

A decorative border at the top of the page, consisting of a repeating pattern of stylized, interlocking loops or scrolls.

Ochtendgloren

de Vries Anne

Note: This is not the actual book cover

HOOFDSTUK 1

Jan zat aan het tafeltje voor het raam als iedere dag, half verborgen achter het gordijn, het hoofd in de hand, en geeuwde. Oom Herman was naar school, tante Annie was de stad in om boodschappen te doen en het zou wel een paar uur duren, voor ze terugkwam. Want aan de Middenweg, helemaal in Oost, was een groentewinkel, waarvan ze de eigenaar kende; die gaf haar wel eens een paar kilo aardappelen zonder bon. En als ze daar geweest was, moest ze nog in de buurt van de Overtoom bij een kruidenier zijn, om een nieuw soort koffiesurrogaat, die je bijna niet van echte koffie onderscheiden kon, zoals ze gehoord had. Bij beide zaken zou ze wel een poos in de rij moeten staan eer ze geholpen werd en zo had Jan de hele middag het rijk alleen. Hij had eerst de vaat gewassen en de vloer geveegd. Toen had hij wat gymnastiek gedaan, maar heel voorzichtig, opdat de burens, die misschien oom en tante hadden zien uitgaan, niet zouden merken, dat er toch nog iemand in huis was. Daarna had hij op de kalender de maanstand bestudeerd. Alleen op donkere avonden mocht hij van oom Herman een poosje de straat op. Maar het was nog pas eerste kwartier; hij zou nog meer dan een week geduld moeten hebben. Je kon haast beter in de gevangenis zitten dan ondergedoken: dan werd je tenminste iedere dag gelucht....

Nu zat hij al een half uur voor zijn boeken, maar met de

studie wilde het weer niet vlotten. Het was zo doelloos, dat studeren zonder leiding, zo maar in het wilde weg. Hij haalde zijn shag-doos uit zijn zak, aarzelde even, schraapte toen de laatste tabakskruimels bijeen en rolde een sigaret. Als hij die half oprookte, had hij vanavond ook nog wat; over een paar dagen was de nieuwe bon weer geldig.

Peinzend keek hij de straat op. Kijk, daar had je die kwast van de overkant, die N.S.B.-er in zijn mooie pakje; die kwam nu eindelijk ook eens zijn deur uit om naar zijn werk te gaan; hij zat op het hoofdbureau van de W.A. Mooie splinternieuwe fiets had die verrader — was hij vast ook niet eerlijk aan gekomen! Hij zette het blinkende geval tegen het huis en ging toen op zijn gemak de deur sluiten. Op de stoep bleef hij nog even staan, overzag de straat met veldheersblik en keek met een glimlach naar een werkmans in een gelapte overall, die voorbij kwam ratelen op een fiets met houten banden, zo'n hobbelpaard op wielen. Toen reed hij zijn kostbaar rijwiel over het trottoir en stapte plechtig op. Ja, loer maar rond, meneer, je ziet mij toch niet; anders zat ik hier morgen niet meer. . . .

Hoe laat was het nu? Bijna drie uur? Dan zou die peukjesraper wel weer gauw komen, die sloeg deze straat geen dag over. Het scheen zo zijn vaste route te zijn.... Ja, daar had je hem al! Een schandaal eigenlijk, dat zo'n sterke kerel niet werkte; maar hij verdiende op deze manier misschien nog wel meer. Als hij 's avonds met een zak vol peukjes thuiskwam, ontdeed hij die van het papier, mengde de tabak natuurlijk

met een flinke hoeveelheid turfmolm of gesneden kersebladen en bracht het mengsel onder de een of andere mooie naam op de zwarte markt. Tweemaal bukte hij zich en stopte iets weg in zijn jaszak. Wat een mens er toch al niet voor over had om maar te kunnen roken! Oom Herman stopte soms een surrogaat in de pijp, waar het hele huis naar stonk, net of er ergens een lap lag te schroeien. Maar nu had hij zijn tuintje van tien vierkante meter vol gezet met tabaksplanten en nooit had hij vroeger zijn bloemen met zoveel liefde verzorgd.... Als de bevrijding kwam.... Ja, zou die nog wel ooit komen?....

Hoe langer hij hier ondergedoken zat, hoe meer hij de moed begon te verliezen. Half mei reeds hadden de Duitsers en Italianen in Noord Afrika zich overgegeven – maar dat was zover weg en na die tijd was er in die buurt niets van belang meer gebeurd. En in Rusland hadden de Duitsers van hun met veel ophef aangekondigde voorjaarsoffensief niet veel terechtgebracht; ze begonnen er zelfs terrein te verliezen, maar het ging zo langzaam. En waar bleef nu de invasie, die al zolang werd voorbereid? Waarom kwamen de Engelsen en Amerikanen niet met hun geweldige macht van vliegtuigen, oorlogsschepen en landingstroepen, waar radio-Oranje telkens zo dik over deed?

Ze wachtten maar en stelden maar uit en gaven intussen de Duitsers de tijd om de hele kust, van Spanje af tot in Noorwegen toe, in staat van verdediging te brengen. De Westwal werd gebouwd, met zware betonnen bunkers en

prikkeldraadversperringen. De pier in Scheveningen was afgebroken, de huizen langs de boulevards in de badplaatsen waren grotendeels vernield en duizenden mensen hadden moeten evacueren naar andere delen van het land, oom Herman en tante Annie ook. Er was hun een dorp in de veenkoloniën aangewezen; daar zouden ze bij een boer in de schuur moeten wonen. Maar oom Herman was zo gelukkig geweest om een plaats als onderwijzer te krijgen in Amsterdam en na een paar maanden was hem hier zelfs dit huis toegewezen, waarin vroeger een Joods gezin had gewoond, dat reeds bij de eerste deportaties naar Westerbork was gebracht. En hier zat hij, Jan, nu opgesloten. Voor hoelang? Het einde was niet te zien.

Hij zuchtte, haalde zijn portefeuille uit de zak en nam er een foto uit. Een knap meisje in verpleegstersuniform keek hem met guitige ogen aan. Die Trijntje! Als hij diep in de put zat, behoefde hij maar naar die foto te kijken, om weer moed te krijgen. Als hij lang keek, was het alsof ze begon te praten.

„Wees flink, jongen,” zei ze. „Je hebt het nu moeilijk, maar het gaat alles voorbij. Ik houd van je. En eens....”

Hij nam een tweede foto: een wit landhuis tussen vruchtbomen met een heel gezin ervoor, vader, moeder, hij zelf en de andere kinderen en iets terzijde een oude man met een hark, oom Gerrit. Wat een heerlijk huis was dat geweest! Daar hadden ze gewoond tot voor een paar maanden. Ze hadden er nog kunnen wonen, als.... Ja, als.... Als vader, net als oom Herman, zich aan de oorlog niet had gestoord en

rustig aan zijn werk gebleven was.

Maar dat was niets voor vader. Die kon geen onrecht zien, zonder zich ermee te bemoeien. Die kon zijn deur niet sluiten voor mensen die in nood zaten. En toen was het verzetswerk vanzelf begonnen: krantjes verspreiden, een onderduiker in huis nemen, parachutisten verbergen, de Joden helpen om uit de klauwen van de Duitsers te blijven.... En het zou allemaal misschien nog wel goed gegaan zijn, als die verrader er niet geweest was, die schoft van een Walinga, hun buurman. Die had de Duitsers opgebeld, toen er bij hen in huis een geheime vergadering was, in de dagen van de meistaking. En als ze niet op het laatste ogenblik gewaarschuwd waren, zouden ze allemaal in handen van de vijand gevallen zijn...

Als hij de ogen sloot, doorleefde hij weer die verschrikkelijke gebeurtenis. Hij rende met zijn zusje Hanneke aan de ene en het kleine onderduikstertje Marietje aan de andere hand het pad tussen de boomgaarden op in de richting van het bos. Tussen de eerste sparren bleef hij wachten op de anderen. Hij was kalm, maar de angst zat als een stuk pijn in zijn borst. Wim, de ondergedoken student, stormde hem voorbij om de Joden te waarschuwen, die in de kampeerwagen in het bos verborgen zaten. Guusje holde langs met Hansje op de arm; moeder met een armvol linnengoed, dat ze nog gauw van de lijn had gegrepen. Frits kwam in volle vaart voorbij met Greetje op de rug. Het laatst kwam vader met een revolver in de hand; die nam Marietje van hem over en joeg hem voort.

Hij zag nog een grote grauwe overvalwagen het erf oprijden, toen was hij tussen de struiken en sprong met Hanneke in de armen voort langs het slingerende pad. Het kind begon plotseling hard te huilen, hij drukte haar stijf de hand op de mond. Toen haalde hij Wim in met de familie Liebstadt en wilde de oude man van hem overnemen, maar vader deed het al. Achter hen viel een schot, er werd geschreeuwd, daarna hield het schieten niet meer op. Oom Gerrit en David, een ondergedoken Amerikaanse piloot, waren een vuurgevecht tegen de Moffen begonnen, om de aandacht van de vluchtelingen af te leiden. Dat was gelukt; ze waren allen, de een na de ander, sluipend langs boswallekes en dwars door korenvelden, bij boer Hoving terechtgekomen en hadden zich daar in de schuur verborgen. Toen kwam in de verte de vuurgloed van hun brandend huis reeds boven de sparren uit. Ze voelden zich hier niet veilig; het was mogelijk om met een politiehond hun spoor te volgen. Nog diezelfde middag bracht Hoving ze op zijn wagen onder een lading stro naar een ander dorp, waar de dominee zich over hen ontfermde. Daar kwamen 's avonds de eerste berichten: het huis lag in puin; David was gesneuveld, men had gezien, dat zijn lijk uit het brandende huis was gesleept. De Duitsers waren razend, want een van hun kameraden was dood, een ander zwaar gewond en een derde had een schot in de schouder. Ook Walinga was dood; die had meteen voor zijn verraad moeten boeten. Er was versterking uit de stad gekomen, de wegen werden afgezet en een uur na het gevecht waren de Duitsers

al bezig met huiszoekingen in de omgeving. Van oom Gerrit was niets bekend. Niemand had hem gezien. Waarschijnlijk was de oude man in de brand omgekomen ...

Maar midden in de nacht werd er zacht aan een raam van de pastorie geklopt, buiten werd de eerste regel van het Wilhelmus gefloten, en toen ze opendeden, stond daar oom Gerrit! Met brandwonden aan hoofd en handen, maar zielsgelukkig, dat het hele gezin was gered. Hij had weten te ontkomen door de vluchtgang, die onder de vloer van het atelier uitkwam, en de volgende morgen keerde hij naar het verbrande huis terug, om de vruchtbomen te blijven verzorgen en te zien, wat er van de huisdieren te redden viel. Niemand kon weten, dat hij meegevochten had tegen de Duitsers en het was de listige oude man wel toevertrouwd, om de vijand zo nodig om de tuin te leiden. De anderen werden in de volgende dagen verdeeld over verschillende adressen. Ze waren zwervers geworden, die geen plekje meer het hunne konden noemen. Ze hadden velen gastvrijheid verleend, nu hingen ze zelf van de gastvrijheid van anderen af. Voor vader en Jan kwam de waarschuwing, dat zij in het bijzonder zwaar werden gezocht. Hun foto's zouden in het politieblad worden geplaatst als die van voortvluchtige terroristen, misdadigers, wier opsporing en voorgeleiding dringend werd verzocht. Daarom konden ze in de buurt van hun vroegere woning, waar zovelen hen kenden, niet blijven. Jansonius, een bevriend politieman, bracht hen met de auto naar Zwolle. Wim reed mee tot Meppel, waar hij bij vrienden

onderdak hoopte te vinden. De anderen namen de trein naar Amsterdam en kwamen veilig bij oom Herman aan. Die kon natuurlijk moeilijk weigeren om zijn neef in huis te nemen, maar hij stelde als voorwaarde, dat die zich met „dat ondergrondse gedoe" niet meer zou ophouden en geen stap buiten de deur zou zetten. Daar had hij natuurlijk wel in moeten toestemmen; hij had toen trouwens, na alles wat er gebeurd was, voor een tijdje schoon genoeg van het verzet. Dat was nu bijna twee maanden geleden en gedurende al die tijd had hij geen van zijn familieleden teruggezien. Trijntje had hem tweemaal vanuit Rotterdam een bezoek gebracht — dat waren heerlijke dagen geweest. Van moeder kwam nu en dan een briefje, afgezonden door Jansonius en via hetzelfde adres kon hij haar terugschrijven. Zij was nog met de kleinste twee kinderen bij de dominee, maar wist niet waar hij zat, noch waar vader zich ophield. Als de Duitsers haar mochten vinden, zou ze naar waarheid kunnen verklaren, dat de verblijfplaats van haar man en haar zoon haar niet bekend was.

Via hetzelfde tussenadres schreef Jan ook aan zijn vader, maar die schreef hem rechtstreeks terug, de ene keer uit Zwolle, de andere keer uit Utrecht. Vader had dus geen vast adres; die zou zeker alweer druk aan het werk zijn. Waarom vader eigenlijk wel en hij niet? Hij zat hier zijn tijd maar te verknoeien. Zijn eindexamen H.B.S., waar hij bijna klaar voor was, had hij niet kunnen afleggen. Nu probeerde hij uit liefhebberij wat geschiedenis te studeren; in dat vak had hij

willen doorgaan. Maar hij schoot er niet mee op, het lukte hem bijna nooit om zich te concentreren. Wat konden hem de oude Grieken schelen en de Perzische oorlogen, nu de hele wereld in brand stond?

„Jij hebt genoeg gedaan," zei oom Herman. Was het waar? Kon iemand ooit genoeg doen voor de grote zaak van de vrijheid?....

Hij wist nauwelijks hoe het er met de oorlog voor stond. Toen na de meistaking de radio's ingeleverd moesten worden, had oom Herman dat wel niet gedaan, maar hij durfde ook niet meer luisteren en had het toestel in de tuin begraven. In de krant stond alleen, wat de Duitsers wilden dat de mensen zouden lezen en dat waren meestal leugens. En de berichten, die oom Herman soms meebracht van school, wat moest je daarvan geloven? De mensen kletsten zoveel. Maar de laatste tijd zat er soms een geheim blaadje in de brievenbus, een nieuw, dat hij nog niet kende. „Trouw" heette het en dat had hij een paar keer veroverd en verborgen, vóór oom Herman het na een vluchtige lezing vernietigen kon. De krantjes lagen achter een balk in zijn schuilplaats op zolder en soms zonderde hij zich af om ze nog eens door te lezen. Dan voelde hij zich weer voor een poosje verbonden met de vrienden van het verzet, met het leger van naamloze strijders, die elkaar voor het grootste deel niet kenden, maar die allen hun beste krachten gaven voor hetzelfde doel.

Helaas, hij was uitgeschakeld uit dat leger, misschien voor altijd. Hij was te vergelijken met een invalide soldaat, die niet

meer mee kon doen....

Hij zuchtte en trok een boek naar zich toe. Het hielp niet, of hij daar weer over ging zitten denken. Er was voor hem toch geen kans....

Toen werd er gebeld. Ring-ring-ring-rinnng! Drie korte stootjes en één lang: de eerste maten van de vijfde symfonie van Beethoven, het V-teken!

Hij schrok op en voelde zijn hart ervan bonzen. Dat was de eerste maal in die twee maanden, dat hier zó werd gebeld. Wie kon dat zijn? Iemand die goed was natuurlijk! Of juist een verrader, die dit teken gebruikte om hem naar buiten te lokken?

Hij liet zich op de grond zakken, kroop onder het tafeltje door naar de andere kant van het raam en gluurde naar buiten, verborgen achter het overgordijn. Hoor, weer dat zelfde belletje! Er stond een jongeman voor de deur met een tas onder de arm, de rug naar hem toe gekeerd. Hij droeg een keurig grijs pak en had een grijze hoed op. Was er niet iets bekends in die rug en in die bleke nek, met dat kinderlijke rossige haarstreepje?.... Ineens vloog hij overeind, stormde de gang in en rukte de deur open.

„Wim!“ riep hij. „Jij!“

„Jan, kerel!“

Ze grepen elkaar vast in de smalle gang, sloegen mekaar op de schouders, stompten elkaar in de ribben. Het was ook maar niets: zijn beste vriend, met wie hij zoveel samen beleefd had,

die meer dan een broer voor hem was geworden, dat die nu plotseling voor hem stond na al die weken van eenzaamheid! „Lelijke rooie schavuit, wat stomp jij nog altijd gemeen!" lachte hij. „Je bent nog niks veranderd!"

„Maar jij wel," zei Wim. „Je bent zo mager als een lat geworden; ik sla mijn handen zeer op je! Ben je ziek geweest?"

„Resultaat van het stadsrantsoen," grinnikte Jan. „Kom gauw mee naar binnen, kerel. En een beetje zacht voor de burens alsjeblieft, anders denken ze nog, dat hier een onderduiker zit. Vooruit, ga zitten. Ik kan je helaas geen sigaret aanbieden, maar misschien ...

Ja, Wim was nog dezelfde, een beetje dik deed hij nog graag. Met een gezicht als een miljonair maakte hij zijn tas open, stalde zes pakjes Consi uit op de tafel en schoof er Jan drie van toe.

„Alsjeblieft, samen delen," zei hij. „Zullen we voortaan toch moeten doen. Wacht eens, ik moet nog wat beters hebben...." En uit zijn borstzak legde hij nog twee losse sigaretten naast de pakjes. Player, warempel!

„Wim, hoe kom je daaraan?"

„Moet je nooit vragen," zei Wim. Met een elegante zwaai knipte hij voor Jan zijn aansteker aan. „Hier, op de ontmoeting! Hoe heb je 't hier? Beetje beter dan beroerd zeker, hè? Dacht ik wel. Maar nu is 't afgelopen. Ik kom je halen."

De kleur sloeg Jan uit van verrassing.

"Halen, mij?"

„Ja, waarom niet?"

„Maar, maar ik kan immers niet over de straat?" „Onzin, je bent hier toch ook gekomen?" „Ik word gezocht, Wim, dat weet je toch? Ik sta in 't politieblad!"

„Ik word ook gezocht en ik sta er ook in, al veel langer dan jij, met mijn rooie kop en al. Denk je, dat iedere agent met je foto in de hand loopt? Er worden er zoveel gezocht, ze kunnen er geen oog meer op houden. Alleen als je gesnapt wordt, heb je kans dat ze je herkennen en dat je er wat dieper in draait. Maar zo stom moet je niet wezen. Je hebt toch een goed persoonsbewijs, hoop ik? Wat ben je op het ogenblik, van je vak bedoel ik?" „Onderwijzer. Kijk, hier is het...."

„Mijn baantje overgenomen dus? Ik ben nu controleur van de spoorwegen, bevalt me nog beter. Gratis abonnement voor 't hele land. Geloof je 't niet? Alsjeblieft, kijk maar. Vergeet je sigaret niet, die ligt maar te roken. Aan welke school ben je?"

„Hè?"

„Als je onderwijzer bent, dan ben je toch aan een school?"

„O, bedoel je dat? Nou, laten we zeggen, aan de.... de Colijn-school...."

„Nee, niet laten we zeggen! Je bent aan die school of je bent er niet. En je staat voor de derde klas en je hoofd heet Jansen en je hebt het lokaal achter in de gang. En straks, als je met mij in de trein zit, heb je een dag vrij gekregen omdat je moeder morgen jarig is. Dat prachtige persoonsbewijs heeft alleen waarde als je er zelf in gelooft, dat weet je toch? Nou,

pak je koffer."

„Ja, maar eh.....ik mag er niet uit van mijn oom!"

Daar moest Wim hartelijk om lachen.

„Hij mag er niet uit van z'n ome! Maar Jan...."

„Ja, ik heb het hem moeten beloven."

„Wat heb jij moeten beloven?"

„Dat ik me nergens meer mee zou bemoeien en dat ik geen stap buiten de deur zou doen."

„Hoelang zit jij hier dan al opgesloten?"

„Nou, van de dag af dat ik hier kwam."

„Geen wonder, dat je er zo beroerd uitziet! Ben je al die tijd niet naar buiten geweest?"

„Bijna niet."

„Jij bent gek!" zei Wim met overtuiging. „Dus, dat heb je beloofd. En ben je van plan om je daaraan te houden?" Jan zweeg.

„Wat gebeurt er, als je 't niet doet?"

„Dan hoeft ik hier niet meer terug te komen."

„Nou man, dat is toch ook de bedoeling? Luister, wij hebben je nodig."

„Waarvoor?"

„Voor een kraakje."

„Een kraakje?"

„Ja, op een distributiekantoor. We moeten bonnen hebben. Er is weinig gevaar bij; de hele zaak wordt prachtig geregeld. Kerel, we hebben zo'n fijne ploeg. En een schat van een kostjuffrouw, al is ze dicht bij de zeventig. Maar nu kwamen

we één man te kort en toen ik de chef over jou vertelde, zei hij: Dat is onze man, die moeten we hebben. Nou en hier zit ik om je mee te nemen."

„Waarheen?"

„Zul je wel zien. Voorlopig naar de buurt van Amersfoort."

„Hoe heb je me gevonden, Wim?" Jan nam een nieuwe sigaret. Zijn handen beefden van opwindning.

„Ook een kunst!" lachte Wim. „Er is ergens een jongedame, die alles van je weet..."

„Trijntje?"

„Nogal wiesdes. Je moest de groeten hebben."

„Dus je bent helemaal over Rotterdam hier naar toe gereisd?"

„Wat zou dat?"

„Dat je dat durft!"

„Zeg es, Jan, het wordt tijd dat je hier vandaan komt, als je niet laf wilt worden. Ik begrijp het wel, hoor, zo gaat het als je weggekropen zit en de hele dag alleen maar aan je zelf hebt te denken. Jij moet aan het werk, kerel! Vooruit, ga je scheren, je ziet er uit als een landloper. Je haar is ook veel te lang, maar dat zullen we morgen wel laten knippen. Heb je hier iets voor me te drinken?"

„Er is theesurrogaat."

„Dan neem ik liever water. Nou, wat doe je?" „Laat me even denken," zei Jan zuchtend.

Hij stond op en ging naar het keukentje om zich te scheren. Hij hoopte, dat Wim hem alleen zou laten. De blijdschap wilde telkens omhoog komen in zijn hart, maar werd door

een zwaar gevoel weer neergedrukt. Hij stond voor de glazen deur en keek uit over de tuintjes met tabak en zonnebloemen en stokboontjes en omhoog naar de daken met het woud van antennepalen. Grote wolken dreven de hemel langs en onderschepten het zonlicht. Het was hier toch eigenlijk erg goed en vertrouwd, hij kon vrij zeker zijn, dat hij hier rustig het eind van de oorlog zou halen....

Hij zeepte zich in voor de spiegel. Twee ogen keken hem bezorgd aan. „Je weet, wat het betekent, als je met Wim meegaat,” zei een stem. „Wie eenmaal ja gezegd heeft, kan niet meer terug. Je zult weer diep in het verzetswerk komen te zitten, dieper dan ooit tevoren waarschijnlijk.... Je zet alles op het spel, je toekomst, Trijntje, je leven.Iedere dag zal je leven in gevaar zijn.”

„Maar ik zal me weer vrij voelen,” wierp hij tegen. „Ik zal me niet meer behoeven te schamen als ik aan al die anderen denk. Hier is het een doelloos bestaan, van mijn studie komt niets terecht....”

„Omdat je niet aanpakt,” zei de ander. „Als je maar niet zo zat te piekeren iedere dag en wat meer aan je eigen belang dacht. „Bah, mispunt!” schold hij uitdagend, stak de kwast vooruit en duwde een grote lik schuim op de spiegel. Toen liep hij de kamer in en zette daar een nieuw mesje in het apparaat. Wim lag languit op de divan met de handen onder het hoofd.

„Wim,” zei hij, „wat doe je met al die bonnen, als het lukt?”

„Het lukt zeker,” antwoordde Wim. „Die bonnen? Ze gaan 't hele land door naar de plaatsen waar ze nodig zijn voor de

onderduikers. Waarom?"

„Zo maar. Hier betalen ze honderd gulden voor een bonkaart op de zwarte markt."

„Ze moesten ze villen, al die zwarthandelaars! Nou, wat doe je?" „Ik weet het niet," zei hij en ging terug om voor de spiegel zijn wangen schoon te krabben. Wim kwam bij hem op het aanrecht zitten.

„Elk lid van de ploeg krijgt een dubbele bonkaart," vertelde hij, „en die hebben we nodig ook, omdat we vaak een paar bonnetjes moeten offeren als we bij iemand eten.

Tabaksbonnen krijgen we meer natuurlijk, daar doen we niemand kwaad mee en we geven ook wel eens wat weg. Maar er is er niet één, die er geld voor zal vragen. Dacht je soms, dat we er handel in dreven?"

„Nee," zei Jan. „Kon ik Trijntje maar eens om raad vragen. . ."

„Hoeft niet meer, dat heb ik al gedaan. Weet je wat ze zei? Haal hem eruit, zei ze, hij kniest zich dood; ik merk het aan zijn brieven. Die jongen kan niet opgesloten zitten."

„Zei ze dat, Wim?"

„Ik zal er toch niet om liegen? Nou, wat doe je nou?" En nog durfde hij het antwoord niet te geven. Zo was hij nu eenmaal, een aarzelaar, een twijfelaar, die moeilijk tot een besluit kon komen. Maar als hij gekozen had, dan was hij ook moeilijk van zijn weg af te brengen. Dat wist Wim en daarom wachtte hij geduldig en keek toe, hoe Jan thee zette en de tafel dekte als een volleerd dienstmeisje. Toen werd een sleutel in het

slot van de voordeur gestoken; oom en tante kwamen tegelijk thuis. Tante begroette Wim hartelijk, ooms gezicht verstrakte meteen. Ze kenden hem beiden; ze hadden in Drente gelogeerd, toen hij daar ondergedoken was.

„Ik ben uw neef maar eens komen opzoeken," zei Wim. „Ja, juist, hm," antwoordde oom. En toen vuurde hij meteen een hele rij vragen af. Hoe Wim aan het adres kwam, hoe laat hij gekomen was, en of de overbuurman, de W.A.-man, hem niet gezien had. En terwijl Wim dat alles glimlachend beantwoordde, stond Jan zich te ergeren aan de bangheid van zijn oom.

„Ja," zei oom ten slotte, „hoor es, meneer...."

„O, zeg maar Wim, hoor. Hier, steekt u eens een sigaret op!"

„Graag, dank je.... Ja Wim, ik moet het je toch maar zeggen.

... Kijk es, ik hoop, dat je het begrijpen zult: ik stel er geen prijs op, dat je hier al te vaak komt. Je moet het me niet kwalijk nemen, maar we hebben al zoveel meegemaakt met die evacuatie en zo. Het valt me moeilijk om het te zeggen, maar eh—"

En hij hulde zich in een wolk van sigarettenrook.

Wim stond al op.

„Wel meneer," zei hij, „als u al zoveel meegemaakt hebt, dan wil ik u geen last meer bezorgen. Dan ga ik maar." Hij ging naar de deur. En toen wist Jan plotseling, wat hij doen zou. Hij liep naar zijn vriend en zei: „Ik ga mee. Oom, ik zeg mijn belofte aan u op, u zult van mij ook geen last meer hebben." Ze schrokken ervan.

„Dat gaat zo maar niet," zei oom. „Ik heb je vader beloofd, dat ik zou zorgen dat je veilig was."

„Vader zal het goedvinden," zei Jan. „Hij zal het in ieder geval begrijpen. Wim heeft mij nodig."

„Wim kan toch wel een ander vinden," wierp oom nog tegen. „Er zijn al mensen genoeg, die een ander de kastanjes uit het vuur laten halen," zei Wim.

Dat was duidelijk genoeg. En lang behoefden ze toen niet meer te praten. Al bleef oom Herman zich verweren, Jan merkte aan hem, dat hij het in zijn hart wel prettig vond, om die gevaarlijke neef kwijt te raken. Hij zou vannacht voor het eerst weer rustig kunnen slapen. Ten slotte nam hij genoegen met de belofte, dat ze heel voorzichtig zouden zijn, — alsof ze kleine jongens waren, die voor het eerst op het ijs mochten. En dan wilde hij ook graag, dat ze niet voor het invallen van de schemering het huis zouden verlaten. Dat vond Wim goed, ze konden dan net de laatste trein nog halen.

Na het eten, toen Jans tas al gepakt was, — een koffer had hij niet nodig voor het weinige dat hij na de brand nog bezat — bleven ze dus nog een poosje en het was moeilijk om de tijd door te komen. Ten slotte nam oom een stapel schriften en begon die te corrigeren. Wim vond, dat Jan, omdat hij volgens zijn persoonsbewijs ook onderwijzer was, een deel van de stapel in zijn tas moest hebben en met enige moeite kregen ze die van oom los. Het afscheid viel Jan niet moeilijk, al schudde oom hem lang en ontroerd de hand. Alleen tantes tranen waren echt en zij stond voor het raam te wuiven, tot

oom haar terugtrok.

„Waar woont die N.S.B.-er, over wie je oom sprak?“ vroeg Wim. Jan wees hem het huis.

„Waar die fiets staat?“

„Ja,“ zei Jan. Hij haalde diep adem en voelde zich bevrijd van een drukkende last. Hij was geen gevangene meer, hij begon een nieuw leven. En hij had zin om van louter vreugde een eind te rennen of om zijn vriend, zijn beste vriend, die naast hem ging, een flinke opstopper te geven. Maar Wim bleef plotseling staan.

„Loop jij maar door,“ zei hij. „Ik kom je zo weer achterop.“

„Wat wil je dan?“

„Ik heb iets vergeten; hier, houd mijn tas even.“

Hij liep met grote stappen terug en verdween in de schemering. Wat had hij nou weer? Wat kon hij vergeten hebben?.... Jan drentelde verder, maar voelde zich plotseling minder veilig en ten slotte bleef hij staan en tuurde achterom over het trottoir, of zijn vriend nog niet terugkwam. Toen klonk naast hem op de straat een fietsbelletje.

„Spring achterop!“ zei Wim. „We hebben onze tijd hard nodig!“ Wat een vent, die stond toch ook voor niets! Want daar reden ze samen de stad door naar het station op de mooie blinkende fiets van een W.A.-man!

HOOFDSTUK 2

Wim kocht een kaartje voor Jan, bevrachtte de fiets en keek erop toe, dat het rijwiel meekwam. Jan benijdde zijn vriend om de zekerheid waarmee die optrad. Hij liep schuw mee over de donkere perrons, waar slechts hier en daar een afgeschermd lichtje brandde, en hij loerde naar iedere donkere gedaante of die niet op hem af zou komen, maar Wim gedroeg zich alsof hem niets gebeuren kon.

De trein stond te wachten, klaar voor vertrek. Wim koos een tweedeklascoupé, de laatste van een wagon, trok de deur open en liet Jan voorgaan. Er brandde een lampje als een gloeiende spijker. Je kon de andere reizigers nauwelijks zien. Jan zat stil in zijn hoekje en nam bijna geen deel aan het gesprek, maar hij voelde zich gelukkig, omdat hij er weer bij hoorde. Intussen rolde de trein puffend en krakend — het beste materiaal was naar Duitsland gesleept — door het donkere land. Vliegtuigen bromden boven hun hoofd toen ze uitstapten en Wim had nu grote haast, want hij wilde graag vóór spertijd binnen zijn en ze hadden nog een flink eind te fietsen. Zijn fiets stond hier in bewaring; Jan kreeg de nieuwe aanwinst. Het was een prachtkar en de gedachte, dat de protserige eigenaar er nu misschien half Amsterdam naar liep af te zoeken, vergalde zijn genot niet in het minst. Ze traptten snel naast elkaar voort langs de donkere wegen en toen de bossen hun tegen geurden in de zoele zomeravond, kon Jan

het niet laten om even zijn vriend bij de schouder te grijpen en te zeggen: „Wim, je bent een reuze kerel!”

„Waarom?” vroeg Wim.

„Zeg ik niet,” grinnikte Jan.

„Dan geloof ik er ook niks van,” zei de ander. „Kalm aan, hier moeten we links. Fiets achter me, zet je lantaarn af en maak geen lawaai; we naderen het hoofdkwartier.” Jan had er geen idee van, waar ze zich ergens bevonden. Ze fietsten geruisloos langs de lanen van een groot villadorp, het dak van een kerk glom in het maanlicht, huis rijde zich aan huis, een hond blafte in een donkere tuin. Eindelijk sloeg Wim een smal paadje in tussen twee heggen, stapte af, maakte een hekje open en ze kwamen in een tuin. De fietsen werden op de tast in een schuurtje gezet, een hond bromde, maar hield zich stil toen Wim hem gedempt toesprak en kwam onderzoekend aan Jans benen snuffelen. Een grote zwarte bouwvier was het. Geen straaltje licht drong door de ramen; het leek alsof alles in het huis in diepe rust was. Maar toen Wim het V-teken klopte op een deur, werd een grendel weggeschoven en ze stapten in het donker een keuken binnen. Een heerlijke etensgeur kwam hun tegemoet, er werd licht aangedraaid en Jan stond oogknipperend tegenover een oud spichtig dametje, dat eerst Wim omarmde en toen hem.

„Zo jongen,” zei ze, „ben je daar dan?.... Och, wat zie je er slecht uit, maar dat zal wel veranderen, hoor! Ja, snuif maar, je ruikt het al, hè? Ik heb een lekker prakkie voor je warm gehouden. Hou je van tuinboontjes?.... Zeg maar geen

mevrouw, hoor, dat zijn we hier niet gewoon...."

„Zeg maar tante Truus, dat heeft ze het liefst," zei Wim. „Hè tante? Maar als je „oma" tegen haar zegt, wordt ze kwaad."

„Nou, heb ik gelijk?" vroeg het vrouwtje. Ze streek een paar grijze krulletjes achter de oren en draaide als een jong meisje voor de jongens heen en weer. „Zie ik er uit als een oma? Nee toch?.... Ach Wim, praatjesmaker, wat hou je me weer op! Vooruit, neem die jongen mee naar binnen, geef hem een makkelijke stoel en dek een hoekje van de tafel, dan kunnen jullie eten.

De kamer stond blauw van de rook. Twee jonge mannen zaten bij een tafel een kaart te bestuderen, een derde zat tegenover hen een brief te schrijven. En terwijl Jan op hen toeliep, zag hij nog een andere, die van een divan opstond en met afgewend hoofd achter hem langs de deur uitging. „Doe dat nou niet!" riep de briefschrijver hem na. „Zeur niet," zei een stem op de gang. „Denk erom, vijf minuten."

„Wat voert die in zijn schild?" vroeg Wim.

„Och, niks," zei de een.

„Zul je wel zien," antwoordde een ander met een verlegen lachje.

Bij het voorstellen keken ze Jan scherp aan. Eén, die van de brief, een lange donkere jongeman, met goedge openhartige ogen, scheen op het eerste gezicht vriendschap voor hem te voelen en kneep zijn hand zo stevig, dat Jan bijna „au" zei. Terwijl die met hem praatte en Wim een laken over de helft van de tafel spreidde, zaten de twee anderen te fluisteren, en

Jan kon niet ontkomen aan de gedachte, dat het over hem ging, ook al wezen ze telkens met een potlood op de kaart. Eén was een tengere kleine man met een meisjesgezicht en felle donkere ogen; de ander iemand van tegen de dertig met een bleke gelaatskleur en al een beetje kaal. Die keek op zijn horloge, stond op, nam Jan bij de arm en zei: „Kom eens even mee, als je wilt."

„Wat ga je doen?" vroeg Wim.

Er kwam geen antwoord. De man nam Jan mee de gang op, opende een deur en zei: „Ga binnen."

De deur werd achter Jan gesloten. Hij stond in een lege kamer, waar een lamp brandde boven een salontafeltje met een vaas half verdorde klaprozen en korenbloemen. Hij keek verwonderd om zich heen en besloot juist om maar weer terug te gaan, toen het overgordijn bewoog. En voor hem stond met opgeheven revolver een Duitse officier. Deze hield de blik dreigend op Jan gevestigd en brulde met een keelstem: „Hande hoch!...."

Het was Jan, alsof de kamer met hem ronddraaide. Maar dat duurde slechts een ogenblik. Hijgend van schrik stond hij zich af te vragen, hoe dit mogelijk was. Allerlei gedachten vlogen hem door het hoofd. Wim een verrader? Onmogelijk, die was er ook in gevlogen. Het huis bezet tijdens Wims afwezigheid? Maar die hartelijke handdruk dan en dat lieve oude vrouwtje in de keuken? Och, dit kon niet, dit was een droom, dit was....

Maar het blauwglanzende staal was te overtuigend en de

dreigende ogen daarboven logen niet. Toen de kerel weer zijn: „Hande hoch!" brulde, gingen Jans handen de lucht in. Maar alle spieren in zijn lichaam spanden zich en er was maar één gedachte: „Hoe kom ik hier weg?"....

„Was machen Sie hier?" vroeg de Duitser en trad een paar passen nader. Er was gerucht bij de deur en de man keek even op zij. Dat was genoeg: Een sprong, een harde klap tegen het wapen, een greep in de borst van de vijand, de rechtervoet als een haak om zijn benen, de heup onder zijn lijf en reeds zwaaide het zware lichaam door de lucht en smakte dwars over een fauteuil. Jan vloog tegen de deur op, rukte die open en stortte zich op de gang. Daar grepen vele handen hem vast.

„Laat me los!" schreeuwde hij; en bijna had hij er nog een gevloerd, maar toen begreep hij aan de lachende gezichten, dat er geen gevaar bestond. Men had hem ertussen genomen. Slap leunde hij tegen de muur, terwijl de anderen allemaal tegelijk op hem inpraatten. Hierom was het dus geweest, dat gefluister in de kamer en dat stiekem verdwijnen van die ene vent bij zijn binnenkomst, bedacht hij. Die ene had zich gauw in een moffenpakje gestoken om hem op de proef te stellen. Nou, die had dan zijn verdiende loon. De namaak-officier kwam kreunend de kamer uit, hinkend, een hand in zijn zij gedrukt. En nóg, onwillekeurig, balden zich Jans vuisten, toen hij dat gehate uniform zag. Toen lachte hij maar met de anderen mee, maar het ging niet van harte.

„Ja manneke, dat risico moet ge nemen bij dit soort grappen!"

lachte de jongeman, die Jan zo stevig de hand gedrukt had. „Ik had je toch verteld, dat hij aan jiu-jitsu deed?" vroeg Wim. „Was je dat vergeten, jochie?" Het slachtoffer stak Jan een grote vlezige hand toe. „Neem me niet kwalijk," zei hij. „Ik wou eens kijken, of je durf in je lijf had en waard was om in onze ploeg te komen. Kerel, kun je mij die kunst niet leren, dan ben ik voor geen Mof meer bang.... O mensenkinderen, ik geloof, dat ik een paar ribben gebroken heb!...."

Ze hadden geen medelijden met hem, behalve de K.P.-moeder, die, nadat ze het eten op tafel had gebracht, een smeerseltje haalde en daarna op de divan de ribben van de jongen masseerde. De anderen konden Jan bijna niet rustig laten eten; ze stelden plotseling allemaal veel belang in hem, vroegen bijzonderheden uit zijn leven, vertelden over hun eigen lotgevallen en het drong tot hem door, dat hij een beste entree had gemaakt en meteen als volwaardig lid in de club was opgenomen. Toen tante Truus hen ver over twaalfen naar boven joeg en hij zich uitstreckte op een kermisbed in de hoek van de zolder, voelde hij zich blij en dankbaar, en veiliger dan ooit bij oom Herman.

In de volgende dagen leerde Jan de hele ploeg kennen en al gauw wist hij, wat hij aan elk van de leden had. Want deze zeven jonge mensen, van alle kanten door de nood van de tijd samengebracht, hadden geen geheimen voor elkaar en het leek wel, dat ze er behoefte aan hadden, om elkaar zoveel mogelijk uit hun leven te vertellen. Ze waren meer dan broers en veel vertrouwelijker dan gewone vrienden. Elk van hen

wist, dat zijn leven van de anderen afhing en dat ze tot in de dood op elkaar moesten kunnen rekenen. En misschien praatten ze daarom wel zo graag: om steeds meer één te worden in denken en willen, totdat er niets en niemand meer tussen hen komen kon. „Elk op ons zelf zijn we niets," was oom Hein, de leider, gewoon te zeggen, „maar samen vormen we een vuist, die de vijand onder de neus gedouwd kan worden." En als hij daarbij zijn zware behaarde smidsvuist op tafel legde, met de huid wit gespannen over de sterke knokkels, leek dat een symbool van eerlijke kracht.

Oom Hein was een korte breedgeschouderde man van bijna veertig jaar, met een blozende boerenkop en een paar helderblauwe intelligente ogen, waar de onverzettelijkheid uitstraalde. Op de avond van Jans komst was hij uit voor een bespreking, maar toen hij de volgende morgen, terwijl de anderen nog aan het ontbijt zaten, thuiskwam, nam hij Jan meteen apart en had een gesprek van anderhalf uur met hem. Dat vormde een heel wat betere test dan de grap van de vorige avond: daarna wist hij alles van de jongen. Het gekste was, dat Jan zich niet eens bewust was, zoveel gepraat te hebben. Het was allemaal vanzelf gegaan en oom Hein had minstens zoveel verteld. Dat hij als jongen zo graag naar zee had gewild, waarbij hem het voorbeeld van Michiel de Ruyter voor ogen had gestaan en dat hij op veertienjarige leeftijd van huis was weggelopen om een schip te vinden, maar door zijn vader teruggehaald was en gedwongen om in de smederij te werken. Dat hij toen al zijn hoop op het soldatenleven had

gesteld, maar vrijgeloof was. Hij wilde toen vrijwillig dienst nemen, maar zijn vader was ertegen. Steeds weer had hij zich gehoorzaam onderworpen aan diens wil, omdat het zijn vader was, die over hem te gebieden had en ten slotte had hij de smederij van de oude man overgenomen. Toen de oorlog kwam, was hij van het begin af in het verzet.

Al het geheime werk dat Jan van zijn vader kende, had ook oom Hein verricht op zijn dorp in Zuid-Holland. De beslissing kwam, toen hij de namen van zijn personeel moest opgeven voor tewerkstelling in Duitsland, iets wat hij ronduit weigerde. Toen was hij gevangengenomen, maar ontvlucht en ondergedoken. Met een paar oude knechten dreef zijn vrouw nu de zaak en hij zwierf rond als een zeeman op de wilde vaart. Hij was soldaat in het geheime leger van het verzet en nu had hij een kleine patrouille gevormd, waarvan hij de kapitein was. De jongen, die voor Duitser gespeeld had, heette Leo Keizer en was een slagerszoon uit Groningen. Hij was de enige van de ploeg, die nog met zijn eigen persoonsbewijs rondliep en die niet door de vijand gezocht werd. Hij kreeg een oproep voor Duitsland en zijn ouders beslisten, dat hij maar moest gaan. Maar hij deed het niet, hij dook onder bij een vriend in het dorp waar oom Hein toen nog smid was. Die hielp hij bij het verzetswerk en op het eerste teken volgde hij hem naar het huis van tante Truus. Dan was daar Joop Josephus Maria van de Mortel, de jongen met de donkere ogen en de stevige handdruk. Die was agent van politie in een groot Brabants dorp en kreeg de opdracht

om twee N.S.B.-rechercheurs te begeleiden, die op zoek waren naar een Joods kind, dat op een boerderij ondergedoken moest zijn. Bij de huiszoeking vond hij het kind, verborgen in een kleerkast. Hij deed, alsof hij het niet gezien had, draaide de deur op slot en gaf de sleutel stiekem aan de boerin. Even later eiste een van de rechercheurs, dat die kast geopend zou worden en toen de vrouw zei, dat ze er geen sleutel van had, brak hij die met een beitel open. Nog wist Joop niet, wat hij doen zou, maar toen hij zag, hoe de kerel het kind, een jongetje van een jaar of drie, aan een been te voorschijn trok en het om de oren sloeg om zijn geschreeuw te doen ophouden, was het alsof er een ander voor hem handelde. Hij ging voor de rechercheur staan en vroeg: „Wilde dat kind vrijlaten? ____Nee? Dan zijt ge dood!“ En schoot hem neer. De andere N.S.B.-er nam de vlucht, Joop schoot hem na, maar miste. Hij sprong op zijn fiets, reed naar het dichtstbijzijnde station en nam de trein naar het noorden. Onderweg had hij het vreselijk met zich zelf te kwaad over de vraag, of hij dit had mogen doen. Tevergeefs hield hij zich voor, dat het toch beter was, dat die slechte kerel het leven verloor, dan dat het onschuldige kind naar de gaskamer in Polen werd gebracht. Toen hij bij een station een toren zag met een kruis, sprong hij uit de trein en liep naar de pastoor om te biechten.

„Wat is er van die andere rechercheur geworden?“ vroeg de priester.

„Die heb ik niet geraakt,“ zei Joop.

„Jammer," zei de pastoor en schonk hem absolutie. Toen reisde Joop opgelucht verder en na veel omzwervingen dook hij onder bij tante Truus. Piet Lagerhuis, de bleke jongeman, die Jan op de avond van zijn aankomst naar de kamer had gebracht, waar Leo hem in Duits uniform opwachtte, was eigenlijk maar een bang mannetje; althans, dat zei hij zelf. „Alles wat ik gedaan heb, heb ik uit angst gedaan," zei hij. Hij was leider geweest van een distributiekantoor ergens in Overijssel en verstreekte clandestien bonnen aan de verzetsbeweging. „Ik durfde bijna niet," vertelde hij, „maar ik deed het, want ik durfde ook niet nee te zeggen tegen die kerels; misschien hebben ze daar wel eens misbruik van gemaakt. Er kwamen hoe langer hoe meer onderduikers, er moesten ook hoe langer hoe meer bonnen zijn en toen ben ik te ver gegaan. Ik wist, dat ik controle zou krijgen en ik durfde die niet af te wachten, want dan was ik erbij. Toen ben ik er uit angst van door gegaan, maar de bonnenvoorraad heb ik meegenomen; ik durfde die doodgewoon niet laten liggen: wat zouden de vrienden wel van mij zeggen?"

Soms zat Piet lang voor zich uit te staren en hoorde niet wat de anderen bespraken. Dan dacht hij aan zijn vrouw en aan zijn vierjarig dochttertje, waar hij dol op was en dat hij nu al in bijna een half jaar niet had gezien.

„Ik ben bang, dat ze beiden helemaal van mij vervreemden," zei hij tegen Jan. „Ik durf ze haast niet zolang alleen te laten....."

Het nauwst had Piet zich aangesloten bij Koos Brand, misschien wel, omdat die verklaard had, nog nooit bang geweest te zijn, — gewoonweg niet te weten, wat angst was. Je zou het niet zeggen aan zijn meisjesgezichtje. Maar als zijn donkere ogen gingen gloeien, wanneer hij het over de Nazi-leer had, dan begreep je, welk een vuur van haat er brandde in deze tengere jongen. Hij was student in Delft en reeds bij het ontslag van de Joodse professoren in de herfst van 't eerste oorlogsjaar stond hij vooraan in het verzet en deed geestdriftig mee aan de staking van de studenten, die de sluiting van de hogeschool ten gevolge had. Daarna werkte hij voor het geheime studentenblad „De Geus", trok een poos met een toneelgroep het land rond en later verspreidde hij „De Waarheid", het geheime communistische blad. Maar hij vervalste ook persoonsbewijzen, hielp piloten verder en wierp een paar keer een bom in een Duitse vrachtauto. Eens, toen hij ergens een bespreking had, werd het huis dooide S.D. omsingeld; het was speciaal om hem te doen: de rechercheurs liepen met zijn foto in de hand, vertelde hij. Er was geen schuilplaats in dat huis; hij vluchtte op de kamer van het dienstmeisje, maar begreep wel, dat hij daar gevonden zou worden. Toen trok hij de kleren van dat meisje aan, nam haar tasje en haar persoonsbewijs, zette een modern hoedje op en wandelde met kleine pasjes, volkomen zeker van zich zelf, tussen de vijanden door de deur uit. Sedert die dag was hij verzot op deze vermomming en hij liet zich een persoonsbewijs maken op de naam van Wiesje Langmaat.

Wanneer de oorlog niet gekomen was, zouden deze jonge mensen elkaar misschien nooit hebben ontmoet. Nu vormden ze als het ware één gezin, waarin oom Hein de vaderlijke leiding had en waarvan tante Truus de moeder was. Tante Truus scheen ook nooit bang te zijn en als het moest, speelde ze prachtig toneel. Ze nam Jan mee het dorp in om kleren te kopen, want zijn voorraad moest nodig worden aangevuld. Gearmd gingen ze over de straat; hij was haar neef, een zoon van haar overleden zuster, die een weekje bij haar logeerde. Onderweg kwam ze een vriendin tegen, die een praatje met haar maakte.

„Moet je horen," zei die oude dame, „nou wilden ze mij gisteren toch een onderduiker in huis brengen!"

„O lieve mensen!" riep tante Truus, „en neem je die? Nee toch?"

„Ik heb het gedaan," zei de vriendin. „Vind je het zo erg? Bijna iedereen heeft tegenwoordig een onderduiker. Maar ik heb gezegd: hij mag zich nergens mee bemoeien!"

„Dat lijkt me wel het verstandigste," zei tante Truus ernstig, terwijl ze stijf de arm van Jan tegen zich aan drukte. „Een onderduiker, nou ja.... Maar als ik jou was, zou ik geen ogenblik rust meer hebben en er met niemand over praten, zelfs met mijn beste vriendin niet....."

.Die eerste dagen was er geen werk. De jongens hingen wat om in huis, praatten veel, lazen wat, hielpen tante Truus in de keuken en keken allemaal uit naar de distributiekraak. Het

wachten was op een seintje, dat de nieuwe bonnen voor twee perioden aangekomen waren en op het kantoor in de safe lagen. Dat konden er zeven- of achtduizend stuks zijn en dat aantal loonde de moeite en het gevaar.

Er was natuurlijk wel veel meer verzetswerk, maar je moest het weten te vinden en het moeilijke voor de jonge ploeg was, dat al de leden in deze omgeving vreemd waren en er bijna geen contacten hadden. Maar oom Hein ging er elke dag op uit en eens, toen Wim en Leo niet thuis waren, kwam hij terug met wat hij noemde „een aardig klusje“, dat de jongens mooi even konden opknappen in afwachting van de kraak.

In een groot dorp op een paar uur afstand was een politiemann, die nodig eens een lesje moest hebben. De man was niet uitgesproken verkeerd en hij was geen lid van de N.S.B., maar wel een echte dienstklopper, die meende de bevelen van de Duitse instanties blindelings te moeten opvolgen. Een waarschuwing van de verzetsbeweging in de vorm van een anonieme brief had niet geholpen; hij moest dus nu maar een beetje hardhandiger aangepakt worden. Als men hem nu eens kon overvallen en zijn uniform en wapen kon afnemen?

De jongens waren het dadelijk met oom Hein eens, dat dit een zeer geschikte straf voor de man zou zijn; terwijl ze bovendien dat kanariepietje best konden gebruiken. Want met de bewapening van hun ploeg was het treurig gesteld: die bestond uit één goede revolver — die van Joop —, een oud ruiterspistol en een boksbeugel.

Daar moesten Joop en Jan dan maar eens op af, besliste oom Hein. Joop, omdat hij ook bij de politie geweest was, en Jan, omdat de man misschien met een paar handige grepen overmeesterd moest worden. Intussen zou hij zelf nog eens naar het dorp van het distributiekantoor rijden voor een bespreking met hun contactman en om zich de weg door dat dorp nog beter in het hoofd te prenten.

„En ik dan?“ vroeg Koos, alias Wiesje, met een hoog stemmetje.

„Wordt de dame maar weer thuis gelaten?“ En hij zette zo'n kinderlijk pruilmondje, dat ze allemaal in de lach schoten.

„Ik had jou in je mooiste jurk willen meenemen om mijn papieren te dragen," zei oom Hein. „De plattegrond en zo; die zijn bij jou als meisje veiliger dan bij mij. Maar desnoods red ik me wel. Zeg dan zelf maar, wat je wilt."

„Wel," koos Wiesje, „dan ga ik dunkt me maar eens met deze twee leuke jongens op stap om die smeris aan het schrikken te maken. Want zo'n dienstklopper kon nog wel eens wat last geven."

„En als Piet dan eens thuis bleef om eventuele boodschappen in ontvangst te nemen," stelde oom Hein voor. „Wat vind je, Piet?“

„Da s goed," zei Piet met een zucht, bijna zonder op te kijken. De anderen waren zichtbaar opgefleurd door het vooruitzicht, dat er iets te doen viel. Ook Jan, ofschoon een vreemde beklemming hem bevangen had. Joop wilde meteen vertrekken, ze konden voor de avond het dorp nog bereiken.

„Breng ook wat zangzaad mee voor die kanarie," zei oom Hein. Joop salueerde.

„Ge hebt maar te bestellen, meneer!"

HOOFDSTUK 3

Het dreigde naar regen, toen ze het dorp naderden. De jongens stapten af om hun jassen aan te trekken, die Wiesje in een koffer op de bagagedrager had en zij zelf sloeg een hoofddoekje om. Turend in het spiegeltje van haar poederdoos, werkte ze daarna haar lippen even bij. „Ge zult nog al de boerenjongens achter oe aan krijgen,” lachte Joop.

Wiesje keek hem van onder haar hoofddoekje zo beledigd aan, dat de jongens in lachen uitbarstten.

„Maar meneer!” zei ze uit de hoogte, „wie zegt er nu zo iets banaals?”

En toen sloeg ze behendig een been voor het zadel langs over de stang van haar fiets en reed verder. Dat ze als „dame” een herenfiets bereed, was geen bezwaar. Dat zag je de laatste tijd wel meer. Je mocht al blij zijn, als je iets had, waar je op rijden kon.

Bij de wegwijzer, waar twee wegen samenkwamen, schoten een paar politieagenten van achter de bomen te voorschijn en sommeerden hen af te stappen. Een oude met een Bismarckkop vroeg de persoonsbewijzen.

Jans hart klopte toch wat sneller toen hij het zijne overreikte, want het was de eerste maal in zijn onderduiktijd, dat hij aangehouden werd. Maar hij beheerste zich en hield zijn hand uitgestoken om het papier weer in ontvangst te nemen.

Zijn vader had het gemaakt, er kon niets aan mankeren. Zie je wel, daar was het al terug. Ook op de andere twee was blijkbaar niets aan te merken. Ze konden doorrijden.

„Snapt ge zo nog al eens iemand?" vroeg Joop joviaal.

De jonge agent keek de oude aan. Die vroeg strak: „Waarom wou u dat weten?"

„Och, uit pure belangstelling," antwoordde Joop. „U vraagt te veel, meneer," zei Bismarck. „O pardon," verontschuldigde Joop zich, „het was niet de bedoeling om onbeleefd te zijn. Sigaret, heren?"

De jongste stak er een bij zich, de oude bedankte. Toch werd hij nu wat vriendelijker.

„Vakantiegangers?" vroeg hij.

„Ja," zei Joop.

„Zalig!" zei Wiesje, „twee weken vrij van kantoor!"

„En waar is de reis naar toe?" wilde de man weten.

„Nu vraagt ge ook te veel," pareerde Joop. „Maar ik ben niet haatdragend, hoor! We weten het zelf nog niet, we zwerven maar zo'n beetje door dit mooie land."

„Hij praat te veel," dacht Jan. En Wiesje zei het ronduit, toen ze het dorp infietsten: „Hoe meer jij je mond dicht houdt, jij met je Brabantse accent, hoe beter het is. Die kerels vergeten ons niet meer, ons signalement is al bekend."

Joop haalde de schouders op.

„Ik had zo'n vermoeden, dat die dikke met zijn snor wel eens degene wezen kon, om wie we deze reis gemaakt hebben," zei hij. „Een dienstklopper is het in ieder geval."

Ze reden nu door een brede straat recht op een prachtige oude kerk aan. En in de Kerkstraat moesten ze wezen, op nummer twaalf, bij een ambtenaar van het gemeentehuis. Afspraak was, dat ze niet alle drie tegelijk naar binnen zouden gaan, maar dat één om de fietspomp zou vragen. Joop en Wiesje reden verder, Jan stapte af. Even was hij in twijfel, of hij wel op het juiste adres was. Het huisje leek hem te klein en te armoedig voor een ambtenaar. Maar dit was toch nummer twaalf en dit moest de Kerkstraat zijn. Ofschoon, hadden de anderen de straatnaam gezien? Hij niet....

Hij belde toch maar aan. Een slonzige vrouw deed open. „Dag mevrouw," zei Jan. „Mag ik de fietspomp even lenen?" „De fietspomp? Gerust, hoor!" zei ze.

Jan schrok ervan. Het antwoord had moeten luiden: „Kom je van oom Hein?" Dat was het wachtwoord, dat oom Hein had afgesproken. Ze zou het toch niet vergeten zijn?

Joop kwam terug fietsen, terwijl hij op de stoep stond te wachten.

„Verkeerd," zei hij gedempt. „Kom mee!"

Maar het zou stom wezen om nu weg te lopen. De vrouw kwam juist terug en reikte hem een oud pompje aan. Het piepte vreselijk bij iedere slag.

„Mijn man moet het ding eens smeren," zei de vrouw. „Maar hoe gaat dat?.... Je hebt een mooie fiets, zeg. Waar kom je vandaan?"

„Ja, de fiets is goed, dank u wel," antwoordde Jan, reikte haar de pomp over en maakte dat hij wegkwam. Dat was misschien

ook weer niet goed; ze bleef hem nieuwsgierig nakijken. Had hij haar niet beter maar wat op de mouw kunnen spelden?... Joop stond bij de kerk te wachten. Wiesje was al weg naar het goede adres: de Kerkstraat was juist aan de andere kant van het plein. Toen ze kwamen aanfietsen, stond ze al in de voorkamer voor het raam en wees, dat ze achterom moesten gaan. Daar werden ze door een meneer ontvangen, die Boonstra heette, een echte Fries, met een smal gezicht, grijze ogen en strogeel haar, een aardige pittige kerel. Ze vertelden hem eerlijk, dat ze eerst op een verkeerd adres geweest waren en Jan stelde voor dat ze op een andere dag terug zouden komen, maar meneer Boonstra vond dat niet nodig. „Ik ken die mensen," zei hij. „Ze zijn wel goed, ofschoon een beetje praterig. Desnoods moet ik ze even de pin op de neus zetten. Hebben jullie nog niet gegeten? Dan kun je meteen mee aanschikken." Jan vond het prettig om weer eens in een echt gezin te zijn, met een kring van kinderen om de grote ronde tafel. Ze schenen niet verwonderd over het onverwachte bezoek; zo iets gebeurde hier zeker wel eens vaker. Maar het jongste kind, een jongetje van een jaar of vier, had geen oog van Wiesje af, die tegenover hem zat en keek haar de happen uit de mond. Misschien om de geverfde lippen? Die zou hij hier wel niet veel zien in het dorp.

„Mammie," zei het kereltje ineens, met het vingertje vooruit gestoken, „die.... die mevrouw heeft net zo'n keel als pappie. Met zon bult erop!"

De hele tafel schoot in de lach, maar de jongens verbaasden

zich. Kinderen namen toch soms scherper waar, dan heel wat volwassenen, want die adamsappel was het zwakke punt in Wiesjes vermomming. Ze zou eigenlijk een hoogsluitende blouse moeten dragen.

Na het eten zonderden de mannen zich in de voorkamer af om de zaak te bespreken, die hen samen had gebracht, en meneer Boonstra kwam met een plan voor de dag. De man om wie het ging, woonde in een huis, waarin ook evacués waren ondergebracht, zodat hij het veiligst naar buiten gelokt kon worden. Jan en Wiesje zouden dat kunnen doen met het voorwendsel, dat ze in de buurt lastig gevallen waren door een dronken kerel. Ze zouden hem dan kunnen meetronen naar de stille weg aan de zuidkant van het dorp; dat was niet ver, twee straten slechts en dan het spoor over, en daar moest Joop dan z.g. dronken rondlopen. Wanneer de man hem wilde opbrengen, konden ze hem met z'n drieën overmeesteren en met chloroform buiten westen maken — de dokter, die in het complot zat, was bereid om chloroform te leveren. De meest geschikte tijd was om een uur of tien, dan sliep bijna het hele dorp.

Dit plan werd van alle kanten bekeken en daarna goedgekeurd. De dokter kreeg een telefoontje, dat Bobby de mazelen had en toen hij kwam, bracht hij een flesje en een pak watten mee.

„Ha, daar hebben we dan de ondergrondse!" zei hij en hij zat de drie met zulk een eerbiedige bewondering aan te kijken, dat ze zich helemaal niet lekker voelden.

„Dit is zeker maar een heel onbetekenend karweitje voor u, is het niet?“ vroeg hij.

Het was het beste om er maar eerlijk voor uit te komen en Joop bekende hem, dat zij nog maar „jonkies" waren van de ondergrondse, leerlingen, die voor de eerste maal samen op stap waren en zich nog niet erg zeker voelden.

„Behalve hij," zei hij, op Wiesje wijzend, „hij heeft al eerder. .

..."

„Hij?“ vroeg de dokter verbaasd en hoewel Joop zijn vergissing nog probeerde te herstellen, het was al te laat, het geheim was verraden. En toen keerde er toch iets van bewondering terug in de ogen van de dokter.

Het plan werd nog eens tot in onderdelen doorgepraat.

Wiesje had bezwaar tegen het optreden van een dronken man: er was immers bijna geen wijn of sterke drank meer te krijgen in de cafés. Maar de dokter stelde hem op dat punt gerust. Wanneer er bij de boeren iets te doen was, een bruiloft of een ander familiefeest, hadden ze nog volop in huis. In ruil tegen boter en spek kregen ze alles wat ze wilden en er werd meer gedronken dan ooit tevoren. Neen, dat zou bij de politieman geen wantrouwen wekken.

Meneer Boonstra kwam met een ontwerp voor een verklaring, die het slachtoffer op de borst moest worden gespeld. Na enkele wijzigingen werd het door Wiesje in keurige blokletters overgeschreven op een blad uit een van Jans schoolschriften. De inhoud was als volgt:

„In opdracht van de regering te Londen zijn u uw wapen en uniform ontnomen, omdat u, door u herhaaldelijk in dienst van de vijand te stellen, de naam van Nederlands politiemanniet meer waard bent. U kunt na de oorlog in uw eer hersteld worden, indien u zich voortaan als een goed vaderlander zult gedragen. Doet u dat niet, en gaat u voort als tot nu toe, dan hebt u ook uw leven verbeurd en zal het doodvonnis over u uitgesproken worden. Al uw daden worden gerapporteerd. Weet, wat u doet!

Namens de regering,

De ondergrondse."

„Mogen wij dat zeggen?" weifelde Jan. „Namens de regering?..."

„Natuurlijk!" riep Wiesje. „Heb je niet gehoord, wat oom Hein vanmorgen nog zei? Wij vertegenwoordigen het recht hier in Nederland en wij hebben de plicht dat recht, zolang het de regering onmogelijk is, te handhaven. Zo is het. Nee, wees daar maar gerust op, jochie!"

„Jochie," zei hij en de glimlach van de dokter zei hetzelfde. Die had zich van het begin af meer tot Wiesje en Joop dan tot hem gericht. Misschien lag het wel op zijn gezicht, hoe hij zich voelde: aarzelend en bang.... Zo was hij nu eenmaal, dat had hij altijd van tevoren. Straks zou het wel overgaan, als hij maar niet iets behoefde te doen, wat tegen zijn geweten was. In stilte

zat hij te bidden om kracht.

Hoe moesten ze na de daad hun aftocht regelen, dat kwam nu aan de orde. De dokter bood aan, dat ze bij hem zouden overnachten, maar dat weigerden ze beslist, alle drie. Neen, dat zou de grofste fout zijn, die ze konden maken: hoe eerder uit de voeten hoe beter. Ze bestudeerden een kaart van de omgeving, die meneer Boonstra erbij haalde, en kwamen tot de ontdekking, dat dicht bij de plaats waar de overval zou worden verricht, een fietspad van de A.N.W.B. de bossen inliep en dat ze bijna helemaal langs bospaden en een eind langs de spoorbaan weer thuis konden komen. Dan zou het al lang na spertijd zijn, maar dat moesten ze er maar op wagen. Het was volle maan en al gaf die niet veel licht met die zware bewolking, helemaal donker zou het niet worden en dus zouden ze de weg wel vinden. Meneer Boonstra kwam bovendien met een knijpkat voor de dag, een elektrisch zaklantaarntje met een kleine dynamo, dat licht gaf als men regelmatig het hefboompje inkneep. Dan gaf het een benauwd piepend geluid en daarom noemde de dokter het „het hijgend hert“.

Bij een kopje thee zaten ze toen te wachten, tot de avond om was, en het zou heel gezellig hebben kunnen zijn, als alles maar achter de rug was geweest. Nu zat Jan almaar te vechten tegen het zware gevoel van beklemming, dat hem bevangen had. Hij was blij, toen het tegen tien liep en Wiesje het sein gaf om te vertrekken. De dokter nam afscheid. Wiesje schudde hij lang de hand, Jan groette hij het laatst en slechts

kort. Kom, wat deed het ertoe, het ging hem toch niet om waardering van mensen?....

Het regende zacht, het weer was buitengewoon gunstig; er was geen mens meer op straat. Meneer Boonstra, met een grote cape om, liep mee het dorp uit, het spoor over, een eind de straatweg op. Hij wees ze de plaats, waar het fietspad begon, juist bij een bocht van de weg en een paar honderd meter dichter bij het dorp de plek, waar Joop het best kon wachten. Daar lieten ze de fietsen achter en Jan en Wiesje liepen met hem terug naar het huis van de politieman.

„Waar het hekje openstaat," fluisterde meneer Boonstra.
„Good luck!"

Een snelle handdruk en hij was verdwenen. Nu stonden ze er dus voor.... Die beroerde angst, die omhoog kroop naar de keel!.... Konden ze nog terug?....

„Kom," zei Wiesje en trok Jan mee het hekje binnen. Ze tastte langs de deurpost en rukte hard aan de bel, zo'n ouderwetse klingel, net een winkelbel. Toen gaf ze Jan een arm en begon reeds haar spel te spelen: ze hijgde, alsof ze hard gelopen had en kreunde zacht als van hevige schrik. Er waren voetstappen in de gang, een raampje in de deur werd opengedraaid.

„Wie is daar?" vroeg een niet al te vriendelijke mannenstem.
„O meneer," jammerde Wiesje, en daar kwam het verhaal. Dat zij en haar verloofde een eindje gewandeld hadden en dat er toen ineens zo'n griezel van een man op hen afgekomen was.... „Wacht even," zei de stem. De deur ging open, ze

stapten binnen, het ganglicht werd aangeknipt en ze stonden tegenover een man in een blauwe politiebroek en een wit overhemd.... Bismarck! Hij herkende hen dadelijk.

„Hé!" zei hij verrast, „de vakantiegangers, niet?"

„Hoe is 't mogelijk, dat wij hier nu bij u terecht moeten komen!" riep Jan. „Ja, we vonden 't hier zo aardig, dat we hier maar gebleven zijn in het dorp. En nu gingen we nog even een eindje om...."

„En waar logeren jullie?" viel de man hem in de rede. „In het hotel," zei Wiesje snel. „Een aardig hotel, hoor, en goed eten. Dat krijgen we zo niet in de stad. Maar meneer, ik durf niet meer naar buiten, als u die vreselijke vent niet...."

| „Hotel Landzicht?" vroeg Bismarck.

„Ja, zo heet het, geloof ik," zei Jan. Zijn angst was als bij toverslag van hem afgevallen. Ongedwongen vervolgde hij Wiesjes verhaal: dat die kerel hen niet voorbij had willen laten gaan en stomdronken was. En dat hij nog een heel eind meegelopen was, maar toen bij een boom was gaan liggen slapen. „'t Is mogelijk, dat hij daar vannacht blijft liggen," besloot hij, „maar hij kan natuurlijk ook nog andere mensen lastig vallen. U moet het natuurlijk weten, maar als u wilt, kunnen wij u de plaats wel even wijzen."

„Hoe hebben jullie mij gevonden, als jullie hier vreemd zijn?" vroeg de man.

„Hij heeft wantrouwen," dacht Jan. „Als dat maar goed gaat!"

„Nou, wij hebben de weg gevraagd naar de politie," antwoordde hij.

„Ja, zei Wiesje, „aan een boerenvrouw."

„Die had hij ook al lastig gevallen," vervolgde Jan. „Ze zei: Bel daar maar aan, dat is er een, daar kom je nooit tevergeefs."

„Zei ze dat?" glimlachte de man. Hij ging naar de kapstok en trok zijn jas aan. Een gummistok en een revolver aan een leren riem hingen er naast elkaar. De gummistok ging in de broekzak, de revolver bleef hangen.

Jan en Wiesje keken elkaar aan, een ogenblik slechts, maar de politieman had het al gezien.

„Wat is er?" vroeg hij. „Is er iets?"

„Ja, mijn verloofde wil mij mee hebben, maar ik zelf zou liever hier blijven," zei Wiesje en haar stem trilde heus een beetje. „Ik ben zo bang voor die vent, ik durf er niet bij te zijn. Mag ik hier niet een poosje blijven, meneer?"

„We kunnen er ook beter geen vrouwen bij hebben," bromde Bismarck. „Kom maar mee dan." En hij liet Wiesje in de achterkamer, waar zijn vrouw en dochter erwtjes voor de week zaten te doppen en een jongen van een jaar of vijftien bijna ingeslapen was boven zijn boek. Zij kreeg een stoel, maar hield haar mantel aan en begon meteen maar weer het verhaal van de dronken man af te draaien en hoe ze was geschrokken. Intussen hoorde ze de voordeur dichtslaan en toen vond ze, dat het haar tijd werd. Ze zuchtte zwaar, draaide met haar ogen en klaagde: „Ik ben er naar van! Mag ik even naar het toilet, mevrouw?"

De vrouw wees haar een deur in de gang, maar zodra zij haar hielen gelicht had, kwam Wiesje weer te voorschijn, sloop

naar de kapstok, wipte de revolver van de haak en was met een paar stappen bij de voordeur. Een geluid deed haar omzien: de vrouw stond op de drempel van de kamer, de handen tegen de borst gedrukt, verward van schrik.

„Ik ga toch maar even kijken," probeerde Wiesje de situatie nog te redden, terwijl zij het wapen tevergeefs in haar te kleine mantelzak trachtte te frommelen, maar nauwelijks was ze op straat, of ze hoorde de vrouw al schreeuwen, dat het huizen ver hoorbaar was....

Intussen was Jan met de politieman weggewandeld in het donker en ofschoon hij er nu alleen voor stond, zijn vastberadenheid verliet hem niet meer. Hij herinnerde zich, wat oom Hein gezegd had, voor ze weggingen: „Je moet natuurlijk een plan maken en dat tot in onderdelen uitdenken. Maar denk eraan: je kunt het zo mooi berekenen als je wilt, het komt toch altijd anders uit en dan moet je je niet in de war laten brengen, maar naar omstandigheden handelen." Wel, hij zou het met Joop samen ook wel klaarspelen om de kerel te overmeesteren en dan moesten ze maar terug om Wiesje te halen. Intussen liep Bismarck gezellig te praten: over het nieuwe gemeentehuis dat gebouwd werd, maar dat niet afgemaakt kon worden door gebrek aan materiaal. En over de mooie omstreken van het dorp en de uitkijktoren in het bos, die Jan toch vooral moest gaan zien. Hij bleek in zijn soort geen onaardige kerel te zijn en Jan begon het haast een beetje zielig te vinden, dat hij over een paar minuten aan de kant van de weg zou liggen. De man

scheen er overigens geen haast mee te hebben; hij wandelde rustig voort. Maar toen bij het stationnetje een belsignaal klonk en in de verte het gerommel van een naderende trein hoorbaar werd, verhaastte hij toch zijn stap. De bomen daalden al, toen ze bij de overgang waren. Ze kwamen er nog net onderdoor. Aan de overkant moest een motor met zijspan ervoor stoppen. Natte helmen blonken op, een lichtstraal uit een zaklantaarn werd even op hen gericht — Duitsers waren het! „Heil Hitler!" groette Bismarck, met zijn hand volgens voorschrift gestrekt, en toen had Jan plotseling weer een erge hekel aan de man. Wie zich niet schaamde om die groet te brengen, deugde niet, die hoorde bij de vijand. Snelle stappen klonken achter hen, iemand sloot zich hijgend bij hen aan. Daar was Wiesje warempel, zeker ook nog net achter hen aan onder de bomen doorgeslipt. Ze ging aan de andere kant van de politieman lopen.

„Wat is dat nou?" bromde Bismarck. „Ben je daar nou toch, juffrouw? Wat is dat nou met jou?"

„Ik kon het niet uithouden," klaagde Wiesje. „Ik was zo bang, dat mijn verloofde.... O meneer, kijk meneer...." Zij wees voor zich uit en klemde zich daarna angstig aan de arm van de politieman vast.

„Juffrouw, doe niet zo kinderachtig!"

De man schudde haar ruw van zich af. Een donkere gestalte maakte zich los van een boom en wankelde de weg over, een dronkemansversje lalde op in het donker: „O, Japie is getrouwd, hij zit in de misère Bismarck schoot erop af. „Kom

es hier, jij!" riep hij.

Het ogenblik was daar! Aller aandacht was gespannen. Jan hield zijn handen gereed. Wiesje greep de arm opnieuw. „O meneer, meneer, wees toch voorzichtig!" riep zij huilerig. Joop kwam op hen af. Toen greep Jan ook toe. Bismarck schreeuwde om hulp, maar juist donderde de trein door de overweg. Hij wist zijn rechterarm vrij te krijgen en de gummistok te grijpen, waarmee hij wild om zich heen sloeg, maar Jan draaide hem de linkerarm op de rug, waardoor hij zich steunend achterover boog en Joop gelegenheid kreeg om de dot watten op zijn gezicht te drukken. Toen lag na een paar seconden de zware man slap in Jans armen. Ze sleepten hem naar de kant van de weg, Joop kwam al met de koffer, Wiesje rukte de knopen los. De trein rolde weg in de verte. Met een paar woorden begrepen ze elkaar:

„De revolver!"

„Heb ik al."

„De gummistok ook?"

„Moet op de weg liggen, laat maar.... We moeten opschieten."

„Het papier!"

Uit de richting van het dorp klonken luide stemmen. Een motor werd aangetrapt.

„Weg jongens, ze komen ons achterna!"

Jan gunde zich geen tijd om het papier op te spelden, frommelde het maar haastig tussen het overhemd. Nu was er plotseling weer de angst. Zijn fiets, waar was die?... Joop reed al. O, Wiesje hield zijn fiets al voor hem klaar. „Asjeblijft,"

zei ze ook nog. . .

Opspringen, racen, Joop achterna. Achter hem klonk een slag, alsof er iemand op de straat viel. Waar bleef Wiesje? Hij hield even zijn vaart in en keek achterom. . . . Daar was ze al en vloog hem voorbij. „Schiet op!" riep ze. En daar kwam het licht van een knetterende motor en nog een andere lichtbundel, die zoekend over de weg werd bewogen. . . . De Duitsers! Achter elkaar, Jan als laatste, schoten ze het paadje in. Geen tien seconden later daverde achter hen de motor voorbij. Die waren ze kwijt!.... Ze hoorden remmen gieren, er waren harde stemmen, maar ze waren al honderden meters ver, toen de achtervolgers hun vergissing hersteld hadden en een felle lichtbundel hun nascheen over het bospad. Toch floot hun nog een kogel over het hoofd en andere kletterden door de takken van de dennen naast het pad. Gebogen over hun fietsen reden ze door met dezelfde snelheid, ofschoon ze wisten, dat de Duitsers hen niet volgen konden, omdat het fietspad te smal was en de zandweg daarnaast vol modderkuilen. Konden ze het zijspan niet afkoppelen? Hoelang zou dat duren?

„Pas op, jongens," riep Joop. Daar was de kruising, daar moesten ze rechts. Bijna in volle vaart namen ze de bocht. Van Wiesje was er plotseling een snikkend geluid, ze kon niet meer fietsen van het lachen. Even konden ze nu wel afstappen.

„Moet je horen," schaterde Wiesje. „Weet je wat nog het gekste van alles was? Dat ik bij het opstappen daarnet

helemaal mijn rokken vergat! Ik sloeg mijn been achter over het zadel en lag meteen op mijn gezicht. En wat grijp ik terwijl ik daar over de straat rol? De gummistok! Hier, stop hem even in de koffer, Joop! En neem jij die kanariepiet, die slingert bij het rijden steeds tegen mijn been.... Kerel, wat heb jij een doktersluchie bij je!"

„Geeft niet," zei Joop, „goed tegen de muggen." Bij het licht van de knijpkat bekeken ze even hun belangrijkste verovering: een gewone dienstrevolver, goed onderhouden, een F.N.

7.65. Joop maakte de kamer los.

„Nog helemaal vol met patronen," zei hij tevreden. „En ik zie wel een kans om er meer bij te krijgen. Even een sigaretje, jongens? Ja natuurlijk, dat kan nu wel — een paar trekjes maar. Als er wat aankomt, smeren we hem het bos in...." Wat was er heerlijker dan een sigaret na zulk een spanning?

Ze kwamen erdoor tot rust, maar natuurlijk hielden ze ogen en oren goed open. Er was echter geen ander geluid dan het ruisen van de wind in de boomtoppen. De regen had opgehouden, de witte kiezel van het fietspad glansde in het licht van de nacht. Jan begon zijn been te voelen, waar Bismarck hem getrapt had. Joop bestudeerde bij het licht van de knijpkat nog even de kaart. „Nou weet ik het precies," zei hij. „Kom jongens, we gaan. Niet weggooien die sigaret; uitmaken en in je zak stoppen. Monden dicht en uitkijken, als we de straatweg kruisen en vooral straks bij het dorp. Ze kunnen opgebeld hebben

In een kalm gangetje reden ze verder, Jan achteraan. Hij zag

de ruggen van zijn vrienden, hoorde soms een zachte waarschuwing of een onderdrukt kuchje, rook ook nu nog de chloroform en voelde, dat hij veel van hen hield....

Even na middernacht kwamen ze thuis en deponeerden, met z'n drieën op een rij, in een onbedwingbare lust om gek te doen, met een plechtig gebaar elk een der trofeeën van hun veldtocht — revolver, gummiknuppel en politiepet — op de tafel voor oom Hein, die meteen in zijn rol was en met een buiging en een toespraakje bedankte. Daarna wees hij ze de ereplaatsen, aan zijn linker- en zijn rechterhand, en de derde, Jan, naast tante Truus. Natuurlijk, Jantje weer dicht bij zijn moesje, plaagden de anderen.

De hele troep was nog op. Er was koffie en gebak — eigen fabrikaat — er was het weldadige besef van weer veilig bij elkaar te zijn.

Joop deed verslag, de anderen vulden aan. Joop trok een dot watten en een leeg flesje uit zijn zak en de kamer rook meteen als een apotheek. Gauw in de vuilnisbak die rommel. Daar kreeg hij een pluimpje voor van oom Hein, dat hij die dingen niet bij de weg had laten liggen — nooit sporen nalaten, jongens! Oom Hein was niet ontevreden; alleen zat hij wat in zorg over meneer Boonstra, die volgens hem een grote kans liep om last te krijgen, want Kerkstraat en Hoofdstraat zouden daar wel eens vaker verwisseld worden en de praatzucht van de mensen kon onnoemelijk veel kwaad doen. Boonstra mocht wel zorgen, dat zijn huis schoon was. En wat die

Duitsers betreft, hadden ze zeldzaam geluk gehad, vond oom Hein, waar ze God wel op hun blote knieën voor mochten danken.

Zo dachten ze er zelf ook over. Zelfs Wiesje, die aan geloof niet deed, zoals zij zelf zei, knikte ernstig.

„Anders geen bijzonders?" vroeg oom Hein. „Wat zit jij een lelijk gezicht te trekken, Jan?"

„Ik geloof, dat ik een klein souvenir aan onze Bismarck heb opgelopen," zei Jan. Hij stroopte zijn rechterbroekspijp op. De knie was gezwollen en daarboven vertoonde het been alle kleuren van de regenboog; een flinke bloeduitstorting. „Mm, die vent trapt niet slecht," zei oom Hein. Maar tante Truus sloeg de handen ineen en ijldde naar boven om compressen en verband.

Intussen vertelde oom Hein, dat hij ook niet ongelukkig geweest was die dag. Hij was een paar mogelijkheden voor een kraak op het spoor: een gemeentehuis en een distributiekantoor, één op de Veluwe, één in de Achterhoek; daar ging hij de volgende dag weer op af en daarna bepraatten ze dat nog wel. Voorlopig, beloofde hij, zouden de jongens zich niet meer vervelen.

„Heeft iemand nog iets belangrijks voor deze vergadering?" vroeg hij deftig, met de revolver van Bismarck als voorzittershamer in de hand. „Anders sluiten we."

Piet stak zijn vinger op.

„Ik weet niet of jullie het belangrijk vindt," zei hij langzaam, „maar de radio vertelde vanavond, dat de geallieerde legers in

Europa staan. Ze zijn vandaag op Sicilië geland."
Zou je die slome vent nou niet?.... Dat had hij de hele avond
geweten en nu kwam hij er pas mee voor de dag!
„Ik dacht dat het niet zoveel bijzonders was," zei Piet. „Sicilië
is nog geen Nederland."

Neen, maar het begin was er! Ze wisten weer, dat ze niet
alleen vochten. Van buiten af en van binnen uit werden de
Duitsers bedreigd en van beide kanten zou erop geslagen
worden, tot de Moffen het eindelijk zouden opgeven. Wie
weet hoe spoedig al! „Kom jongens, daar zingen we samen
het Wilhelmus op!" Ze deden het, in een kring om de tafel
staande, niet al te luid, om de burens niet te wekken, met tante
Truus haar onvaste beverige stemmetje omhoog en omlaag
tussen de forse mannenstemmen door. De klok sloeg er twee
heldere slagen doorheen.

HOOFDSTUK 4

De volgende morgen, toen Joop en Wim juist naar Utrecht waren vertrokken voor een bespreking met een verzetsvriend, kwam via een vertrouwd tussenadres in de omgeving het lang verwachte telefoontje omtrent de distributiekraak: „Opa viert vanavond zijn tachtigste verjaardag. De familie wordt verzocht om uiterlijk zes uur aanwezig te zijn."

Oom Hein kon nauwelijks een lelijk woord onderdrukken, toen hij die boodschap had aangenomen, want de beide jongens waren niet meer te achterhalen. Nu stonden ze er dus met z'n vijven voor en dat terwijl oom Hein indertijd zes al te weinig gevonden had en daarom Jan in de ploeg had laten halen. Uit de boodschap was bovendien af te leiden, dat er een grote buit verwacht mocht worden — anders zou er volgens afspraak van de zeventigste of zestigste verjaardag gesproken zijn. En dan zou er waarschijnlijk ook nog een wijziging in het oorspronkelijke plan noodzakelijk zijn, waarvoor dus een bespreking vooraf nodig was, want oom Hein was met zijn contactadres overeengekomen, dat ze pas om acht uur zouden verschijnen. „Wat doen we, jongens?" vroeg oom Hein. „Er op af," zeiden drie van de vier. „We zullen wel zien, hoever we komen." „En wat zeg jij, Piet?" Piet zat net een brief aan zijn vrouw te schrijven. Hij zoog met een zorgelijk gezicht op het achtereind van zijn vulpen. „Ja, wat zal ik zeggen?" aarzelde hij. „Ik geloof, ik zou die mensen

niet tevergeefs durven laten wachten

„Dan denken we er dus gelijk over," constateerde oom Hein..

„We gaan, en als we allemaal voor twee werken en vechten, dan hebben we nog mensen te veel."

Alles stond plotseling in het teken van de grote dingen die komen zouden. Piets brief bleef half afgeschreven liggen. Jans been was ineens minder stijf en pijnlijk. De spanning was er, de tinteling in hun bloed, die maakte, dat ze nauwelijks meer stil konden zitten en almaar trek hadden in een sigaret. De angst, die soms in Jans borst naar boven wilde kruipen, verdween, wanneer hij in de heldere rustige ogen van oom Hein keek. Hij merkte nu pas goed, welk een merkwaardige invloed er uitging van deze eenvoudige man. Het was alsof je niets zou kunnen gebeuren, zolang hij maar bij je was. Hoe kwam dat? Door zijn sterke wil?.... Door zijn moed en zijn vastberadenheid?....

Ze spraken nog eens het oorspronkelijke plan tot in bijzonderheden door, bestudeerden opnieuw de kaart en de plattegronden van de plaats en het distributiebureau en gingen na het eten een poosje rusten, maar van slapen kwam natuurlijk niets. Om half vier stonden ze gereed om te vertrekken, Wiesje ditmaal in een keurig grijs mantelpakje met hoogsluitende blouse en allen met een tas of een koffertje, waarin een jutezak, riemen en bij enkelen touw en handdoeken. De zakken moesten terugkomen, gevuld met bonkaarten; de riemen moesten dienen om ze achter op de fietsen te snoeren; het touw en de doeken zouden misschien

achterblijven om de polsen en de monden van de bewakers. Wiesje zou de revolvers vervoeren, verborgen onder haar kleren; daar waren ze het veiligst bij een controle: een dame werd niet licht gefouilleerd. Hadden ze misschien nog iets vergeten?

„Ja," zei oom Hein, „het voornaamste nog. Kom hier en ga zitten, jongens, we zullen een zegen vragen op ons werk. Wij vechten voor recht en gerechtigheid en dat behoeven we niet te doen in eigen kracht."

Het werd stil. Ook Wiesje zat eerbiedig met de handen in haar schoot. De stem van oom Hein klonk rustig en vol vertrouwen. „Heer," zei hij, „U weet alle dingen, U weet wat wij gaan doen. Aan U die ons dit werk hebt opgelegd, vertrouwen wij ons toe. Bewaar ons voor de vijand, maar ook voor alles wat verkeerd is in Uw ogen. Leid ons en maak ons sterk." Toen wist Jan wat de geheimzinnige kracht was, die van oom Hein uitstraalde: zijn zeldzaam groot Godsvertrouwen. Het scheen nu allen te bezielen. Ze namen afscheid van tante Truus, alsof ze een fietstochtje gingen maken. Piet glimlachte, toen hij haar een hand gaf. Maar zij trok hem naar zich toe en zoende hem op beide wangen en daarna kregen al haar andere kinderen eenzelfde beurt.

„Probeer vóór elven thuis te zijn," zei ze. „Dan staat een lekker maaltje voor je klaar. Je hebt vanmiddag zo weinig gegeten, ik ben van plan om je vol te stoppen."

De plaats waar ze zijn moesten, lag op een afstand van veertig kilometer en vanavond op de terugweg zouden ze die er in

twee uur door moeten jassen, maar nu moesten ze hun krachten sparen, vond oom Hein en daarom gingen ze met de trein. Ze fietsten naar het naaste dorp, namen daar elk voor zich een kaartje en een biljet voor de fiets en kuierden op het perronnetje heen en weer, tot het lokaaltreintje zou believeen om te komen aanpuffen. Het was er druk; dit pensiondorp zat vol met vakantiegangers. Oom Hein had Piet bij zich genomen, Jan wandelde gearmd met Wiesje, Leo liep alleen. Wanneer ze elkaar passeerden, deden ze, alsof ze elkaar niet kenden. Maar de stemming zat erin. Leo nam zijn hoed af voor oom Hein en vroeg: „Pardon meneer, kunt u mij misschien aan een beetje vuur helpen?“ „Natuurlijk,“ antwoordde oom Hein beleefd. „Letterlijk of figuurlijk, wat wenst u?“

„Alleen een vlammetje alstublieft,“ zei Leo. „Voor het andere heb ik al een adres.“ En hij wees op een groot plakkaat aan de muur van het stationsgebouw, een oproep van de N.S.B. om als vrijwilliger naar het oostfront te gaan. „Met Mussert voor een vrij Europa!“ stond erop. „O juist,“ antwoordde oom Hein ernstig. „Dat betekent zo iets als: „Met Lucas Bols voor geheelonthouding“, is het niet?“ En toen liep Leo maar gauw verder, want hij had moeite om zich goed te houden. Ze reisden in verschillende coupés en stapten niet op dezelfde plaats uit: de een een stationnetje te vroeg, de ander een halte te ver. Maar om een uur of zes ontmoetten ze elkaar in het villaatje van meneer Müller, een ambtenaar van het distributiebureau, die ondanks zijn Duits-klinkende naam

een goed Nederlands hart bezat en zijn leven op het spel zette om de goede zaak te dienen. Hij was maar een kleine man met een knijpbril en hangwangetjes, maar hij had de zaak uitstekend voor eikaar. De bonnen waren gisteravond laat onder politiegeleide aangekomen, vertelde meneer Müller en morgenvroeg reeds zou de uitdeling beginnen, daarom was er geen uitstel mogelijk. Het was gewoonte geweest, dat de sleutel van de kluis iedere avond na het sluiten van het kantoor op het politiebureau werd ingeleverd en daar de volgende morgen door de chef weer werd gehaald. De agenten waren op één uitzondering na allemaal goede vaderlanders en met een van hen was reeds de afspraak gemaakt, dat hij die sleutel eenvoudig even zou lenen en na de overval weer op zijn plaats zou hangen. Maar de nieuwe burgemeester die een paar maanden geleden gekomen was, — een N.S.B.-er, zó van de spoedcursus, die Mussert had gesticht — had zeker gemerkt, hoe de geest bij de politie was en de sleutel daar niet veilig geacht, want vandaag had hij plotseling bevolen, dat die sleutel voortaan bij hem moest worden ingeleverd en dat was vanavond voor het eerst gebeurd. „En hij zal ons die waarschijnlijk niet even willen lenen, hè?" veronderstelde oom Hein.

„Vermoedelijk niet, althans niet vrijwillig," glimlachte meneer Müller. „Maar ik heb erover nagedacht, hoe jullie hem daartoe kunt dwingen. Tot nu toe zonder resultaat, maar nu ik die dame bij u zie, heb ik althans een idee, hoe u het best bij hem binnen kunt komen.

„Als er toch eens geen vrouwen waren!" zuchtte Wiesje voldaan.

„De vorige week heeft de burgemeestersvrouw een advertentie voor een dienstbode geplaatst," ging de gastheer voort, en vermoedelijk zal ze nog wel niet geslaagd zijn, want N.S.B.-dienstmeisjes hebben we hier geloof ik niet veel. Als de juffrouw zich daar eens voor ging aanmelden?"

„Niks voor mij," zei Wiesje, met een hooghartig gezicht. „Ik ben altijd kinderjuffrouw geweest en ik wens me niet te verminderen, meneer!"

Zij was vanavond in een bui om alles in een grap om te slaan. Maar natuurlijk ging zij met het voorstel akkoord en Jan moest haar maar weer als haar verloofde begeleiden, vond oom Hein. Ze hadden al eerder bewezen, dat ze samen een betrouwbaar uitziend paar vormden.

„Hoe groot is het gezin?" vroeg Jan.

„Man, vrouw en twee dochters," antwoordde meneer. „En dan logeerde er de laatste tijd een jongere broer van de burgemeester; een van de Waffen-S.S., die op het punt staat om naar Rusland te vertrekken. Gisteren was hij er nog, maar vandaag heeft niemand hem meer gezien. We weten, dat hij niet met de trein is vertrokken, maar hij kan natuurlijk met een auto zijn gehaald."

„En de wacht op het bureau, hoe staat het daarmee?" wilde oom Hein graag weten.

Meneer Müller was uitnemend op de hoogte. „Twee agenten," zei hij. „Eén goeie, dezelfde die jullie de sleutel zou

geven en die nieuwe N.S.B.-agent, een felle nationaal-socialist, die zich zeker zal verzetten. Wees voorzichtig met hem; als hij een kans ziet, schiet hij erop los."

„Dan schieten wij ook," beloofde oom Hein. „Maar daarmee is dan ook de hele actie mislukt, want na zo'n lawaai zullen wij zo spoedig mogelijk onze biezen moeten pakken. Enfin, we zullen proberen om hem te vlug af te zijn. Dat is iets voor jou, Jan!" „Die andere heeft verzocht om hem niet al te vriendelijk te behandelen," deelde meneer Müller nog mee. „De N.S.B.-er mag geen wantrouwen krijgen. Er wordt vermoed, dat die kerel als spion in het corps is geschoven en het spreekt vanzelf dat zijn collega's zich voor hem in acht nemen."

„Best, we zullen die goeie ook een beetje toetakelen. Hoe laat kunnen we daar terecht? Zoals we afspraken, om een uur of half negen?"

„Ja," zei Müller, „dan begint het wel te schemeren met die bedekte lucht. En om acht uur wordt de vorige wacht afgelost, dan komen deze beide mannen in functie. Als jullie werk stil verloopt, heb je kans, dat er voor de morgen geen haan naar kraait. Denkt u eraan, dat wij hier ook wat kaarten houden? Een honderd of zes is genoeg. Een van de plaatselijke medewerkers zal ze achter het bureau in ontvangst nemen — wachtwoord „Sicilië". Wij zijn toch niet te onbescheiden?"

„Kom nou," lachte oom Hein. „U onbescheiden? Al vroeg u de helft, meneer Müller!"

„Denk om die beer en om het verdelen van zijn huid," waarschuwde Wiesje.

„O nee," zei oom Hein beslist. „Die beer ligt praktisch al op sterven; wij maken hem alleen maar af en verslepen de buit. Daar is de jager op groot wild, die het stuk heeft opgejaagd en ingesloten. Zonder mensen als hij konden wij niet veel beginnen."

En hij wees op meneer Müller, die met knipperende oogjes zijn bril zat te poetsen.

Om kwart over acht stonden Wiesje en Jan op de stoep van het burgemeestershuis en ditmaal was ook Jan zonder de minste angst. Alleen voelde hij de spanning bijna trillen in zijn lichaam en hij verlangde ernaar om in actie te komen. De revolver van Bismarck lag zwaar in zijn rechterjaszak; hij kon er bijna niet afblijven. Die van Wiesje stak boven haar kleine mantelzak uit— zij moest de hand erop houden om de kolf te verbergen.

Een meisje van een jaar of achttien deed open en Wiesje bleek weer geheel in haar rol.

„Dag juffrouw," zei ze met een boers accent. „Ik kom op de awertensie voor een dienstmeissie. Of is mevrouw al verzien? Ja, dit is de jongen, met wie ik verkering heb, die heb ik maar effies meegebracht."

„Ik zal even vragen," zei het kind en liep de gang in. Maar nauwelijks was zij door een deur verdwenen, of de jongens slopen haar na, lieten de buitendeur op een kier staan en stapten achter haar de kamer binnen. Daar was de hele burgemeestersfamilie bij elkaar. Meneer lag languit met een krant in een fauteuil, mevrouw stond bij de theetafel, de

tweede dochter lag met een boek op de divan.

„Ik kan ook zelf de boodschap wel even afgeven," zei Wiesje. „In naam van de koningin, de handen omhoog allemaal!" „En vlug alstublieft!" snauwde Jan tegen de burgemeester. „Pas op, als u schreeuwt, schiet ik dwars door u heen!" De man hikte van de schrik, maar zijn handen gingen omhoog, de ene met de krant er nog in. „Volk en Vaderland", zag Jan. Hij rukte het blad weg en wierp het achter zich, om beter ook het oog op de anderen te kunnen houden. Die stonden al op een rij met de handen in de lucht. Mevrouw kreunde zacht. De jongste dochter giechelde, alsof ze het een leuk grapje vond. Toen kwamen plotseling de tranen.

„En nu allemaal daar in die hoek bij elkaar," zei Wiesje. „Ja, jij ook, zus, wat dacht je? Huil maar niet; als je zoet bent, mag je zo weer gaan lezen, maar je beleeft nu vast een veel mooiere roman. Zo, daar staan we dan!.... Zie je die meneer daar, met dat gekke ding in zijn hand? Die meneer is een scherpschutter, hoor, denk erom dat je stilstaat. Neem me niet kwalijk, meneer de surrogaat-burgemeester, ik mag u zeker wel even fouilleren, om te zien of u wapens hebt____Kunt u tegen kietelen? Nee? Ik ook niet. O, hebt u geen wapen? Nou, dan is het goed. Nee, handjes omhoog, hoor! Mooi zitten en pootjes geven, dat heb je toch zeker wel geleerd op die Duitse burgemeesterscursus? Jan beet op zijn tanden om zich goed te houden bij die toespraak. Was Wiesje zich wel genoeg de ernst van de zaak bewust, vroeg hij zich af. Als er een van het gezelschap zou proberen te

vluchten, was misschien alles bedorven, want op de vrouw of een van de meisjes zou hij zeker niet schieten. Maar de schrik scheen er wel in te zitten. De burgemeester had moeite om uit zijn woorden te komen. „Wa - wa - wat wilt u eigenlijk?" vroeg hij. „Dat zal deze meneer u wel vertellen," antwoordde Wiesje en zij maakte een handbeweging naar oom Hein, die met het oude pistooltje in de hand de kamer inkwam. Leo en Piet doorzochten reeds het huis. Wiesje nam het wapen van oom Hein over en sloot zich bij hen aan. Jan bleef het gezelschap met zijn revolver bedreigen.

„De sleutel van de distributiekuis," zei oom Hein. „Dat is wat we willen en dadelijk. Als u die bereidwillig afgeeft, gebeurt er niets met u, maar als u weigert, dan zijn de gevolgen voor uw rekening. Wel, wat zegt u? Spreek toch duidelijk, man!" „Die is op het politiebureau," zei de burgemeester, met een zijdelingse blik naar zijn vrouw. Maar zijn echtgenote liet hem lelijk in de steek.

„O man, zeg het nou maar eerlijk," drong ze bevend aan.

„Ja pa, toe maar, pa!" kermde de meisjes.

„U staat dus te liegen," constateerde oom Hein. „Dus nu voor het laatst: waar is die sleutel?"

„Stil maar, ik heb hem al," klonk bij de deur de langzame rustige stem van Piet. „Hij lag hiernaast open en bloot op het bureau. Kijk eens, met een kartonnetje eraan: kuis distributiekantoor. Het kan niet missen."

Hij gaf de sleutel af aan oom Hein en verdween weer. „Nou, daar had je wel eens beter op mogen passen, vader!" zei oom

Hein vermanend. „Als de Duitsers dat straks horen, krijg je vast een lelijk standje.... Ja, leg uw handen maar in uw nek, mevrouw, dat is gemakkelijker."

In de gang werd luid gelachen. Daar kwamen Wiesje en Leo de kamer binnen met een kwaad kijkende meneer in piamas. „Dat wil naar het oostfront," lachte Wiesje, „en dat is nou al verkouden van een regenbuitjel Wat moet dat nog met je worden, man, bij dertig graden vorst! Juist, daar maar tegen de muur, je weet het al. Bibber maar niet, we zijn geen Russen, hoor, die zouden je anders aanpakken! En bedankt voor je revolver, meneer!"

Zij liet oom Hein een zwaar negen millimeter pistool zien. „Dat lag naast hem op zijn nachtkastje," vertelde zij. „Jammer voor hem lag hij er zelf naast te snurken en dan helpt zo'n ding niet veel...."

„Prachtig!" prees oom Hein. „Goed gedaan, jongens. En nou moeten we deze lieden nog op een mooi plaatsje opbergen. Waar zal dat zijn?"

En weer was het Piet, die de oplossing bracht. Hij zei: „Ik heb een pracht van een schuilkelder gevonden, met een geblindeerd venster en een ijzeren deur. Zou dat niet wat voor ze wezen?" Op dat ogenblik werd er gebeld. Ze keken elkaar aan, oom Hein en zijn jongens, de burgemeester en zijn familie ook, de eersten met zorg, de anderen met hoop in hun ogen. Wie kon dat zijn?.... Stel je voor dat het Duitsers waren, die van buitenaf toch iets gemerkt hadden, of die door de een of andere verrader gewaarschuwd waren.

De stem van oom Hein was rustig en beheerst: „Wiesje, jij doet open; geef Piet je revolver. Achter die kapstok, Piet. Leo om de deur van de zijkamer. Jan, pas op, hoor!"

Zelf ging hij ook met Wiesje de gang in. Jan hield met zijn revolver de troep in bedwang.

„Omhoog die handen," beet hij de S.S.-er toe. „Man, ik zie wat je van plan bent, maar als je 't waagt om te roepen, ben je er geweest!"

Hij hoorde de deur opengaan.

„Goedenavond," hoorde hij Wiesje zeggen. „Komt u binnen, alstublieft. Ik ben het nieuwe dienstmeisje. Wie kan ik aandienen?"

„Willemse," zei een stem. „Zo, ben jij het dienstmeisje? Nou, wij zijn vrienden van de burgemeester."

En toen Wiesje weer: „O, maar loopt u dan toch door! Als u toch vrienden bent!...." Met een half oog zag Jan een heer en een dame de kamer inkomen met Wiesje er lachend achteraan. Daar kwamen ook de jongens. De dame schreeuwde het uit, toen ze al die gewapende kerels zag en de burgemeestersfamilie in een zielig troepje tegen de muur, maar Wiesje ging door: „Schrikt u maar niet, hoor! Het is niet zo erg als het lijkt. Ga er maar gauw bij staan. Waar je mee omgaat, daar word je mee gerekend. Eh, mee ingerekend, bedoel ik...." Vijf minuten later lag het hele gezelschap netjes naast elkaar op de rug in de schuilkelder, met gebonden handen en voeten en gekneveld met de handdoeken van tante Truus. De dames kregen dekens, die oom Hein van de

slaapkamers liet halen, de heren moesten het maar zonder doen. Voor de S.S.-er was het wel goed om een beetje te wennen aan de kou van het oostfront. Wiesje zou achterblijven om de wacht te houden. Zij had zich gauw een kop thee ingeschonken en installeerde zich daarmee en met haar grote, pas veroverde revolver op de bovenste tree van de keldertrap.

„Ga je gang maar, hoor," zei ze. „Ik zal het hier best gezellig hebben. Als jullie er maar om denkt, dat ik straks graag met je mee wil. . . ."

Toen Jan als laatste vertrok, hoorde hij haar een boetpredikatie houden tegen de burgemeestersvrouw over het hamsteren van al de voorraden, die in de kelder te zien waren.

Het was kwart voor negen op Jans horloge, toen ze met hun vieren op de tenen het steegje naast het distributiekantoor inslopen en de fietsen zacht tegen de muur zetten. Nog was het niet donker. Een merel floot nog een paar heldere tonen achter de schutting, ergens in de grote tuin van de notaris. In de straat ging een troep meisjes lachend en pratend voorbij. „En toen zei ik, meid zei ik...." Het gedender van een voorbijrijdende auto overstemde de woorden. Een vrachtwagen? Weermacht?.... In het oude grauwe gebouw was niet het minste geluid. Ze slopen de muur langs naar de achterzijde. Daar was een W.C.-raampje, een rechthoekig tuimelraam, draaiend op twee pinnen in de zijspanningen.

Een vriendelijke hand had de ene pin bijna doorgevijld. Oom Hein kon het raam zonder veel moeite loswrikken en naar buiten tillen.

Jan trok zijn jas en schoenen uit. Vier handen pakten hem op en tilden hem met de benen vooruit door de opening. Hij schaafde zijn heup op de scherpe onderkant, toen vonden zijn voeten steun. Iemand gaf hem een revolver aan — hij was binnen. Stilte. Duisternis. En even toch weer de angst, die zijn keel wilde dichtsnoeren. Toen hoorde hij in gedachten de rustige stem van oom Hein: „Aan U die ons dit werk hebt opgelegd, vertrouwen wij ons toe...." Dat was genoeg, hij werd beschermd. Zacht opende hij de deur. Hoe was het op de plattegrond? Een meter of tien rechtuit de gang door, dan linksaf op de voordeur aan. Hier was het volkomen donker. De stenen vloer was koud aan zijn voeten. Maar toen hij bij de hoek kwam, scheen een straal licht door een deur, die op een kier stond. Daarachter zaten de wachten. Op zijn tenen sloop hij er voorbij, de revolver klaar in de hand....

„Schiet nou toch op," zei een stem achter de deur. „Hoelang zit je nou al te denken?

Daar was de voordeur. Twee grendels en een sleutel; die zat in het slot en knarste. Het ging hem zelf door merg en been. Maar toen hij de deurklink aanraakte, voelde hij, dat die van de buitenkant reeds werd neergeduwd. Oom Hein kwam het eerst binnen, kneep hem zacht in de arm en hij had moeite om niet te lachen, dat alles zo prachtig verliep. Samen slopen ze terug en stonden stil voor de lichtkier. Achter hen kwamen

Leo en Piet...

Jan loerde naar binnen. Bij een tafel zaten twee agenten te dammen. Wie was de verkeerde, die moest hij in het oog houden ... Die met zijn pet op zeker; de ander had een veel te vrolijk en te prettig gezicht. Hij lachte en zijn ogen waren langs de ander heen op de deur gevestigd. Hij wist natuurlijk, wat er komen zou....

Oom Hein stootte plotseling de deur open en bijna tegelijk sprongen ze naar binnen.

„Handen omhoog!" riep oom Hein. „Jan, grijp vast!" Maar Jan hing al aan de arm van die ene agent, wiens hand naar de revolvertas op zijn heup was gegaan, en Leo, vlak achter hem binnenstormend, liet de gummiknuppel met een doffe slag neerdalen op diens schedel. De man zakte zonder geluid in elkaar.

„Knap gedaan," zei de andere agent. „Alle respect, heren! Die klap had het varken vijftientig jaar eerder moeten hebben, dan hadden wij nu niet zoveel last van hem gehad!" Oom Hein schudde hem de hand en nam hem zijn revolver af. Toen pakte hij met beide handen de uniformjas van de man en trok die met geweld open, zodat de knopen over de vloer spatten.

„Ziezo," zei hij lachend, „zo kun je straks tenminste aannemelijk maken, dat je je tot het uiterste hebt verzet. En nu opschieten, jongens!"

De zakken lagen al klaar. Jan trok zijn schoenen en jas weer aan. Oom Hein stak de sleutel in het slot van de kluis en

terwijl ze allen in spanning toekeken, draaide hij die om, trok, en de zware deur zoefde open. Daar lagen de bonkaarten, juist vandaag uitgepakt en netjes gesorteerd, in pakjes van vijftig met een plakbandje eromheen: distributiekaart vijfde periode, zesde periode, melk-, boter- en vleesrantsoenen, stapels textiel-kaarten in allerlei kleuren, schoenenbonnen, benzinebonnen, inlegvellen

„Niet kijken, jongens! Gooi maar in, we zoeken ze later wel uit. Zeshonderd van beide perioden in deze zak apart, je weet wel waarvoor. Doe er nog een stapeltje bij.... Ook wat van dat bijzondere spul. Zo, breng weg, Jan!"

Jan sleepte de zak op de tast de donkere gang door, deed zacht de achterdeur open en stak zijn hoofd naar buiten. Hij wist wat er komen zou en toch schrok hij nog even, toen een stem vlak bij hem „Sicilië" fluisterde. Iemand nam hem de zak uit handen — Jan zag slechts onduidelijk zijn gestalte.

„Gaat het goed?" vroeg een stem zacht. „Prima," zei Jan. „Smeer hem maar gauw." Een onbekende vriend, wiens naam hij zelfs niet wist en nooit zou weten, een van de vele ondergrondse strijders in het verzet. ...

Toen hij binnenkwam, was alles klaar. De laatste touwen werden om de zakken gesnoerd. De N.S.B.-er was bijgekomen en zat met de hand aan zijn hoofd lodderig rond te kijken. Oom Hein stond bij de telefoon, draaide wat aan de schijf en praatte:

„Hallo, ben jij daar, Ludwig?— Ja, de auto kan komen, hoor!____ Wat zeg je?____ Op de hoek bij de

school, dat is goed, dan slepen we daar de boel wel heen....

Nee, alles is in orde, hoor! Adieu!—"

Daarna nam hij de telefoon in beide handen en scheurde met een ruk het snoer los van de muur. Piet en Leo namen de N.S.B.-agent elk bij een arm en sleepten hem de kluis in. Oom Hein joeg de andere agent er met de revolver in de hand achteraan. „Vooruit, schooier die je bent," schold hij, alsof hij woedend was. „Ik zou je de kogel moeten geven! Ons van achteren aan te vallen....."

De deur ging dicht en werd op slot gedraaid, maar de sleutel werd ér niet uitgenomen en het licht bleef branden. Ze droegen vijf zakken de achterdeur uit en waren in alle stilte bezig om die op de fietsen te binden. Oom Hein reed vooruit om de omgeving te verkennen en meteen Wiesje te waarschuwen. De anderen volgden, Leo met nog een fiets aan de hand. Ze reden op enige afstand achter elkaar met naar voorschrift afgeschermdde lantaarns de dorpsstraat langs en kwamen nu en dan een voorbijganger tegen, maar die schonk geen aandacht aan hen. Voor het burgemeestershuis ontmoetten ze elkaar. „Zo, lelijke dieven," zei Wiesje. „Ben je daar eindelijk?"

Nog net vóór spertijd, klokslag elf uur, waren ze thuis, na een rit van nog geen twee uur over veertig kilometer en kregen van tante Truus te horen, dat ze brave jongens waren, die nog eens weer samen op stap mochten. Haar ogen glansden van blijdschap, dat ze weer veilig terug waren en dat het gelukt was,

dat ze het maar weer eens gelapt hadden om de vijand te slim en te sterk af te zijn. Die blijdschap kwam ook uit in het dankgebed van oom Hein, voor de nachtelijke maaltijd. Leo beweerde, dat hij nog nooit zo'n honger had gehad als op de terugweg. „En dan moet je samen zeventuizend broodkaarten achter op de fiets hebben,” zei hij, „en nog geen korstje om op te kauwen!”

Daar moest Piet zo om lachen, dat hij zich verslikte in zijn huzarenslaatje en door tante Truus in de keuken bijgebracht moest worden met een glaasje water en klopjes op zijn rug. Het was niets voor Piet om zo gek te doen. Het avontuur had hem blijkbaar geheel uit zijn zorgen gehaald. Na het eten bleven ze nog gezellig een beetje nakaarten en dit bleek het leukste te zijn van de hele kraak. Want nu doorleefden ze nog eens alles wat er gebeurd was, maar zonder angst en zonder spanning, alsof ze het anderen zagen doen. Ze bewonderden nog eens het oude kantoorklerkje, dat met dezelfde precisie, waarmee hij zijn leven lang gewerkt had, de kraak tot in de kleinste onderdelen had voorbereid en eigenhandig de pin in het raam had doorgevijsd. Ze hadden schik om het domme gezicht van de burgemeester, toen hij plotseling die revolver boven zijn lijfblad zag verschijnen. En ze stonden lang stil bij dat spannende moment, toen er gebeld werd. „Ik begrijp het zelf niet,” zei Piet. „Ik werd ineens zo hard als ijzer van binnen. Ik lag daar in die gang achter de kapstok en ik dacht aan geen gevaar. Ik was alleen maar van plan om zoveel mogelijk

Moffen overhoop te schieten. Verdraaid, ik durf het haast niet te zeggen, maar het was bijna een teleurstelling voor me, toen ik die paar doodgewone mensen zag binnenkomen

„Stil maar," zei oom Hein, „je zult heus ook nog wel eens wat te schieten krijgen, als wij een poosje zo doorgaan." „Hou maar op," mopperde tante Truus. „Als je zo griezelig begint te doen!" „Hè ja," hielp Wiesje. „Bah, ik word er koud van!"

Maar intussen zat ze met een bijna verliefd gezicht de zware revolver te bekijken, die ze op de S.S.-man veroverd had.

„Dit kanonnetje mag ik voortaan wel gebruiken, hè oom Hein, ouwe dief?" vroeg ze.

„Maar nou zou ik toch best nog eens willen zien, waar wij ons zo druk voor gemaakt hebben," zei Leo. „Laten we die zakken eens leeg gooien. Wat zal dat een mooi gezicht wezen, al die kleurtjes bij elkaar!"

Dat deden ze, op de vliering, want daar konden zij de volgende dag de kaarten het best sorteren. Het werd een hele hoop en ze moesten allemaal even een stapeltje in handen hebben en strelen met hun vingers.

„Zijn er ook rokerskaarten bij?" vroeg Wiesje.

„Nou en óf," zei Piet. „En een snoepkaart voor jou, meisje!"

„En wat is dat?"

Wiesje haalde van tussen de kaarten een grote bruine envelop te voorschijn, van boven dubbel omgevouwen, die rammelde van geld. „Salarispot personeel" stond erop met grote schoolmeesterachtige letters. En daar hadden ze me toch tegen wil en dank een bedrag van meer dan honderd en

vijftig gulden meegenomen, dat blijkens een afrekening die ook in de envelop zat, overgebleven was bij de laatste uitbetaling van de salarissen.

„Wat moeten we daarmee?“ vroeg Wiesje.

„Ja,“ zei oom Hein. „Wat moeten we ermee? Nou voel ik me toch een dief, jongens

„Breng het terug,“ stelde Piet voor.

Maar hoe was dat mogelijk? Vóór het bij Müller was, zou de kraak ontdekt zijn en dan was het niet verantwoord om het bedrag nog naar binnen te smokkelen. Maar ten slotte vonden ze toch een oplossing. Ze zouden het geld per postwissel terugzenden aan de N.S.B.-burgemeester, natuurlijk vanuit een andere plaats dan waar ze woonden. Een van de jongens moest er dan maar even voor naar Amersfoort of Hilversum. Toen ze al in piana liepen, verzonnen ze nog een leuk afzendersadres: „K. P. Oranje — Vrijheidsstraat — Wilhelminadorp“. „Stalinstraat,“ stelde Wiesje als wijziging voor. „Best hoor, jouw afgod mag er ook in. Kunnen ze daarginds met enig recht spreken van de Oranje-bolsjewisten. Als ze maar weten, waar het ons om gaat.“

„Laten we dat op het strookje voor mededelingen zetten, jongens: Niet om geld, maar om recht!“

Zo werd besloten. Toen deponeerden ze hun revolvers — en ze hadden nu elk een goeie — op het nachtkastje of onder het kussen en enkele minuten later sliepen ze de slaap des gerusten.

HOOFDSTUK 5

In de volgende dagen verliet een groot deel van de distributiekaarten het huis. Een meisje uit Nunspeet vervoerde er 600 onder haar kleren; zij kwam als een slanke jongedame en vertrok als een statige vrouw van meer dan gewone omvang. Een kennis uit het naaste dorp verscheen met een bakkerskar en verborg enkele honderden onder de broodjes. Een auto van de posterijen uit de buurt van Amersfoort kwam op klaarlichte dag tweeduizend stuks halen; de gevulde postzakken werden slordig tussen de postpakketten gesmeten. Toen gingen er nog twintig hierheen en vijftig daar naar toe en Wiesje reisde met duizend in een koffer naar vrienden in Leiden, van wie ze vermoedde, dat die er behoefte aan zouden hebben, maar kwam er diezelfde dag mee terug, omdat ze daar inmiddels al uit andere bron voorzien bleken te zijn. Zij was braaf uit haar humeur, omdat ze nu alle risico voor niets genomen had. Bij de uitgang van het station in Leiden was zij zelfs aangehouden door lui van de C.C.D.,¹ die wilden weten, wat ze in die zware koffer had. „Papierwaren," had Wiesje gezegd. „Monsters van een kaartsysteem voor fabriekskantoren. Ik ben reizigster van een firma in Amsterdam...." En ze had zelf brutaalweg de koffer opengeklapt en haar duim langs de keurige pakjes laten ritsen, die gelukkig nog stevig tegen elkaar met de zijkant naar boven in de koffer gestouwd zaten.

„In orde, juffrouw, doorlopen," hadden de kerels gezegd en ze hadden alweer naar een nieuw slachtoffer uitgekeken. „Dat was dan toch wel op het nippertje!" zei oom Hein. „En was je nou nog niet bang?"

„Nou, bang? Wat is bang? Mijn hart klopte natuurlijk een beetje sneller," gaf Wiesje toe. „Maar ik had al gezien in welke richting ik er van door moest als het misging. Aan de voorkant van het station stond een fiets voor me klaar.... Maar oom Hein, hier klopt iets niet. Nou zitten we nog met meer dan drieduizend bonkaarten, die we niet kwijt kunnen. Daar hebben we ze toch niet voor veroverd!"

Ze had gelijk. De nieuwe periode was al ingegaan en overal in het land zaten onderduikers zonder kaart. Maar hoe die te vinden?

Er was maar één middel: contact zoeken met de grote landelijke organisatie tot hulp aan onderduikers, de L.O., en die alle buit voortaan afgeven. Oom Hein had er tot nu toe niet van willen weten; hij was nogal op zich zelf en wilde graag alleen de leiding houden over zijn troepje. Bovendien vond hij het gevaarlijk als mensen in Amsterdam of Den Haag zouden weten van hun bestaan. Er moest maar eens één verrader onder schuilen.... Maar nu zag hij toch ook in, dat aansluiting noodzakelijk was en diezelfde avond nog had hij een bespreking met een medewerker van de L.O. in de buurt, die de boodschap zo spoedig mogelijk zou doorgeven. Toen het eenmaal gebeurd was, had hij er zelf schik in. Aan de voorbereiding voor hun tweede distributiekraak, die in de

Achterhoek, had hij de laatste dagen niets meer gedaan. Waarom zouden ze zich inspannen, als ze straks toch met de buit geen raad wisten? Maar nu trok hij er de volgende morgen weer op af en koos Joop uit om mee te gaan. Toen ze 's avonds terugkwamen, bleek, dat ze geen beste dag hadden gehad. Het distributiekantoor in de Achterhoek was in de afgelopen nacht al overvallen door een andere K.P., die er ongeveer een tienduizend bonkaarten buitgemaakt had, maar bij de aftocht een schietpartij had geleverd met een stel Duitsers en er één had neergeknald, een officier nog wel. Het hele dorp was in rep en roer geweest, de S.D. was met een onderzoek bezig en iedereen werd op straat aangehouden. Toch was oom Hein, terwijl Joop buiten het dorp op hem wachtte, — tot zijn contactman doorgedrongen om die rekenschap te vragen, maar de man had hem niet eens binnen durven laten en had plechtig verzekerd, dat deze overval buiten hem om was gebeurd. Van twee kanten was daar dus gewerkt voor eenzelfde doel en oom Hein had achter het net gevestigd en al het voorbereidend werk voor niets gedaan. Alweer een bewijs hoe nodig het was, dat iedere verzetsgroep zich aansloot bij de landelijke organisatie. „Wat hebben wij nu dan nog op 't programma?" vroeg Wiesje, die in een groen truitje en een trainingsbroek op de divan lag. „Voorlopig niet veel bijzonders," antwoordde oom Hein somber. „Wel," zei Wiesje, „als we dan toch de eerste dagen niets te

doen hebben, dan wil ik er graag een poosje tussenuit om me een nieuw stel papieren te laten aanmeten, 't Is hard nodig, kijk dit maar eens in."

Ze deed een greep onder haar truitje en wierp het laatste nummer van het politiebld op tafel, dat die middag door een medewerker was gebracht. Tussen de berichten over tientallen overvallen door heel het land stonden ook die op de politieman en het distributiekantoor. In beide berichten werd Wiesje ten voeten uit getekend en bij het laatste stond zelfs haar naam genoemd. Een van de andere jongens moest zich die tijdens de overval hebben laten ontvallen.

„Vrouwspersoon in grijs mantelpak, middelmatige lengte, leeftijd ongeveer vijftientig jaar, slank postuur, met lage altstem, mogelijk verklede man.... Nou, die burgemeestersfamilie in de kelder heeft je goed opgenomen, Wiesje!" De jongens rukten elkaar het blad opgewonden uit handen, tot oom Hein er beslag op legde. „Moordaanslag op politieman," begon hij.

„Ik protesteer!" riep Joop. „Als wij die vent hadden willen vermoorden, dan was hij zo dood als een pierke geweest, 't Zou vrij wat gemakkelijker geweest zijn!"

„Hou je snuit nou! Lees verder, oom Hein!" De signalementen klopten verdraaid goed. Joop met zijn Brabants accent, Jan met zijn lichte kuif, blozende gelaatskleur en bruin kostuum, ze waren uit de beschrijving te herkennen. Zelfs werd het vermoeden uitgesproken, dat aan beide „misdrijven" dezelfde personen

hadden meegewerkt.

„De geroofde distributiebescheiden zijn met een auto vervoerd," las oom Hein, „waarschijnlijk met een vierdeurs-Chrevrolet." „Prachtig!" riepen ze. „Die list van jou is geslaagd, oom Hein! En ze geven je nog een goed merk ook. Waar halen ze dat vandaan?"

„Aanhouding en voorgeleiding van de bovenbeschreven individuen wordt dringend verzocht. De burgemeester stelt een beloning van duizend gulden beschikbaar voor ieder die inlichtingen kan geven, welke tot ontdekking van de daders leiden." Daar hadden ze nog de meeste schik om. Dat laffe burgemeestertje toch, wat deed hij zijn best om bij zijn Duitse chefs weer in een goed blaadje te komen! Maar duizend gulden, dat was nog geen tweehonderd „per individu". Wie zou daarvoor judas willen zijn?

„Ik vind het gewoon een belediging," riep Leo. „Als we in de buurt komen, moeten we dat kereltje toch eens aan zijn verstand brengen, dat we meer waard zijn!"

„Jullie zult het met me eens zijn, dat mijn dagen als vrouw hiermee zijn geteld," zei Wiesje. „Ik moet een nieuw P.B. hebben."

„Dat kun je toch hier in de buurt ook wel krijgen," meende oom Hein.

„Ja, maar ik ben niet zo gauw tevreden," zei Wiesje. „Het halve land loopt met valse persoonsbewijzen en is van beroep C.C.D.-ambtenaar of hulpprediker. Ik wou 't een beetje hogerop zoeken. In Leiden ken ik iemand, die me aan

officiële papieren van de S.D. kan helpen. Als ik die in mijn zak heb, klop ik zon Duitse speurhond in de trein vriendschappelijk op de schouder en zeg: „Heil Hitler, Kamerad!" En wat ik bij me heb, wapens of wat dan ook, dat heb ik dan net ergens in beslag genomen. Kunnen jullie ook nog plezier van hebben, als je met mij op stap bent. In drie dagen heb ik het hele spul voor mekaar, zul je zien."

„Nou, als jij er tussenuit trekt, dan wil ik ook wel een paar dagen weg," zei Leo. „Als er toch niets te doen valt. Dan ga ik in het noorden een paar vrienden opzoeken." „En ik...." begon Jan.

„Jij ook al?" vroeg oom Hein. „Waar wou jij naar toe?" „Een paar dagen met vakantie," ontweek Jan. Hij voelde, dat hij een kleur kreeg, toen de anderen naar hem keken. Zouden ze het door hebben, dat hij naar zijn meisje in Rotterdam wilde? Hij had Trijntje nou al in een week of zes niet gezien....

„Jongeman in bruin kostuum, met blozende gelaatskleur," repeteerde Wim lachend.

„Nou, als jullie dan toch allemaal weggaan," zei Piet langzaam en als diep in gedachten, „dan zou ik zo zeggen, dat...."

„Ja, jij wilt naar je vrouw," viel oom Hein hem in de rede, „maar dat zou het stomste wezen, wat je doen kunt, Piet! Je bent daar veel te bekend. Eén seintje van een venader en je bent voorgoed de sigaar. Je mag natuurlijk gaan waar je wilt, maar uit dat dorp blijf je weg, begrepen?"

„Ik denk, dat ik het niet eens zou durven," antwoordde Piet. „Is je geraten ook. Luister jongens, ik stel voor, dat we

allemaal een week vakantie nemen, dan kan ieder zijn particuliere zaakjes opknappen. Maar precies over een week allemaal hier terug, begrepen? Woensdagavond, klokslag tien. Ik heb dan intussen zeker die vergadering gehad en dan zal er wel weer werk aan de winkel wezen. Hou intussen allemaal je ogen open, of je ergens een mooie kans ziet voor een klusje. Blijf eraan denken, dat het onze plicht is om de vijand zoveel mogelijk afbreuk te doen."

„Onverschillig waar?" vroeg er één.

„Natuurlijk," zei oom Hein. „We hebben een moderne zaak, we bedienen door heel het land. En dan nog iets: als jullie ergens een flinke koerierster op de kop kunt tikken, breng die dan mee, want die zullen we nodig hebben, nu Wiesje weer heer wordt."

„Althans, haar best zal doen om een heer te zijn," verbeterde Wim.

„En dit keer geen verklede manspersoon," zei Leo.

„Nee, één met een lief snoeteke," adviseerde Joop. „Lief en onschuldig, dat loopt het minst in de gaten." „Wou je soms beweren, dat ik geen lief onschuldig snoetje had?" vroeg Wiesje verontwaardigd.

„Hoe kan dat nou, met zoveel verf erop? Denk eraan, jongens, lippenstift verboden."

Luidruchtiger dan anders maakten ze aanstalten om naar bed te gaan. Alleen tante Truus was stil en pinkte warempel een traan weg, toen ze hoorde, dat ze een hele week haar kinderen zou moeten missen.

„En nou had ik nog wel net zo'n mooie biefstuk van een boer gekregen," zei ze verdrietig. „Wat moet ik daar nou mee?"

„O, maar die maken we nog op," zeiden ze. „Jongens, we kunnen tante Truus toch niet met die biefstuk laten zitten!... Vooruit Joop, jij kunt hem wel bakken, zet de pan maar vast op met een flink stuk boter erin — boterbonnen liggen er nog genoeg op zolder. Mag het, tante Truus? En krijgen we er ook nog een kopje koffie bij?"

Tante Truus holde alweer. En zo zaten ze om elf uur in de avond nog brood met biefstuk te eten. Eetlust hadden ze altijd. En tante Truus lachte weer en beloofde net zo iets lekkers als welkomstmaal, precies over een week, als ze allemaal weer terug zouden zijn. Zo'n lieve ouwe schat als dat was! De volgende morgen vertrokken ze, de een na de ander. Maar toen Jan klaarstond, om met Wim, die een eind met hem mee zou reizen, de deur uit te gaan, kwam de plaatselijke medewerker, een meubelmaker uit het dorp, met een spoedbericht voor oom Hein.

„Vannmiddag om drie uur aanwezig zijn in café Monopole in Amsterdam, voor de bespreking met de L.O.," zei hij.

„Dat is gauw," verwonderde oom Hein zich. „Hoe heb je zo gauw contact gekregen?"

„Heel eenvoudig," lachte de ander. „Ze waren al een paar dagen naar jou aan het zoeken; zodra ze van die distributieoverval hoorden, zijn ze begonnen. Dus, goed verstaan: drie uur, café Monopole, wachten op een meneer met een opgerold nummer van Volk en Vaderland in de

hand. Die aanspreken met de woorden: „Kunt u mij de weg naar het Rijksmuseum wijzen?" Als het antwoord luidt: „Wilt u de Nachtwacht zien," dan is het de koerier, die je naar de vergaderplaats zal brengen. En of u niet alleen wilde komen, moest ik zeggen, maar een onderwijzer meebrengen, een zekere Jan van der Sloot."

Nieuwe verwondering.

„Hoe kan dat?" vroeg oom Hein. „Hoe kennen ze daarginds je naam, Jan?"

„Nou," zei Wim bewonderend, „jij bent bekend in de hoogste kringen, jochie!"

Jan begreep het ook niet dadelijk. Maar toen Wim alleen vertrokken was en hij teleurgesteld met oom Hein in de kamer zat, kreeg hij een vermoeden, waardoor hem het hart plotseling sneller klopte van blijdschap. Want wie kon de naam weten van zijn valse persoonsbewijs, dan de man, die hem dat ding zelf had bezorgd?

Café-Restaurant Monopole zat vol met kerels in allerlei uniform en alleen zou Jan het misschien niet gewaagd hebben om hier binnen te gaan. Maar toen hij achter de brede rug van oom Hein tussen de tafeltjes doorgescharreld was naar een paar lege stoelen bij het raam, begreep hij, dat het nog zo gek niet was, om deze plaats uit te kiezen voor een ontmoeting, want niemand zou in dit gezelschap van Duitsers en hun aanhang verzetslui verwachten. Alleen moest je een gezicht weten te zetten, dat bij de omgeving paste en dat lukte

oom Hein beter dan hem. Die zat met de duim in zijn vest en zijn onderlip vooruit rond te kijken, alsof hij pas helemaal alleen een veldslag had gewonnen en roerde bijna plechtig met een houten lepel in zijn koffie. Maar toen hij er een slok van genomen had, verloor hij even zijn waardigheid, trok een lelijk gezicht en bromde: „Bah, wat een gootwater! Geef mij de koffie van tante Truus maar!" En raakte verder het vocht niet meer aan. Zo waren er dus toch nog dingen, die zij beter hadden dan de machthebbers in het land. Een paar minuten voor drie kwam een kleine, keurig geklede jongeman het café binnen met een opgerolde krant in de hand. Hij stond er nadenkend mee tegen zijn schouder te tikken, terwijl hij de zaal rondkeek. Toen bleven zijn ogen op oom Hein rusten en hij kwam langzaam in diens richting. Jan zag, dat hij een N.S.B.-speldje op zijn jas droeg. Het was een prettige verschijning met een openhartige jongensachtige kop. „Is deze stoel vrij?" vroeg hij.

„Als u ons eerst het Rijksmuseum even wijst," antwoordde oom Hein met zijn ogen vast in die van de ander. „De Nachtwacht is er niet meer," lachte de jongeman. „Zullen we dan maar gaan? Freek is mijn naam."

Oom Hein rekende af, een portier in admiraalsuniform hielp ze in hun jassen en gromde wat, toen oom Hein hem een dubbeltje in de hand duwde. Hij was het van de andere klanten zeker beter gewend.

Jan liep achter de anderen aan, over het drukke Leidseplein en langs de singel en genoot van de wandeling, al was het een

donkere regenachtige dag. Nog niet zo lang geleden zat hij hier vlak in de buurt opgesloten en durfde zijn neus nauwelijks buiten de deur te steken; nu liep hij frank en vrij tussen de mensen. En de gedachte dat hij gezocht werd, dat elke politieagent hem eigenlijk arresteren moest, maakte het gevoel van vrij te zijn nog sterker en prikkelender. Hij zette zijn borst uit en haalde diep adem. In gedachten trok hij een gezicht tegen iedere uniform, die hij tegenkwam. Zo'n overmoedige bui had hij de laatste tijd wel eens vaker; dan leek het alsof hem niets zou kunnen gebeuren.

Op een bovenhuis ergens in een stille straat in Zuid moesten ze zijn. Freek belde en ging ze voor de trap op. Het was schemerdonker op de overloop, maar Jan herkende meteen de gestalte, die hen daarboven stond op te wachten. Hij sprong Freek voorbij en sloeg zijn armen om die man heen. „Wat ben ik blij, dat je er bent," zei die. „Kun je een paar dagen blijven? Fijn, dan praten we straks wel „Ha-ha," zei oom Hein, „nu gaat me een lichtje op! Nee, stil maar, ik zie het al: uit één hout gesneden, meneer Van der Sloot...."

„Van Kampen," verbeterde vader.

„Vooruit dan maar, alles is mogelijk in deze gekke tijd; zelfs dat vader en zoon verschillende namen dragen. Waar wilt u ons hebben?"

In de kamer aan de straatkant zaten een stuk of tien heren om de tafel en het zag er blauw van de rook. Jan kreeg een plaatsje bij het raam en volgde vandaar de besprekingen. Er

waren mannen van allerlei slag: een boerenman met een kromme pijp in de mond, een heer met een zwart puntbaardje, — het leek wel een professor — een jonge kerel met beenkappen en een manchesterjasje. Aan het hoofd van de tafel zat een meneer met blonde krullen, die de ene keer met dominee werd aangesproken en dan weer met Frits. Dat moest dus Frits de Zwerver zijn, een van de oprichters van de L.O., die het hele land had rondgetrokken om het verzet te prediken. Dit waren dus de kopstukken van de ondergrondse, de generaals van het geheime leger, waarvan ook hij een soldaat mocht zijn.... En daartussen zat zijn vader, een beetje magerder dan vroeger en met een witte stekelsnor, die hem heel goed stond en hij liet tussen de besprekingen door soms even de ogen op Jan rusten of wierp hem stilletjes een knipoogje toe. Maar was er niet meer aan hem veranderd dan die snor? Jan wist niet wat het was, maar het gaf hem een vaag gevoel van bezorgdheid.

Met oom Hein was alles spoedig in orde. Hij werd gecomplimenteerd met het succes van zijn groep. De overgebleven bonnen zouden door koeriers gehaald worden en voortaan zou hij de vergaderingen bijwonen en de leiding op de hoogte houden van zijn plannen. Als dat eerder gebeurd was, zou de teleurstelling in de Achterhoek voorkomen zijn; de buit van die overval was al in handen van de L.O. En verder werd afgesproken, dat de L.O. oom Hein aan het geld zou helpen voor het onderhoud van zijn groep —: twintig gulden per week en per man. Een mevrouw kwam

de kamer in met een blad vol theekopjes; daarna ging de bespreking weer door.

Jan luisterde en dronk zijn thee en keek uit het raam. Een jonge moeder van de overkant ging nog even uit met de kinderwagen, nu de zon was doorgebroken. Een hummelige kerel van een jaar of dertig met een bruin alpinootje en een bril kwam naast de wagen lopen. Hoorde die erbij? Nee, natuurlijk niet, hij raakte al voor. Kijk, hij gluurde omhoog naar het raam, alsof hij gevoeld had dat iemand naar hem keek....

Jan kreeg het laatste nummer van „Vrij Nederland" en was ermee bezig tot het einde van de vergadering. Toen gaf hij het blad aan de meneer met de baard en stond voor het raam te wachten, tot vader, die met enkele mensen nog een napraatje hield, klaar zou zijn. Het moedertje aan de overkant trok haar kinderwagen achteruit een stoep op — de baby was gelucht. En daar had je ook dat ventje weer met zijn blinkende brilleglazen, zijn alpinootje en zijn sporthemd — dat woonde toch zeker hier in de buurt. Of zou hij ergens op wachten, hij keek zo zoekend rond....

Vader was klaar. Samen met oom Hein gingen ze naar beneden; toen namen ze afscheid, want oom Hein moest een andere kant op. Jan moest hem nog eens beloven, op tijd terug te zijn.

„We zullen maar wandelen," zei vader. „De trams puilen natuurlijk weer uit en het is prachtig weer."

Het was heerlijk om samen met je vader te wandelen door de

vredige zomeravondstemming van de hoofdstad. Op een brug bleven ze staan en keken naar een schuit, die door twee mannen werd voortgeboord. De druppels die van de vaarstok vielen, waren als glinsterende diamanten. Een jongen en een meisje liepen gearmd langs de kant. Ergens koerde een duif en het klonk als een verzekering, dat hier alles veilig was. Toen de schuit al lang onder hen doorgevaren was, stonden ze er nog. Jan had het gevoel, dat je nergens beter kon zijn dan in deze stad, waar je je vrij kon bewegen omdat niemand op je lette, waar je ondergedoken was tussen de duizenden. Een rust als nu had hem in lang niet vervuld.... Toen hij opkeek, schrok hij, omdat zijn vader de tranen in de ogen had. En weer kreeg hij het gevoel, dat er iets met hem niet in orde was.

„Vader, wat is er?“ vroeg hij bezorgd.

„Niets hoor,“ lachte vader. „Kerel, ik ben zo blij, dat je er bent! Hoe laat is 't eigenlijk? Bij zevenen?... Dan moeten we ons haasten, want om halfacht komt er iemand voor me. Kom.“ En met de arm om Jans schouders voerde hij hem verder de stad in.

HOOFDSTUK 6

In een nauwe stille straat, die twee grachten verbond, stond een ouderwets kruidenierswinkelje scheefgezakt te leunen tegen een nog ouder, maar sterker en hoger pakhuis en in de overigens lege etalagekast hing slechts een reclameplaat voor Indische thee met een mooie Javaanse vrouw in een pracht van een sarong.

„Zolang die plaat daar hangt, is alles veilig," zei vader. „Let daar dus op, als je uit geweest bent. De winkeldeur is altijd op slot, want er wordt al sinds een jaar niets meer verkocht. De ingang is hiernaast op nummer 17."

Hij belde het V-teken en bijna op hetzelfde ogenblik werd de deur opengetrokken. Een vriendelijke eenvoudige vrouw van middelbare leeftijd ontving hen boven aan de trap. „Dag, tante Fie," zei vader. „Hier is mijn zoon dan. Zeg maar Jan, hoor! Zullen we meteen maar even naar boven gaan?" Ze kwamen op een kleine slaapkamer met bloemetjesbehang en een tweepersoons opklapbed achter een gordijn. Het rook er muf. Vader schoof het raam op en terwijl hij bij de wastafel bezig was, boog Jan zich over de vensterbank en zag in de diepte een bruin alpinootje voortzweven over het trottoir. Twee brillenglazen fonkelden even op. Liep daar nu datzelfde mannetje weer, dat hij vandaag al tweemaal had gezien? Dat zou ook toevallig wezen in zo'n grote stad! Het was natuurlijk niet waar; er waren meer van die bruine

baretjes....

„Je bent al een echte onderduiker," zei vader met een glimlach. „Je kijkt meteen hoe je weg kunt komen, als er iets gebeurt. Dat is het enige bezwaar van dit huis, dat het maar één ingang heeft. De huizen hiernaast zijn een verdieping hoger: over de daken kun je dus ook niet vluchten. Maar gelukkig zijn er een paar heel goeie schuilplaatsen; die zal ik je zo even wijzen." Toen ze zich beiden wat verfrist hadden, nam hij Jan mee naar een der achterkamers. Een vrouw, die sprekend leek op de vrouw die hen binnengelaten had, maar erg bleek en met wit haar, was in bed met een handwerkje bezig. „Tante Stien," zei vader, „dit is mijn zoon. Mag ik hem even ons hol laten zien?"

Hij opende een kast, die vol met kleren hing, en klapte de bodem als een luik omhoog.

„Het voordeel van die achttiende-eeuwse huizen is, dat ze zoveel dode ruimte hebben," zei hij. „Hier duiken we in, als het nodig is. Aan de onderkant van 't luik is een houten grendel — als je die ervoor schuift, kan het van boven niet meer opgetild worden. Er is een luchtkoker, er ligt een matras en er staat een bus biscuits. Op de zijkamer hiernaast is een soortgelijke schuilplaats. We zijn op alles voorbereid, hè tante Stien?" De vrouw knikte en lachte, alsof die maatregelen maar voor de grap genomen waren. Jan maakte een praatje met haar en hoorde, dat zij al tien jaar ziek lag. Toch zag zij er niet ongelukkig uit; integendeel, haar ogen keken geestig en vergenoegd over haar brilleglazen. Naast haar bed hingen drie

teksten op een rijtje, geborduurd met verschillende kleuren zij en voorzien van een paars vogeltje of een groen slingertje bloemen: „God is mij een helper“, „Werpt al uwe bekommernissen op Hem“ en „Looft den Here, mijne ziel“. Nu was zij bezig aan: „Bid en u zal gegeven worden“. De B met al zijn tierlantijntjes had zij bijna klaar.

„Hoe vind je mijn werk?“ vroeg ze, met haar hoofd als een klein meisje op zij. En Jan zei natuurlijk, dat hij het prachtig vond, erg kunstig, dat hij niet begreep hoe ze het klaar kreeg. Daar kleurde zij van en zij vertelde, dat zij nooit borduren geleerd had, maar dat zij nu al veertig teksten had verkocht voor een gulden het stuk. Het geld was voor de verzetsmensen. Zo trachtte zij op haar bed ook nog iets te doen voor de goede zaak. Een grote oude man ontving hen in de huiskamer, opa Meyer. Hij zat al te wachten aan het hoofdeinde van de tafel, een zwart kalotje op zijn dunne zilverwitte haren, de handen gevouwen over de grote zilveren horlogeketting op zijn buik. De tafel was gedekt voor negen personen en uit alle hoeken kwamen de huisgenoten, toen tante Fie op de gong had geslagen: een Joods echtpaar van bij de zestig, twee Joodse meisjes, zusjes van zestien en zeventien en een grote blonde jongen van Jans leeftijd, die zich als Roel voorstelde.

Opa Meyer ging met vaste stem voor in gebed; hij sprak met God zo vertrouwelijk, alsof de Heer naast hem aan tafel zat. Boven zijn grijze hoofd, aan de wand, hing een tekst van tante Stien: „Jezus zal overwinnen“, met een zingende vogel op een

tak. En boven de schoorsteen hing groot het portret van koningin Wilhelmina met een oranjestrik op de gouden lijst. Opa Meyer was nog erg kras voor zijn tweeëntachtig jaar. Na het eten reikte tante Fie hem de bijbel, die op een taboeretje tussen de ramen lag en hij las Jesaja vierenvijftig. Hij deed het prachtig, een beetje hoogdravend, hij leek zelf wel een profeet. Hij sprak tot de aanwezigen alsof het zijn eigen woorden waren. Bij de laatste verzen hield hij even op en keek de kring rond, zijn ogen bleven een poosje op Jan gevestigd en het leek alsof hij iets vragen wilde. Toen ging hij voort:

„Alle wapen, tegen u gesmeed, zal vruchteloos zijn;
Elke tong, die tegen u zich verheft, zult gij vonnissen.
Dit is het erfdeel van de knechten des Heren
En hun heil van Mijnentwege, spreekt de Here"

En Jesaja zelf kon die woorden niet met meer zekerheid en blijdschap uitgesproken hebben tegen zijn van vijanden omringde volk Israël, dan deze eerbiedwaardige grijsaard het deed in de kamer b boven zijn kruidenierswinkelje te midden van zijn onderduikers.

Jan was ervan onder de indruk en sprak met vader over de oude man, toen ze zich na het eten op het bovenkamertje teruggetrokken hadden. Die vertelde, dat opa dit hoofdstuk

iedere week een keer las, vooral als er weer een nieuwe gast gekomen was. „Ik heb nog nooit een man met zo'n groot Godsvertrouwen ontmoet," zei vader. „Het is alsof hij zich onkwetsbaar voelt. Al zou je de hele illegaliteit hier willen samenbrengen, hij vindt het goed. Alles kan hier en ieder is hier welkom. Om je de waarheid te zeggen, het is mij wel eens een beetje te bar. Maar hij en zijn twee dochters geloven, dat engelen het huis beschermen en wie weet, misschien hebben ze wel gelijk. . . ."

Beneden klonk het belletje: Ring-ring-ring-rinnng! Het V-teken. „Dat zal voor mij zijn," zei vader. „Als jij nu eens aan een brief voor moeder begint, dan schrijf ik er straks een stukje bij. Vindt ze vast leuk, om een brief van ons samen te krijgen. Denk erom, geen adres.

Jan schreef vier kantjes, daarna zes kantjes aan Trijntje en toen nog een lettertje aan oom Gerrit. In die tijd was vader driemaal boven geweest en telkens na enkele minuten door het bekende belletje weer naar beneden geroepen. De torenklok in de buurt had reeds tien geslagen, toen hij met een zucht van verlichting voorgoed boven kwam.

„Maar morgen trekken we er lekker tussenuit, jong," zei hij. „Ik weet een fijn plekje in het Gooi, waar geen van de medewerkers mij vinden kan. Dan zullen we eens helemaal van elkaar zijn. Nog één sigaret, voor we naar bed gaan?" Hij deed de lamp uit, trok het verduisteringsgordijn op en ze zaten te roken voor het open raam, terwijl hoog en ver in de donkere nacht de Amerikaanse luchteskaders voorbijtrokken

naar de Duitse industriesteden en de zoeklichten als met vurige vingers in grote zwaaien hun machteloosheid aan de hemel schreven. Intussen hoorden ze opa naar boven stommelen en slechts door een dunne wand van hen gescheiden hardop zijn avondgebed uitspreken. Toen lieten ze ook de gordijnen maar neer, knipten het licht aan en maakten zich gereed om naar bed te gaan. Jan zag, dat zijn vader grauw zag van moeheid, en dat hij wankelde, toen hij zijn hoofd achteroverboog om een poeder op zijn tong te schudden. „Gebruikt u medicijnen?” vroeg hij ongerust. Vader nam gauw een slok water, trok een lelijk gezicht en antwoordde lachend: „Welnee, een slaappoedertje, anders niet.”

„U hebt het veel te druk.”

„Misschien.... Kruip jij achteraan, dan hinder ik je niet, als ik er nog eens uitga, ik zit wel eens een poosje in de vensterbank, als de slaap niet komen wil.”

Ze lagen nog een poos zacht te praten, dicht naast elkaar in het donker. Over moeder en de kinderen, vooral over Frits, die moeder zorgen scheen te geven, omdat hij zo jong als hij was ook al aan verzetswerk begon mee te doen en veel te roekeloos was. Over het leven in de troep van oom Hein en over de tijd na de oorlog, als ze weer rustig bij elkaar zouden zijn. Dan zouden ze hun huis in Drente weer opbouwen en daar rustig leven als voorheen, zonder angst en zonder gevaar. Je zou weer kunnen gaan waar je wilde en hardop zeggen wat je dacht. Je zou weer vrij zijn, vrij.... Je wist haast niet meer wat

het was, maar het zou in ieder geval onbegrijpelijk heerlijk zijn.... Je kreeg het er bijna benauwd van, als je probeerde het je voor te stellen. „Maar heb je er wel eens aan gedacht, dat het ook anders kan zijn?“ vroeg vader na een lange stilte. „Het is ook mogelijk, dat wij het eind van de oorlog niet halen, Jan. Niet ieder die voor de vrijheid vecht, zal de vrijheid zien. Juist die niet. . . .”

Jan zweeg. Het was alsof zijn hart werd saamgeknepen, als hij aan de mogelijkheid dacht, dat vader er niet bij zou zijn.

„Daarom had ik je graag bij oom Herman gehouden,” ging vaders stem voort. „Ik weet het wel, hoor, dat was daar niets voor jou. Maar als ik je nou eens ergens anders onderbracht, waar je voldoende afleiding had, op een boerderij of zo.

Hoor je mij, Jan?”

„Ja,” zei Jan. En na een poosje: „Maar uw leven is voor moeder meer waard dan het mijne; houdt u ermee op! U hebt het veel te druk, ik heb het best gemerkt. In elk geval zou u er een tijd tussenuit moeten om weer tot rust te komen.”

Zwijgen. Een zucht van vader. „Nou, geeft u nou eens antwoord. Heb ik gelijk?” „Misschien wel,” zei vader. „Dit leven is mij werkelijk wel eens te zwaar. Het is niet alleen het werk, dat mij voortjaagt van de morgen tot de avond, het is ook de angst en onzekerheid die erbij komen, en dan nog de zorg over moeder en de anderen. En het angstige is, dat het werk almaar groeit en dat je zo moeilijk nee kunt zeggen, omdat het altijd weer om het leven van mensen gaat. Ermee ophouden? ____Nee, dat gaat niet, Jan. Dat kan ik niet en dat

wil ik niet. Dat kan niemand, die eenmaal door dit werk gegrepen is. Ik zou geen rustig ogenblik meer hebben, als ik ergens weg zou kruipen. Begrijp je me?"

„Het ging mij net zo, toen ik bij oom Herman zat," antwoordde Jan.

„Daar ben ik blij om," zei vader. En hij herstelde meteen: „Daar moest ik blij om zijn, maar ik ben het niet. Want dat betekent, dat ik jou misschien zal moeten afstaan.... En dat kan ik niet, jongen, dat kan ik niet.... Jij bent zo jong, het hele leven ligt nog voor je..."

Het klonk zó wanhopig en Jan wist, hoe vaders gezicht er nu uit moest zien: juist als vanavond op de brug. Hij legde de arm om zijn vader heen en hij liet niet merken, dat hij al zijn best moest doen om zich te beheersen.

„U maakt zich veel te veel zorgen," zei hij. „Laten we nou eens afspreken, dat we niet meer over elkaar in de put zullen zitten, maar alleen goed op ons zelf zullen passen. Is dat niet veel beter, ouwe piekeraar?"

Dat was een van de namen, die moeder haar man soms gaf. Vader schoot ervan in de lach. Hij was over zijn wanhoop heen. „Deze strijd is waard om er het leven voor te geven," zei hij nog, „want het gaat om het hoogste goed: de vrijheid van geweten. Maar een van ons tweeën moet overblijven, Jan! Voor moeder en de kleintjes."

„Een van ons tweeën moet overblijven...." Aan die woorden lag Jan nog te denken, toen de torenklok twaalf heldere slagen door de stille nacht had doen klinken....

Het leek alsof hij nog maar even geslapen had, toen vaders hand hem wakker schudde. Ergens werd hard gebonsd, een rauwe stem schreeuwde onverstaanbare woorden en de schel klonk schrill en zonder ophouden daar doorheen. „Een inval!" zei vader. „De Duitsers zijn er! Kom er dan toch uit, jongen! Vlug!"

Hij klapte het bed op en trok het gordijn ervoor. Toen deed hij iets aan een revolver en stak die in zijn piamazak. „Pak je tas en je kleren en kom mee!"

Op de overloop was het een gedraaf van mensen door elkaar. De meisjes, wankelend van de slaap, voortgetrokken door Roel en tante Fie; het echtpaar arm in arm, de vrouw zacht kermend; opa, die in zijn kamerjas naar beneden ging. Tante Stien strompelde in haar nachtpon door de kamer. „Bid .en u zal gegeven worden," zei ze. De kast stond al open, het luik omhoog. Maar hoe kregen ze nu die oude mevrouw door het luik? Ze zat er al half in, maar durfde zich niet te laten zakken omdat ze geen grond voelde. Vader moest haar handen met geweld los maken van de rand; ze gilte het uit van angst. Met de oude heer ging het gemakkelijker. Jan wierp zijn kleren en zijn tas naar beneden en dook er ook in, vader viel boven op hem, sprong weer op en sloot het luik. Als tante Stien de kast nu maar dichtdeed. Jan voelde een matras, een blik, de benen van de vrouw. Ze kermde nog steeds. „Druk haar de hand op de mond," fluisterde vader. „Ik blijf hier, bij het luik..." Maar de man was al bij haar.

„Hou je bek!" zei hij zacht. „Hou je bek!____ O, Here

Zebaoth...." Jan duwde hem op zij en iegde de vrouw languit op de matras. Hij voelde een kussen en hield het gereed om het op haar hoofd te drukken. Maar ze zweeg nu. Ze hoorde zeker ook, dat de Duitsers al binnen waren....

Zware laarzen stampten door het huis. Er klonk een bons en geluid van brekend glas.

„Sie lügen, Sie lügen!" schreeuwde een rauwe stem. Het klonk als een gehuil. Deuren sloegen open en dicht, een paar kerels vlogen de trap op, Jan voelde de planken onder zich trillen.

Hij was niet bang. Zijn enige angst was, dat de vrouw weer zou gaan kermen. Hij hield het kussen gereed boven haar hoofd... Nu waren ze op de kamer, ze stonden misschien op geen twee meter afstand. Ze bonsden met hun geweren op de vloer en tegen de wanden.

„Wer sind Sie?" schreeuwde er één.

Van tante Stiens zachte antwoord was alleen het woord „krank" te verstaan, zo stampten de laarzen op de kamers rond. En daar kraakte de kastdeur, handen tastten langs de planken, een vreselijke bons boven hun hoofd deed hen ineenkrimpen, toen werd het stil. Hoe was het mogelijk, ze waren niet ontdekt! De voetstappen verwijderden zich, tante Stien werd de kamer afgesleurd en naar beneden gebracht. Maar er waren nog soldaten boven, Jan hoorde ze praten op een andere kamer. „Hier hat einer geschlafen, das Bett ist warm!" En een andere stem: „Wacht maar, wij zullen ze wel vinden, die schurken!" Een Nederlander, een verrader, die naar zijn eigen landgenoten liep te zoeken om ze uit te

leveren aan de vijand.... En hij vond ze, in de andere schuilplaats, hij snauwde ze toe, om voor de dag te komen. Luid klonk zijn smerige lach, toen hij de jammerende meisjes naar beneden dreef. Toen vloekte hij luid, er was een hevig lawaai. Roel verzette zich, maar werd geslagen en geschopt en de trap af gesmeten. Het was alles duidelijk aan de geluiden te volgen en Jan beet zijn tanden op elkaar om zich te beheersen. Ze konden niets doen, met één revolver tegen al die kerels waren ze machteloos. Het zou gekkenwerk zijn om voor de dag te komen en de anderen te helpen. Stil zijn en afwachten, dat was het enige. Het ergste gevaar was misschien voorbij. Dat er nog een schuilplaats kon zijn, scheen niet in de hoofden van de kerels op te komen. Lachend en schreeuwend stampten ze de trap af naar beneden. Jan zweette over zijn hele lichaam, zijn haar zelfs was nat. angst? Hij had geen angst gevoeld, alleen een rauwe pijn in zijn borst, alsof daar iets op springen stond. Van beneden drongen nu minder duidelijk de geluiden door, een schreeuw, een bons, een daverend gelach. Toen een stem, die hoog opkermde: „Hou op, hou op, ik weet het immers niet!" „De schoften!" zei vader halffluid. En de vrouw begon plotseling weer zacht te jammeren, maar het geluid werd door het kussen gesmoord. Toen was het een hele poos stil beneden. In de straat gromde de zware motor van een auto, die stopte voor het huis. Uit de geluiden was op te maken, dat de slachtoffers werden ingeladen en weggevoerd. Die arme zieke tante Stien ook?.... Ze hoorden een deur dichtslaan en

de motor aanzetten. Waren de Moffen weg? Konden ze te voorschijn komen? Ze zaten met ingehouden adem te luisteren. Er waren nog geluiden in huis: een stoel die verschoven werd, het gekraak van een kastdeur. Iemand haalde luid zijn neus op. Met ontstellende zekerheid drong het tot hen door, dat ze nog niet veilig waren, dat het huis bezet gebleven was. Hoelang kon dat duren? Het was benauwd warm in de kleine ruimte en de lucht begon al onfris te worden. De luchtkoker zat misschien verstopt. Jan tastte de wand langs om die te zoeken. Hij vond hem bij zijn vader, die stond er met de rug tegenaan. Het was maar een nauwe opening, een kachelpijp leek het wel. Er zat een prop papier in, zeker tegen de regen. Hij trok die eruit en ademde even diep de koele nachtlucht in met zijn mond voor het gat. Toen tastte hij naar zijn kleren, trok zacht zijn broek aan over zijn piama en zette zich aan de voeten van de vrouw op de matras. Zij was nu heel stil, misschien sliep zij. De oude man naast haar murmelde zacht een Joods gebed....

„Alle wapen, tegen u gesmeed, zal vruchteloos zijn...." Hoe zeker, hoe triomferend bijna had opa die woorden gesproken. Nu zat hij ergens op een bureau en werd misschien wel mishandeld of hij was al opgesloten in een cel van de Weteringschans. Waar waren de engelen, die het huis zouden beschermen?. ... Waren ze er niet? Wat betekenden die woorden uit Jesaja dan?....

Hij strekte zijn been uit om een gemakkelijker houding aan te nemen en trapte met zijn voet tegen de schuine wand – de

schuilplaats was hoogstens een meter breed. „Ssst!“ waarschuwde vader, maar de bons ging hem zelf door merg en been. Hij luisterde met ingehouden adem, en was bang niets te kunnen horen door het bonzen van zijn hart. Hij had ook zo'n raar gevoel in zijn hoofd, alsof het in watten was verpakt. Toen hij een paar keer diep zuchtte, werd het iets beter. Hij sloot zijn ogen en leunde tegen de wand. De hele schuilplaats ging met hem op en neer, alsof hij in een deinend schip zat. Misschien had hij geslapen, toen hij opschrok door de schel. De torenklok sloeg vier. Beneden klonken stemmen en gelach, toen kwamen voetstappen de trap op. Vader kroop zacht overeind en ging weer bij het luik staan; Jan wist, dat hij de revolver klaar hield. Twee mannen liepen het huis rond. Onderzochten ze opnieuw de bovenverdieping?....

„Goeie sigaren heeft die ouwe hamsteraar,“ zei de een. „We kunnen ze gerust opmaken, hij zal er de kans wel niet meer voor krijgen. Ik wou, dat we ook ergens een borrel vonden——“

„Beneden in de winkel of in de kelder misschien,“ antwoordde de ander. „Kijk, hier zaten ze, twee Jodenmeiden en een lumme van een jaar of twintig, die ondergedoken was voor de Arbeits-einsatz; daar heb ik die bloedneus aan te danken, hij sloeg er ineens als een gek op los. Maar ik heb hem getrakteerd, dat verzeker ik je. Het was ons begonnen om een andere, een ouwere met een snor, maar die was gevlogen. Hij moet hier geweest zijn, hij is gisteravond gesignaleerd, toen hij hier binnenging. Een gladde vent, heeft

er misschien de lucht van gehad De ander schraapte zijn keel en spuwde op de vloer. „Die stommerds," zei hij, „daar moest je ze toch vinden! Waar houden ze ons eigenlijk voor? Een kinderachtig luikje gemaakt van de kastbodem, het lijkt wel verstoppertje spelen! Ik zeg gister nog tegen mijn kameraad, ik zeg, het is haast onmogelijk om je in een huis te verbergen, maar de meeste agenten zoeken niet goed. Beklop de wanden en je hoort meteen waar het hol klinkt. Heb je dat gedaan, het hele huis door?" „Natuurlijk, wat dacht je? Ik loop ook niet voor de eerste keer mee.... Wou je soms nog een keer rond?" „Nee kerel, ben je gek, ik wil je werk niet controleren! Ik weet wel, dat jij een ervaren speurder bent; alleen zit je veel te gauw op de kast. Zeg, snap jij nou, dat zon ouwe gek zijn leven waagt voor die vuile Jodenbende?"

„Ikke niet. Weet je wat hij zei, toen de Feldwebel hem de revolver op de borst zette? „Ga je gang," zei hij, „het is mij een eer om voor Gods volk te sterven. . . . Met een rust, man, alsof hij vertelde, hoe laat het was_____"

„Hij zal nou al wel weten, hoe laat het is," zei de ander met een lach. „En die eer om dood te gaan, zal hij ook krijgen. Dit kost hem vast de kop. Die Weber is een duivel!"

„Veel verliest hij er niet mee. Hij is over de tachtig. Kom, we gaan de borrel zoeken."

Ze bonkten de trap weer af. Vader zette zich zacht neer.

„De engelen," dacht Jan, „misschien heeft er toch één voor onze deur gestaan. . . ."

Beneden was geloop, geroep van stemmen, daarna gerinkel

van kopjes of glazen in de keuken, vlak onder hun schuilplaats. Als ze straks in de huiskamer zaten te drinken, zou je op kousevoeten de gang kunnen doorsluipen en de voordeur uitvluchten, als er tenminste geen wacht stond voor het huis. Jan wilde dat vader toefluisteren, maar die legde hem al na een paar woorden het zwijgen op. Hij leunde tegen de wand. De oude vrouw sliep, uitgeput van angst, misschien had ze de kerels niet eens horen bovenkomen. De man fluisterde eentonige gebeden en steunde soms. Toen Jan hem tegen zijn voet stootte, werd hij stil. Het ruiste in Jans hoofd, alsof het zacht regende, zijn adem ging moeilijk; de nauwe luchtkoker werkte lang niet voldoende. Hij zakte weg in een soort verdoving, waaruit hij soms plotseling opschrok, bang dat hij hardop gepraat zou hebben. Intussen hoorde hij elke slag van de torenklok, vijf uur, halfzes.... Buiten moest het nu licht zijn, de zon scheen over de stad, een tram reed ergens in de buurt knarsend door een bocht. Er kwamen meer geluiden: het rinkelen van een fietsbel, een fabrieksfluit, auto's en karren, kinderstemmen.... De stad was ontwaakt en ging haar gewone gang. Niemand was zich zeker bewust, hoe heerlijk het was om gewoon zijn gang te kunnen gaan. Hier bleef het donker en benauwd. Jan veegde zijn zweet af met de mouw van zijn piama, die al helemaal doorweekt was. Hij had een brandende dorst, maar er was geen water in de schuilplaats. Biscuit was er, maar hij zou geen biscuit door zijn keel kunnen krijgen.

Om acht uur werd de wacht afgelost. Weer kwamen een paar

kerels het huis rond en wezen elkaar de ontdekte schuilplaats. Nu hepen ze ook de andere kamers op en klopten hier en daar tegen de wanden en op de vloer. Vader en Jan stonden met de rug tegen de kastwand, om het minder hol te doen klinken, in dien ook daar de proef werd genomen. Maar de mannen kwamen op alle kamers, behalve op die van tante Stien. De engel stond er nog....

En weer was het wachten, wachten, zweten en dorst lijden. Hoelang kon dit duren? Wanneer zouden ze eindelijk het huis verlaten?....

Daar ging weer de schel! Ring-ring-ring-rinnng!.... Ring-ring-ring-rinnng!____Het V-teken!

Het V-teken? Een medewerker dus, die niet wist wat er in de nacht gebeurd was en die argeloos in de val zou lopen! Dan moesten opa en zijn dochters dus geen gelegenheid gehad hebben om de plaat te verwijderen uit de etalagekast! Jan voelde vaders hand, die pijnlijk zijn arm omklemde – vader kon zich nauwelijks beheersen. Ze hoorden de voordeur opengaan, een schreeuw, de geluiden van een worsteling en toen begrepen ze: de vijand had zijn vangst gedaan. En later verhoorden ze iemand met luid geschreeuw beneden in de kamer. „Ik hou het niet uit!" fluisterde vader. „Ik moet naar beneden, die plaat moet weg!"....

Een wurgende angst greep Jan bij de keel. Hij pakte zijn vader met trillende handen vast en trok hem naar zich toe. „Het kan niet!" fluisterde hij, met de mond bij zijn oor. „Ik laat u niet gaan. Naar de winkel moet je door de huiskamer en

daar zitten ze, zeker met zijn drieën. U haalt het niet!"

„Ik moet het proberen! Anders gaat alles eraan!"

Vader probeerde zich los te wringen, maar Jan greep hem beter vast.

„Het is gekkenwerk," fluisterde hij in de grootste opwinding.

„Ze grijpen u zeker en dan zult u moeten wijzen, waar u gezeten hebt. Dan zijn wij er ook bij! Blijf hier!"

„Ik wijs het ze niet. Jullie kunt de grendel er weer opdoen—"

Vaders weerstand verminderde toch. Ze hijgden beiden.

„Denk eraan, u weet wat we afgesproken hebben," zei Jan nog.

„Een van ons tweeën moet overblijven. Voor moeder en...."

Toen zakte vaders lichaam slap naast hem ineem op het voeteneind van de matras en Jan hoorde hem op een vreemde manier snuiven. Huilde hij? Toe maar, toe maar, dat kon geen kwaad. Zijn hand gleed strelend over vaders rug, die nat was van het zweet.

„Ik moet bij hem blijven," dacht hij. „Ik moet niet naar oom Hein terug. Hij is soms net als Frits, dan zou hij met een dolle kop recht in zijn ongeluk lopen.... Als ik bij hem blijf, kan ik meteen zorgen, dat hij zich niet overwerkt. Misschien kan ik een deel van het werk van hem overnemen. Hij praatte al met zich zelf alsof hij zeker was, dat ze hier uit zouden komen. En ineens, diep in zijn hart, wist hij dat ook met een onfeilbare zekerheid. Het duurde slechts een ogenblik, toen kwam de twijfel weer en de angst, maar hij dacht er telkens aan terug en dan versterkte het hem weer: hij had vader en zich zelf naast elkaar over de straat zien lopen en ergens een huis zien

binnengaan. Een herinnering aan gisteravond?.... Of een boodschap van boven, van die engel, die hen bewaarde?.... De uren kropen langzaam voorbij en telkens weer ging het bekende belletje, was er een worsteling bij de deur, werd weer een van de vrienden met vloeken en schreeuwen verhoord, maar vader scheen niet meer te denken aan een poging om uit te breken — hij lag doodstil naast Jan; alleen hoorde die hem soms zwaar zuchten. Maar even nadat voor de zesde maal de bel was gegaan — viermaal het V-teken en tweemaal gewoon—richtten ze zich beiden plotseling op. Beneden klonk een hevig lawaai met gerinkel van brekend glas, geloop en geschreeuw en ineens de scherpe knal van een revolverschot. Ze fluisterden elkaar hun vermoedens toe. Een ontvluchtingspoging van de gevangenen? Verzetsvrienden, die hun kameraden kwamen ontzetten? Of een poging om die ellendige plaat uit de etalage weg te krijgen?....

Op dat laatste leek het nog het meest, want het werd weer stil en even later reed opnieuw een auto voor om de gevangenen weg te brengen. Nu had het toch geen zin meer, dat de politie nog bleef, als die plaat weg was. Tenminste, als ze gesnapt hadden, wat die betekende....

Maar ze waren er nog, er klonken hamerslagen en even later was er één fluitend in de keuken bezig met borden of schalen. Het moest al ver na de middag zijn en de lucht was nu zo bedorven, dat ze om beurten een poosje met de mond voor de luchtkoker gingen staan; alleen de vrouw niet, die lag te slapen of was bewusteloos. Toen de torenklok drie had

geslagen, zette vader het luik open — dat hielp ook even, Jan voelde dat hij vrijer ademen kon. Maar niet lang daarna werd de wacht weer afgelost en moest het luik haastig gesloten worden. De grendel knarste, toen Jan die ervoor schoof. Kwam dat van het vocht? Het hout was overal nat van hun adem.... Ze luisterden ingespannen, hoorden voetstappen de trap opkomen, weer liepen mannen de kamers door, praatten, lachten, maar angst voelde Jan niet meer. Het hamerde in zijn hoofd, zijn armen en benen voelden zwaar als lood — ineens betrapte hij zich op de gedachte, dat hij het niet meer zo erg zou vinden, als ze ontdekt werden. Hij had dan in ieder geval weer frisse lucht en misschien kreeg hij water....

Hij schrok van die gedachte en bestrafte zich zelf: „Wees niet gek, je houdt het best uit! Er zijn wel ergere dingen gebeurd! Denk eens aan oom Gerrit, die onder de vloer van ons brandende huis zat! Die zal het ook zo lekker niet gehad hebben!" ____

Zacht zette hij het luik omhoog, toen de mannen de trap afdingen, en stak begerig zijn hoofd in de kast, maar het maakte geen verschil meer. De kastdeur zat dicht en kon alleen van buiten met een sleutel geopend worden. Die deur zouden ze moeten openrammen, als de politie weg was. Als die weg was—Wanneer?

Vader trok hem naar zich toe en duwde hem voor de opening van de luchtkoker. „Hier, jouw beurt!".... Hij hield het slechts een paar minuten uit; toen kon hij onmogelijk

langer staan en liet zich langs de vochtige wand neer. De vrouw was wakker geworden, vader en de oude heer sjorden haar overeind en brachten haar samen voor de luchtkoker. Dat merkte hij nog, toen zonk hij weg in een halve bewusteloosheid.

„De bel is niet meer gegaan. . . .” Wie zei dat? Hij deed zijn best om wakker te worden, hij wilde het vader vertellen, dat de bel niet meer was gegaan, nadat.... nadat.... Hij kon het niet meer. Prachtige beelden wisselden elkaar af voor zijn ogen: hij liep met zijn broertje Frits in een zonnig weiland en Het een vlieger op. De grond was nat, het water liep in zijn voetstappen. Toen zat hij ineens met Trijntje in een café in Rotterdam. Ze hief een glas limonade naar hem op en zei „proost!” Maar toen hij drinken wilde, was hij in de kamer bij tante Truus; hij stond met de hele troep om de tafel en zong het Wilhelmus en vóór hem stond een kop koffie naast een bordje met brood en biefstuk, maar hij mocht natuurlijk niet drinken zolang ze het volkslied zongen en dat hield maar niet op. En die vervelende Leo stond met een boek de maat te timmeren op zijn hoofd.... Dat gedaver in zijn hoofd bleef aanhouden, toen iemand hem wakker schudde. „Hou je stil,” zei vader, „wie gaat er nou zingen? Jan, hoor je me?” „Ja,” zei Jan en het drong pas langzaam tot hem door waar hij was.

„Heb ik geslapen?” vroeg hij zacht.

„Uren, maar wees nu stil!.... De wacht wordt weer afgelost. ...” Vader hijgde die woorden eruit. Jan merkte, dat ook zijn

adem met stoten ging. „Lang houden we het niet meer uit," dacht hij, „er moet gauw wat gebeuren." Hij hoorde stemmen en gelach beneden; het was alsof alle geluiden hol weerklonken binnenin zijn hoofd, hij hield het met beide handen vast. Vader trok hem overeind en zette hem voor de luchtkoker. Hij stond een poos en liet zich weer zakken. Juist toen hij opnieuw in slaap zou vallen, hoorde hij voetstappen de trap opkomen. Vader sloot haastig het luik. Iemand sloop zacht over de overloop en kwam toen de kamer op. Ze hoorden het licht aanknippen en de kastdeur opengaan en ineens was Jan helder, kroop snel overeind en ging naast zijn vader staan.

„Er is er maar één," dacht hij. „We kunnen hem samen wel hebben. Als vader nu maar niet dadelijk schiet, dan komen die van beneden erbij—" Toen werd zacht het V-teken geklopt op de bodem van de kast.

Het V-teken! Redding of verraad?.... Een listige poging om hen naar buiten te lokken?....

„Is hier iemand?" vroeg een gedempte stem. „Geef antwoord! Hier Hermans, agent Hermans, ik kom je halen!...."

„Goddank!" zei vader en opende het luik. Jan zag het hoofd van een man met een uniformpet, maar dat trok zich meteen terug. „Kom er gauw uit!" zei een stem zacht. „Voorzichtig, dat ze beneden niets horen. Mensen, hoe hebben jullie het uitgehouden? Wat een stank!"

Ze moesten de vrouw met z'n allen naar boven sjoeren. Ze viel op het bed en begon te huilen. Jan was de laatste, die uit

de schuilplaats klom. Hij wankelde en steunde zich tegen de wand, maar de lucht was als koel water, hij dronk die in. Slechts een paar minuten kregen ze om op hun verhaal te komen en hun vochtige kleren aan te trekken, toen volgden ze met hun schoenen in de hand de agent naar de overloop en de trap af. Er zat nog een Duitser in de kamer, maar de andere agent hield die bezig. Ze hoorden hem luid en druk praten, toen ze op hun tenen door de gang slopen, op een rijtje achter elkaar, vader met zijn revolver in de hand. Hoe begeerlijk was nu de vrijheid, hoe groot de angst dat het mis zou gaan! Maar de voordeur draaide zacht open, de agent duwde ze naar buiten, het donker in, en gaf ze allemaal een klapje op de schouder mee. Daarbuiten liepen mensen, die hen bij de arm pakten en meevoerden, een meisje was er ook bij.

„Daar ben je nog goed afgekomen," zei ze tegen Jan. „Ja," zei Jan, „gelukkig wel." Wat waren woorden arm!.... „Opa en de tantes zitten in de gevangenis aan de Amstelveense weg," vertelde ze, „en die beide meisjes en die onderduiker ook. Die zijn verloren. En vier jongens hebben ze gepakt vanmorgen, maar toen stuurde tante Fie een boodschap met een goeie agent en toen heeft Freek de etalage ingeramd met een baksteen en de plaat weggehaald.... Ze hebben hem nog nageschoten." „Die kleine Freek?" vroeg hij. „We dachten het wel...."

Toen riep hij ineens: „Vader!" „Ja jongen, ik ben er wel," zei vader vlak achter hem. „Het is in orde, loop maar door. En

praat niet meer op straat, Jeannet! Wacht, tot we thuis zijn—" Het was in orde, ze gingen weer samen over de straat. Ze waren er allebei nog. Nu en dan kwamen ze iemand tegen, soms bonsden ze haast tegen een voorbijganger op. Een meneer had een lichtgevend speldje op zijn jas. Of was het een vrouw?.... Je kon het niet zien, zo donker was 't. De maan kwam een uur later op dan gisteren....

De oude vrouw, die voor Jan liep, begon ineens te giechelen, ze hield maar niet op. Toen ze ergens een huis waren binnengegaan, lachte ze nog. Maar toen ze haar in een stoel zetten en een glas water gaven, veranderde het in huilen. Ze was totaal overstuur.

Dat eerste glas water. En toen nog een glas. En koffie en boterhammen. En het gezicht van vader, bleek en met een baard, maar met die blijde ogen, als ze elkaar aankeken. En de felle oogjes van Freek, die held, die het toch maar gewaagd had om die plaat weg te halen. Alleen de onderste helft had hij veroverd; een andere jongen liet die zien. Hij hield die met gestrekte arm omhoog als een trofee. De plaat was op de hals van de vrouw afgescheurd. Daar werden grapjes over gemaakt. Die Freek, die een meisje zonder hoofd had geschaakt! Maar Freek lachte niet mee.

„Hou toch op," zei hij. „Ik zit me idioot te denken, de hele dag al, hoe dat huis in de gaten kon lopen. Vooral, nou u zegt, dat ze speciaal om u zijn gekomen. Snapt u er wat van?"

„Ik niet," zei vader.

Maar Jan zag ineens weer dat alpinopetje en het geflikker van

die bril en hij wist nu, dat het hem in de schuilplaats duidelijk was geworden, dat dat kereltje hen gevolgd moest hebben. Hij had het toch niet gedroomd? Het was nog zo raar in zijn hoofd, hij kon zo moeilijk denken.... Hij vertelde het toch maar en Freek sloeg ineens met de vuist op de tafel en bezwoer, dat hij die ellendeling krijgen zou.

„Zou je hem herkennen, als je hem zag?" vroeg hij. „Ik denk het wel," antwoordde Jan.

„Dan ga jij morgen met mij de stad in," besliste Freek. „En desnoods overmorgen weer. Wie weet, of we niet het geluk hebben, dat we hem tegenkomen. Het kan geen toeval geweest zijn, dat die knul eerst in Zuid en dan voor het huis van opa Meyer liep te loeren!"

„Zou dat zin hebben?" vroeg vader weifelend en keek Jan aan.

„Hij is alweer bezorgd over mij," dacht Jan. Hij zei: „Zin? Nou èn of! Hij kent u nou, u bent geen ogenblik veilig met die vent." „En wie weet, welke adressen hij al meer in zijn kop heeft," voegde Freek eraan toe. „Hij kan u al dagenlang gevolgd hebben. Om acht uur ben ik hier om je te halen, Jan! Jij hoeft me die vrijer alleen maar te wijzen, dan kan ik het verder wel alleen af."

Ze sliepen die nacht weer bij elkaar, maar nu in een lekker verend lits-jumeaux en op een kamer met een kristallen kroon en een dubbele wastafel, waarvoor vader meteen zijn snor stond af te scheren, de kamer van meneer en mevrouw, die voor hun gasten zelf naar de kinderkamer verhuisd waren. Wat hadden de verzetsmensen moeten beginnen zonder de

hartelijke gastvrijheid van duizenden goede vaderlanders door heel het land? Maar opa en zijn dochters lagen daardoor op harde britsen aan de Amstelveense weg....

Om acht uur stond Freek op de stoep en ving met Jan zijn speurtocht door de stad aan. Hij liep op zwarte gymnastiekschoentjes, waardoor hij nog kleiner leek. Die hele dag slenterden ze de straten door met hun ogen op de mensen en Jan wist niet, dat er zoveel bruine alpinootjes gedragen werden. Ze zochten tussen de files voor de bioscopen, op de zwarte markt in de Jordaan, op de deftige singels en in achterbuurten. Jan leerde Amsterdam kennen als geen andere Drentse jongen, maar toen Freekie hem 's avonds doodmoe afleverde aan zijn kosthuis, hadden ze niet gevonden, die ze zochten.

De volgende dag begon hij angst te krijgen, dat hij de verrader niet meer zou herkennen, dat hij hem misschien al voorbijgelopen was. Hoe was nou eigenlijk de kleur van het sporthemd, dat hij gedragen had, bruin of beige? En was het heus maar zo'n min ventje, als hij gedacht had? Hoe had hij zijn lengte kunnen schatten, hij had hem immers alleen maar van boven gezien? En dat brilletje kon wel bij de vermomming van die smeerkees horen. Waarom zou hij vandaag ook niet ter afwisseling met een hoed of een pet rondscharrelen?.... Hij deelde Freek zijn twijfel mee, terwijl ze in een kroeg aan de Vijzelstraat achter een glas bier zaten of liever achter iets, wat daar bier werd genoemd, maar Freek zei, dat het onzin was.

„Geef de moed nou niet op," zei hij, „we moeten hem hebben! Hij mag aantrekken wat hij wil, maar jij herkent hem, daar ben ik zeker van, aan zijn houding, aan zijn loop, aan zijn hele gemene persoonlijkheid! Je voelt het, als hij in je buurt komt, omdat je hem haat, — zul je zien. Ik heb dit werk meer bij de hand gehad."

En dus liepen ze even later weer straat in, straat uit, kwamen in Zuid en wandelden voor het huis langs, waar de vergadering was gehouden. Freek wist, dat ook daar een overval had plaatsgehad, maar er was niets gevonden en de mensen waren met rust gelaten. Toen hun gevraagd werd, waarom er de vorige dag zoveel mensen bij hen aan huis waren geweest, hadden ze gezegd, dat ze een familiefeestje hadden gehad en ze konden dat aannemelijk maken, doordat de man juist op die dag jarig was geweest.

Die avond rekende Jan op zijn bed uit, dat ze twintig dagen werk zouden hebben om al de inwoners van Amsterdam aan zich te laten passeren, iedere seconde één, telkens weer een ander en dat twaalf uur per dag en hij liep nog wel met Freek mee en keek uit, maar hij had geen hoop meer. Ze aten deze keer bij Freek thuis, in een arbeidersgezin in Oost en zelfs toen zette Freek hem voor het raam en gaf hem zijn bord op schoot. Tegen de avond waagden ze zich door het straatje, waar de winkel van opa Meyer stond, in een dwaze hoop, dat ook de misdadiger die ze zochten, de behoefte zou hebben om naar de plaats van zijn misdrijf terug te keren. Het winkelraam was nu met planken dichtgespijkerd en alle ramen

waren gesloten. Toen Jan omhoog keek, moest hij nog eens in stilte danken, dat hij levend uit dat huis gekomen was. Ze dwaalden Zuid weer in. Het avondrood stond aan de hemel; mistniveaus dreven over de singelgracht. Het zou weer erg donker worden vanavond. Een groen-gecamoufleerde auto reed hen langzaam voorbij en sloeg de Euterpestraat in. Ze volgden die en zagen hem stoppen voor het S.D.-gebouw. Twee kerels in uniform stapten uit, trokken een man in burger uit de wagen en sleepten hem naar binnen. De auto reed weer weg, nu met de rode achterlichten op.

„Weer een slachtoffer," zei Freek.

„Stil," zei Jan. „Blijf hier!"

Want daar kwam, vlak nadat de S.D.-ers waren binnengegaan, een schraal figuurtje de deur uit, bleef nog even op de stoep staan, schudde een Duitser op de drempel de hand, bracht de Hitlergroet en liep toen met snelle pas voor hen uit.

„Daar gaat ie!" fluisterde Jan opgewonden.

„Weet je het zeker?" vroeg Freek.

„Ongetwijfeld!... . . . Kijk maar, hetzelfde alpinootje, een bruin hemd — of hoe heet zo'n ding? — en ik heb zijn bril ook gezien. Kijk nou zelf, hij draait zijn hoofd net om.

Intussen volgden ze de vent op een twintig meter afstand, het S.D.-gebouw voorbij, aan het eind van de straat de hoek om, richting Centrum. Ze spraken rustig, zonder gebaren, zonder elkaar zelfs aan te kijken, binnensmonds soms om de voorbijgangers.

„Wat een miezerig ponem," zei Freek. „Hij heeft een hoge

rug ook! Zeker te zwakkies voor het oostfront en nou speelt hij verradertje. Dus je weet het zeker? Zweer het me dan."

„Ik zweer, dat het die vent was, die ik drie keer heb gezien," zei Jan.

„Dat is genoeg," bromde Freek. „In ieder geval is het een schoft, die zijn leven heeft verbeurd, omdat hij zulke dikke vrienden is met de S.D. Nou, jij vindt het wel, hè? Wel bedankt."

„Ik blijf bij je," zei Jan.

„Nee."

„Ja, Freek, ik kan je nou toch niet in de steek laten!"

Toen zei Freek een erg lelijk woord en snauwde: „Bederf me nou toch niet alles, stommerd! Denk je, dat ik hulp nodig heb voor die kinderachtige knul? Blijf achter, zeg ik je!" Hij versnelde zijn pas en Jan gehoorzaamde. Maar op een afstand bleef hij volgen, een hoek om naar rechts, oversteken, een hoek naar links, een straat in die op de singel aanliep. Het was nu bijna donker; hij moest de afstand tussen hem en Freek verkleinen, om hem tussen de mensen in het oog te kunnen houden. Op de hoek bij de singel was hij weer dicht achter hem. Daar bleef hij staan. Hij voelde dat het hier zou gebeuren.... Er liepen bijna geen mensen. De nevel steeg uit het water op en begon in grijze waden de bomen in te sluiten. De verrader stak de rijweg schuin over en liep langs de kant in de richting van de brug. Freek volgde hem onhoorbaar op zijn gymnastiek-schoentjes. Twee kleine figuren verdwenen in de mist. Jan had plotseling haast om weg te komen in

tegenovergestelde richting. Nog vóór hij de straat had overgestoken, viel het schot.

HOOFDSTUK 7

Toen hij 's woensdagsavonds de achtertuin van tante Truus binnenkwam, kon hij uit het geroezemoes van stemmen, dat door een openstaand bovenraampje naar buiten drong, opmaken, dat de troep reeds voor het grootste deel aanwezig moest zijn. Zijn hart werd warm, toen hij de stemmen van zijn vrienden herkende. Het was hem in de laatste dagen pas goed duidelijk geworden, hoe hij aan hen gehecht was geraakt. Hij haastte zich naar binnen. De hond sprong blij tegen hem op, toen hij over de drempel stapte. Tante Truus, die in de keuken bezig was, omarmde hem als een moeder. De beloofde biefstuk stond klaar op het aanrecht met de pan en de boter ernaast.

„Gelukkig, dat je er bent, jongen,” zei ze. „Is alles goed? Je bent er niet dikker op geworden. Nu alleen Piet nog en dan is mijn hele troepje weer compleet. Gauw je jas uit. Ben je moe? We hebben al naar je uitgekeken....” In de kamer werd hij met een hoeraatje verwelkomd.

„Ha, die Jan! Daar hebben we Jan!.... Waar is ie koerierster, Jan?”

„Mijn koerierster?”

„Ja, je zou toch je best doen om een koerierster mee te brengen? Heb je er één?”

„Als het nodig is, wil Trijntje komen,” zei Jan. „Oom Hein moet maar beslissen.” Een gejuich ging op.

„Da s vier, oom Hein!" riepen ze. „Zou je er maar geen meisjes-K.P. van maken? Oom Hein, je hebt succes met je opdracht aan ons!" „Vier?" vroeg Jan.

„Ja," lichtte Joop hem in, „ik kan er ook één laten komen, net als jij, maar Leo en Wiesje — of liever Koos, zoals we hem nu maar zullen noemen — hebben er elk al één meegebracht. De dames zijn boven om toilet te maken voor ons feestmaal. Oom Hein wil ze allebei houden. Hij zal wel werk voor ze hebben, zegt hij, en anders heeft tante Truus een vertrouwde hulp in de huishouding aan een van de twee.... O, daar heb je ze net! Even voorstellen: Jan van der Sloot, onderwijzer op non-actief, althans volgens zijn persoonsbewijs.... Sylvia en Anje, onze nieuwe clubgenoten. . . .

Jan gaf de meisjes een hand. Die van Anje sloot zich warm om de zijne; zij leek een lief gezellig boerenmeisje en was een beetje verlegen. Sylvia gaf een nonchalant handje van bovenaf, keek hem even aan en liet toen haar lange zwarte wimpers als gordijntjes over haar ogen zakken. Jan kon zijn ogen haast niet van haar afhouden, want hij had nog zelden zo'n knap meisje gezien. Haar gezichtje was als dat van een pop, zo regelmatig gevormd, zo teer en blank van huid. Haar wenkbrauwen waren zwarte streepjes, haar lippen van een rood, waarvan niet viel te zeggen of het echt was of niet. Jan zat de meisjes op te nemen, toen ze haar plaatsen in de kring hadden ingenomen en merkte, dat ook de andere jongens de meeste aandacht voor Sylvia hadden. Ze scheen op allen, ook op oom Hein, de meeste indruk te hebben gemaakt.

Jan verwonderde zich daar niet over, vooral niet toen hij hoorde, dat zij haar sporen in het verzetswerk reeds had verdiend. Zelfs was ze eens uit de gevangenis ontvlucht. Het was Koos, die daar op zinspeelde. Hij scheen er behoefte aan te hebben, om te laten uitkomen, dat hij haar niet alleen had meegebracht om haar knap gezichtje.

„Toe Syl," drong hij aan, „vertel de jongens eens, hoe dat ging. Daar kunnen we allemaal nog iets van leren...." „Wel," zei Sylvia, „het was eigenlijk doodeenvoudig. Ieder van jullie had het ook kunnen doen." Haar stem was laag en beheerst, haar ogen keken dromerig de kring rond. „Ik zat in een werkgroep, die in dienst stond van een geheime zender; die hadden we „De stem der vrijheid" genoemd. We zonden twee keer per week uit, 's woensdags- en 's zaterdagsavonds, vlak na radio-Oranje, om het Nederlandse volk op de hoogte te brengen met de feitelijke toestanden in het land en het op te wekken tot verzet." „De stem der vrijheid? Dan heb ik jullie wel eens gehoord!" riep Joop verrast. „Alle mensen, meiske, maar wat waart ge soms fel!"

"Hoe feller hoe beter," zei Sylvia rustig. „Er is heel wat nodig om het volk wakker te schudden, dat zul je ook wel weten. Eerst zaten we met die zender in een huis in Amstelveen, later in een oud woonschip, dat ergens bij een eilandje in de Loosdrechtse plassen gemeerd lag. Maar daar moesten we weg, omdat de Moffen onze zender gepeild hadden. We zagen de patrouilles, die naar ons op zoek waren, aan de rand van de plas, maar we wisten er met ons schip tussenuit te

knijpen naar de buurt van Vinkeveen. Daar dachten we weer een poosje veilig te zijn, maar ze hadden ons zeker gezien toen wij wegvoeren of er moet verraad in het spel geweest zijn, want bij de eerste de beste uitzending kwam er een overval en ik werd gearresteerd achter de microfoon. Ik zat er diep in, maar ik liet de moed niet zakken en bij het verhoor in Amsterdam liet ik natuurlijk niet meer los dan ik kwijt wilde zijn

„Mishandelden ze je?" wilde Koos weten.

„Ze hebben me met geen vinger aangeraakt," zei Sylvia. „Maar ze verhoorden mij een keer twintig uur achtereen, met een felle lamp op mijn ogen gericht. De ene ondervrager loste de andere af. Ik weet niet, of jullie dat mishandelen wilt noemen „Om gek van te worden," riep Wim verontwaardigd. „Die geraffineerde schoften!" En de anderen vielen hem bij. Hoe konden er mensen bestaan, die een meisje zo'n marteling durfden aandoen!

„En heb je niets losgelaten?" vroeg oom Hein.

„Niets belangrijks," antwoordde Sylvia, terwijl ze haar gepolitoerde nageltjes bekeek. Toen sloeg ze haar wimpers op en ging voort: „Maar ik had geluk. In mijn tasje was een brief gevonden, ondertekend met „Bob", waarin stond, dat ik vrijdags om halfvijf een ontmoeting zou hebben op het eerste perron Staatsspoor in Den Haag. Het was een oude brief, ongedateerd gelukkig en die ontmoeting had al plaatsgehad, maar op die gedachte kwamen de heren niet. Ik liet mij ontvallen, dat het een bespreking gold met de leider van onze

groep en dat dit iemand was, die vanuit Engeland naar hier was gezonden en boven ons land geparachuteerd. Zij wild om die man te pakken natuurlijk! Die afspraak moest doorgaan, zeiden ze, maar onder hun toezicht en ze bedreigden me met allerlei verschrikkelijkheden, als ik het zou wagen om die meneer te waarschuwen, zodra ik hem zag. Twee S.D.-ers reden met mij in een pracht van een auto naar Den Haag, parkeerden die naast het station en gingen met mij het perron op. Ik moest daar heen en weer lopen en zij bleven in mijn buurt met de hand aan de revolver. Het werd half vijf, maar er kwam natuurlijk niemand. Ik zag, dat ze mij begonnen te wantrouwen, en ik wist nog steeds niet, wat ik doen zou. Maar toen zag ik op het naaste perron een meneer lopen met een lichtbruine tas onder de arm, die juist in een gereedstaande trein wilde stappen. Ik kende hem niet, maar ik deed alsof hij die meneer was, die ik zou ontmoeten.

„Hallo!“ riep ik. „Bob, hallo, hier ben ik!“

Mijn bewakers sprongen meteen de rails over, recht op die man af, en laat die het nu op een lopen zetten! Dat was mijn geluk, want toen had ik al de tijd om weg te komen, omdat ze hem beiden al maar schietende achternagingen. Ik wandelde kalmpjes naar buiten en hier zit ik nou. . . . ”

„Maar die auto, je hebt toch een auto meegepikt?“ zei Koos.

„Hè, moet ik dat nu ook nog vertellen?“ wierp het meisje tegen. „Ik wil niet aldoor aan 't woord zijn. Wat zullen je vrienden wel van me denken?“

Maar ze drongen natuurlijk allemaal aan, dat ze haar verhaal

helemaal zou afmaken en toen ging ze voort: „Nou, dat was eigenlijk ook niets bijzonders. Ik zag die auto staan, waarin we naar Den Haag gereden waren en ik dacht: Och, waarom zal ik die eigenlijk niet meenemen? Het was een merk, waar ik wel vaker in gereden had. Nou, dat heb ik toen maar gedaan. „Hadden ze de contactsleutel erin laten zitten?" vroeg Jan. „Wat zeg je?" zei Sylvia langzaam.

„Ja natuurlijk, hoe kon ze er anders mee weg," legde Koos ongeduldig uit. „Verder, Syl!"

„Nou, verder niets. Ik ben ermee naar Rotterdam gereden, waar een vriendin van me woont en omdat ik er toen geen raad mee wist, heb ik de wagen maar in de Vliet laten lopen. En als ze hem er niet uitgehaald hebben, dan ligt hij daar nog...."

„Ai, hoe lapte je hem dat?" informeerde Jan geestdriftig en hij keek naar de kleine handjes, die dat waagstuk hadden volbracht. „Neem me niet kwalijk, Sylvia, maar ik rij zelf en dan interesseer je je voor die dingen. Zette je hem in de eerste versnelling en zat er een gasknop op het dashboard? Of liep de bodem daar af?"

„Wel, hoe rij je een auto het water in?" zei Sylvia. „Ik ben technisch niet zo goed ontwikkeld, maar dat wist ik nog wel. Je rijdt erop aan en op het laatste ogenblik spring je uit de wagen, that 's all!"

„Ja natuurlijk, maar. . . ."

„Hoor eens, dat knobbelen jullie, vaklui, later maar eens uit," zei Koos ongeduldig. „En toen dook ze onder bij die vriendin

en daar vond ik haar een kleine week geleden, toen ze net een afspraak zou maken om daar in een groep te komen. Maar ik dacht: Dat is er nou net eentje, die wij gebruiken kunnen en ik zei: Niks daarvan, meisje, jij gaat met mij mee; het is veel beter voor je, dat je eens een poosje in een andere hoek van het land werkt. Zo'n koelbloedige vrouw is bij ons op haar plaats, niet, oom Hein?"

„Dat zou ik denken," zei oom Hein afwezig met een blik op de klok.

„Ze heeft haar verhaal een beetje versierd," dacht Jan. „Zo eenvoudig is het niet om een auto in het water te rijden. Maar dat is niet zo erg; het is een geweldig handige meid...." Even ontmoetten zijn ogen die van haar en hij verwonderde zich over de koele uitdrukking, die daarin was. Dacht ze misschien, dat hij aan de waarheid van haar verhaal twijfelde?....

„En jij, Anje, vertel ook es wat!" nodigde Leo uit.

„Ikke?" vroeg Anje verschrikt. „Da's ja de moeite niet waard om daarover te praten, man!".... Je kon best horen, dat Anje uit Groningen kwam.

„Mijn leven is nooit in gevaar geweest," zei ze. „Ik heb alleen maar wat krantjes rondgebracht en bonkaarten en zo. En onder-' duikers verstoep en Joden. Maar één onderduiker, die is door de Duitsers gepakt en die heeft een heleboel verraden en toen vond vader het beter, als ik een poosje wegging. Nou, en toen kwam hij — ze wees naar Leo — en die heeft hem bepraat, dat ik met hem mee mocht.

„En we zullen wel werk voor jullie hebben, want ik heb een paar aardige plannetjes," beloofde oom Hein.

„Ik weet een distributiekantoor, waar we een prachtige slag kunnen slaan," zei Wim.

„En ik een kringhuis van de N.S.B., waar de wapens van de bende opgeslagen worden," riep Leo. „Als wij die eens konden inpikken? Moet je horen . . ."

Met het bespreken van deze plannen vloog de tijd om. Maar oom Hein zat er maar stil bij en ook de anderen begonnen verstolen naar de klok te kijken, tot ze zich ten slotte allen bewust werden, dat er iets niet in orde was. Het was kwart voor elf, tante Truus en Anje begonnen de tafel te dekken en nog was Piet niet gekomen.

„Als hij er om elf uur niet is, komt hij niet meer," zei Leo.

„En dan kun je er drommel op zeggen, dat het mis is met hem," verzekerde oom Hein. „Trouwens, daar twijfel ik nou eigenlijk al niet meer aan."

„Kom, kom, niet zo somber, kapitein," praatte Koos. „Piet is wel een slome duikelaar, maar hij loopt niet in zeven sloten tegelijk. Zou hij niet eens durven...."

„Misschien is zijn dochtertje verkouden of zijn vrouw kan hem nog niet afstaan," veronderstelde Joop, „en terwijl hij lekker in bed ligt, zitten wij ons bezorgd te maken . . ."

„Dus jij denkt ook, dat hij toch naar huis gegaan is?" vroeg oom Hein.

„Daar twijfel ik geen seconde aan," antwoordde Joop. „Zijn gedachten waren er altijd. Hij kon er eenvoudig niet

wegblijven."

Er kwamen bloemen op tafel, er kwam een glas bij elk bord. Het bleef niet bij biefstuk alleen. Die goeie tante Truus had zo haar best gedaan! Maar ook haar gezicht was niet opgewekt. Het gezin was niet volledig en zo voelden ze het allemaal. Ze konden er niet één van missen. Tijdens de maaltijd kwam het gesprek telkens weer op Piet terug.

„We zullen morgenvroeg de eerste trein afwachten," besliste oom Hein. „Als hij er dan niet is, gaan we er met z'n allen op af. Het mag dan zijn eigen stomme schuld wezen, we laten hem niet in de steek. Afgesproken, jongens?"

Prachtig, daar fleurden ze toch een beetje van op! „Vooruit jongens, we laten het hoofd niet hangen! Misschien zit onze Piet in de bajes, maar als er maar een klein kansje is, halen wij hem eruit. We zijn tot heel wat in staat, nu we vakantie gehad hebben."

Koos liet zijn S.D.-papieren rondgaan, waarvan bijna niet te geloven was dat ze vals waren, want ze vertoonden de stempels van de hoogste Duitse instanties en op één prijkte zelfs de handtekening van Lages, hoofd van de S.D. te Amsterdam. Een blik op deze papieren zou iedere Mof de hielen tegen elkaar doen klappen.

Jan wilde vertellen, wat hij in Amsterdam had beleefd, maar hij kon er niet toe komen. Er was iets, wat hem weerhield, hij wist niet wat. De prettige openhartige sfeer van anders was er nog niet, misschien door de zorg over Piet of door de aanwezigheid van twee nieuwe leden in hun midden.

Wat zou het leuk geweest zijn, als Trijntje er nu was geweest.... Op bed lag hij aan haar te denken. Twee heerlijke dagen hadden ze samen gehad. In het ziekenhuis had hij geslapen; in een rommelkamertje hadden de zusters zijn bed verstopt. Als hij er meer op aangedrongen had, Zou Trijntje meegegaan zijn; ze had het graag gewild. Maar ze vond, dat ze haar werk — dat in het ziekenhuis en dat voor de onderduikers in haar vrije uren — niet in de steek mocht laten, als het niet absoluut noodzakelijk was. Maar goed dat zij het niet gedaan had, nu er al twee koeriersters waren....

Anje en Sylvia, je kon je geen twee meisjes denken, die meer van elkaar verschilden. Het zou hem benieuwen, of die twee met elkaar konden opschieten. Maar ze zouden beiden goed zijn voor het werk, dat hadden ze trouwens al bewezen. . . .

Merkwaardig type, die Sylvia. Het was alsof ze aldoor aan iets anders dacht; alsof ze er maar half bij was, zelfs als ze iets vertelde. Zou ze misschien van die onmenselijk zware verhoren toch iets overgehouden hebben? Het zou jammer zijn van zo'n meisje.... De club moest maar echt goed en hartelijk voor haar zijn, om haar de doorgestane ellende te doen vergeten. Enfin, ze mocht dan mooi zijn, hij zou haar niet willen ruilen voor zijn lieve hartelijke Trijntje.... Hij zou gauw terugkomen, had hij beloofd; hij kon het rustig doen: niemand kende hem daar. Maar zou hij wegblijven, als het anders was? Hij zou misschien net zo stom zijn als Piet. Als je dat tenminste stom wilde noemen....

De volgende morgen stapte een boerenjongetje van een jaar of vijftien, in een korte manchesterbroek, het hek binnen, belde aan en vroeg oom Hein te spreken. De jongens verdrongen elkaar voor de kier tussen de schuifdeuren, terwijl oom Hein hem in de voorkamer te woord stond en toen ze merkten, dat het werkelijk over Piet ging, kwamen ze binnen en vormden een kring om hem heen. Ze hoorden hem vertellen, dat Piet gevangengenomen was. Terwijl hij bij zijn vrouw en kind logeerde, was daar 's nachts een overval van Duitsers en politie gekomen. Piet had een poging gedaan om door de achterdeur te ontvluchten, maar het huis was reeds omsingeld en van alle kanten was er op hem geschoten. Met twee kogels in zijn rechterbeen had hij dwars door heggen en tuinen heen een hooiberg bij een boerderij weten te bereiken, waar hij uitgeput door bloedverlies was neergevallen. Daar hadden de Moffen hem tegen de morgen gevonden, doordat de heemhond van de boer zo te keer was gegaan, en het scheen, dat ze nogal prijs stelden op zijn leven, want ze hadden hem bewusteloos via het politiebureau naar het ziekenhuis in de naastbijzijnde stad gebracht, waar zelfs bloedtransfusie was toegepast. Dat had Piet er weer aardig bovenop geholpen en nu stuurde hij de volgende boodschap, die de jongen woordelijk moest overbrengen: „Hartelijke groeten en ga door met het werk. Wij zullen elkaar niet weerzien. Doe geen moeite voor mij, want ik ben het niet waard." Joop snoof door zijn neus. Oom Hein knarste hoorbaar op zijn tanden. Het jongetje keek met verstandige

blauwe ogen de kring rond en zei: „Maar als jullie met zoveel zijn, is er best wat aan te doen, hoor! Want er is wel aldoor een wacht bij zijn bed, maar mijn zuster zegt, dat die de halve tijd zit te slapen, en ik weet wel een deur om stilletjes het ziekenhuis binnen te komen."

„Wie is je zuster?" vroeg oom Hein.

„Dat is de verpleegster van die meneer."

„En hoe heet jij?"

„Ruurd, meneer. Ruurd Hoekstra."

Toen legde oom Hein zijn zware hand op het hoofd van de jongen en zei: „Ruurd, jij bent een reuze kerel. Wij gaan meteen met je mee en jij wijst ons de weg. Afgesproken?"

„Graag meneer."

Een uur later zaten ze in de trein, met z'n allen in één coupé, de revolvers op zak.

„Komt er controle," zei oom Hein grimmig, „dan schieten we de kerels in de trein neer, trekken aan de noodrem en smeren hem."

„Nu zul je zien, dat er niets gebeurt," verzekerde Sylvia. „Als je het gevaar tart, dan verschijnt het niet."

En werkelijk kwamen ze ongehinderd op de plaats van bestemming aan. Daar verdeelden ze zich in groepjes en wandelden meteen achter de jongen naar diens huis, een kleine boerderij aan de rand van de stad, waar ze een beetje zenuwachtig, maar toch wel hartelijk door zijn ouders werden ontvangen. Ruurd sprong meteen op de fiets om zijn zuster te halen. Die kwam niet lang daarna en was vergezeld van de

dokter, die Piet in behandeling had. Samen met hem werd in de mooie kamer van de boerderij een plan voor Piets bevrijding besproken. Er was haast bij, want de Duitsers hadden reeds geïnformeerd of hun arrestant nog niet vervoerd kon worden. Ze schenen verlangend te zijn om met het verhoor te beginnen. Langer dan twee dagen zou de dokter hem niet meer kunnen vasthouden.

„Maar denk erom," zei hij, „de man moet onder behandeling blijven en eigenlijk in een ziekenhuis."

Dat was geen bezwaar, want oom Hein kende de directeur van een sanatorium in de buurt van hun hoofdkwartier, die zeker bereid zou zijn om Piet clandestien als patiënt op te nemen. Hoe kregen ze Piet eruit, dat was de hoofdzaak. Na een uur was een plan opgesteld en de uitvoering werd bepaald op de volgende avond om vijf minuten over zeven wanneer het bezoeken juist begonnen zou zijn en enige drukte het minst zou opvallen. Dan zouden ze met een auto de tuin van het ziekenhuis binnenrijden en die parkeren achter de heesters in de buurt van de zijdeur. Een van de jongens zou erbij op wacht blijven, twee andere zouden zich bij de voordeur opstellen om de agent in het oog te houden, die daar bij de portiersloge zat. De drie die nog over waren, zouden in witte jassen naar de zaal lopen waar Piet lag, de wacht die daar zat, onschadelijk maken en Piet meenemen naar de auto, desnoods op een brancard die in de gang klaar zou staan. Dan ging het er nog om, de IJsselbrug over te zijn, vóór de Moffen de ontvoering hadden ontdekt en de wacht

bij die brug telefonisch hadden kunnen alarmeren. Hoe sneller de wagen dus zou zijn, hoe beter. En dat was nu juist het moeilijkste punt: hoe kwamen ze in zo'n korte tijd aan die auto?

Op die vraag wist niemand dadelijk een antwoord. De dokter kon ook niet helpen. Die reed in een karretje met een houtvergasser, dat hoogstens vijftig kilometer per uur kon halen.

„Had jij die van jou nu maar niet in het water gemikt!" zei Koos tegen Sylvia.

„Niet nakaarten," vermaande oom Hein. „Vooruit jongens, wie?"

„Ik zou er in Brabant misschien één op de kop kunnen tikken," deelde Joop mee. „Maar niet in die korte tijd
„Hebben we ook niks aan. Wie meer?"

Ineens dacht Jan aan de garagehouder bij Meppel, waar hij vroeger wel eens met zijn vader kwam. Bij die man was hij later nog enkele keren geweest in verband met onderduikerswerk. ... Had die toen niet eens verteld, dat hij wagens kocht om die voor de Duitsers te verbergen?.... En als het daar niet lukte, zou Jansonius misschien kunnen helpen, de politiemann, die vroeger altijd als het nodig was met zijn wagen klaarstond. ...

Hij zag de anderen opfleuren, toen hij met de mededeling voor de dag kwam, dat hij vrij zeker was, in de loop van de volgende dag een goede auto voor te kunnen rijden.

„Maar ik wil graag iemand mee hebben, die ook kan rijden,"

zei hij. „Jij, Joop?"

„Ik zou ook mee kunnen," zei Sylvia terloops. „Voor jou heb ik ander werk," besliste oom Hein. „Jij gaat met de dokter mee om de situatie in het ziekenhuis precies te leren kennen. Maak er een schetsje van, als je daar kans voor ziet. Zuster Hoekstra, u zorgt wel, dat Piet een boodschap krijgt, dat er voor hem gewerkt wordt? Vergeet niet, hem van ons te groeten. Anje, jij gaat met mij mee terug. Jij haalt bij tante Truus in een grote koffer het Duitse uniform van Leo en de beide politie-uniformen die we hebben. Vergeet de petten en koppelriemen niet. Ik maak alles voor de ontvangst van Piet in dat andere ziekenhuis klaar. De dokter kan voor witte jassen zorgen?"

„Niet meer dan twee," zei de dokter. „Maar dat is genoeg, je kunt de derde man als patiënt tussen je in nemen. Een verpleegstersuniform voor deze jongedame — hij wees op Sylvia — heb ik ook; lijkt me niet gek voor onderweg."

„En ik?" vroeg Ruurd ineens. „Wat kan ik doen, oom Hein?" Ze hadden niet eens gemerkt, dat hij in een hoekje van de kamer de hele bespreking had bijgewoond. Hij rekende zich al bij de troep en brandde van verlangen om zijn goede wil en zijn moed te tonen.

„Jij?" vroeg oom Hein vertederd. „Jij hebt al genoeg gedaan, beste jongen. Maar als je nog meer wilt doen, ga dan met deze heren op stap en leer ze de weg van hier naar het ziekenhuis en vooral die van het ziekenhuis de stad uit in de richting van de IJssel op hun duimpje kennen. Afgesproken?"

Ruurd deed niets dan knikken en glom van genoeg.

De garagehouder stond zich achter zijn huis bij de pomp te wassen, toen Jan als vanouds achterom zijn erf opstapte.

„Jij?“ vroeg hij verbaasd, nadat hij zich de zeep uit de ogen had gewreven. „Ik dacht, dat jij met je vader in Engeland zat!“

„Hoe komt u daarbij?“ lachte Jan.

„Wel, dat praatje is hier rondverteld en die ouwe tuinman van jullie — hoe heet hij ook weer? — heeft me een goeie maand geleden nog verzekerd dat het waar was! In ieder geval ben je er geweest, want je naam is voor de radio genoemd, in de Engelse uitzending voor België. „Jan is behouden met zijn gezelschap aangekomen“. Wel een week lang is die boodschap iedere avond uitgezonden. Ik was maar niet teruggekomen, als ik jou was....“

„Die boodschap zal wel een code geweest zijn,“ zei Jan. „Dan betekende het heel iets anders: dat er een lading wapens gedropt zou worden of zo. Maar in ieder geval, Berendse, spreek dat gerucht over vader en mij maar niet tegen. Het lijkt me wel veilig, als ieder dat van ons denkt, — dan zoeken ze ons hier tenminste niet!“

„Ik zou maar wat oppassen als ik jullie was. Het zou me vervloekt spijten als ze jullie in hun poten kregen, die roofkevers! Nog altijd voor de goeie zaak bezig?“

„Daarvoor kom ik hier, ik wou graag even met u praten. Ik heb een vriend bij me; die wacht voor het huis. Zal ik hem maar even halen?“

„Had hem meteen meegebracht!" zei Berendse. „Jouw vrienden zijn mijn vrienden, dat weet je toch nog wel?" Dat begin leek niet slecht en Joop met zijn prettige gezicht en zijn gulle lach had ook meteen het vertrouwen van de man gewonnen. Ze werden uitgenodigd om te blijven eten, maar eerst nam Berendse ze mee naar de voorkamer.

„Vertel me nou maar gauw waar 't om gaat," zei hij. „Benzine, auto-onderdelen, banden? Jullie lui van de ondergrondse zijn de beroerdste klanten, die ik heb. 't Gaat altijd om vooroorlogs materiaal en betalen, daar komt meestal niets van. Maar als ik je helpen kan, zal ik 't niet laten. Voor de draad ermee." Hij trok een erg lelijk gezicht, toen hij hoorde, dat het ditmaal om een hele auto ging.

„Jongens," zei hij, „ik heb zowat mijn hele kapitaaltje in die ondergedoken wagens gestoken en ik snap wel: voor dit karweitje moet je het beste hebben, wat ik in voorraad heb, de zescilinder Citroën, die mij vijfduizend gulden heeft gekost.... Dat is te bar, jongens, dat is te bar. . . ."

Hij sprong op en liep met dreunende stappen de kamer op en neer.

„Maar een mensenleven is meer waard," praatte hij en het was alsof hij hardop liep te denken. „Het leven van een goeie vaderlander is niet te betalen in deze tijd — daarom zijn de Moffen er zo gek op.... Verdikkeme, je zult hem hebben, jongens, anders kan ik toch niet slapen vannacht. Maar zeg er niks van tegen mijn vrouw, want dan krijg ik in geen week een goed woord van haar. Afsproken?"

„Uitstekend," zei Jan blij. „Als ik dan nou even mag telefoneren, dan zijn mijn vrienden gerust."

Hij belde de dokter op, die hij die morgen had leren kennen en verzocht hem, aan oom Hein mee te willen delen, dat Jantje en Jopie geslaagd waren voor hun examen. „Dat is prachtig," zei de stem aan de andere kant van de lijn. „Dan heb ik voor Pietje ook wel hoop. We zullen de boodschap overbrengen, hoor!"

Die avond stond Jan voor het raam van het zolderkamertje in het huis van Berendse, waar hij mocht logeren, en zag de Poolster helder aan de nachtelijke hemel staan. Die kant op, niet ver meer, lag de plek, waar hij met zijn vader en moeder gewoond had. Het huis was een puinhoop en toch trok hem die plaats met een geheimzinnige kracht, zodat hij er zelfs over dacht, om er morgen met een grote omweg even langs te rijden. Maar dat mocht niet. Hij moest geduld hebben. Eens zou de tijd komen, dat ze daar weer wonen zouden. . .

En plotseling doorstroomde hem weer dat vreemde gevoel, dat hem ook enkele ogenblikken in de schuilplaats bij opa Meyer had beheerst en werd hij vervuld met een onberedeneerde zekerheid, dat het ongetwijfeld gebeuren zou! Hij lachte er in stilte om, toen hij zich te slapen legde, maar diep in zijn hart geloofde hij er toch aan en was er dankbaar voor.

Het was nog donker toen Berendse hen wekte en hen na een vlug ontbijt meenam naar een boerderij in de omgeving, waaide auto onder het stro verborgen zat. Met de

schuurdeuren op slot en de boerin op de uitkijk waren ze tot de middag bezig om de wagen rijklaar te maken. Op een stille landweg achter de boerderij maakten ze een proefrit en de motor liep als een lier; de auto was trouwens nog slechts enkele maanden verborgen geweest. In de schuur werden de banden op spanning gebracht, Berendse haalde op de fiets nog een paar blikken benzine, verwisselde de oorspronkelijke Groningse nummerborden voor een paar Zuidhollandse, plakte een verlopen rijvergunning op de voorruit en toen konden ze weg.

„U krijgt hem terug," beloofde Jan bij het afscheid. „En als dat niet mogelijk is, zullen we ons best doen om u de schade te vergoeden."

„Aan mijn laars," zei Berendse. „Jaag die rotmoffen maar weg, dat is vergoeding genoeg. Laat me nog eens horen, hoe 't afgelopen is. En als je aangehouden wordt onderweg, waag het er op en race door, want als je stopt, ben je de sigaar, zo helemaal zonder papieren."

Hij liep vooruit om de weg te verkennen en gaf het teken van „smeer hem maar".

„De zegen," zei hij nog, toen ze langs hem reden, en in die paar woorden lag zijn hele goede ruwe hart. Ze snorden de wegen langs en Jans hart sprong in hem op van blijdschap, toen hij merkte, welk een prachtwagen hij reed. Wanneer hij vol gas gaf, trok de auto op als een paard, dat in galop wordt gezet; dan drukte de leuning van de bank voelbaar in zijn rug. De remmen werkten uitstekend, het stuur was met een vinger

te regeren; in de bochten kleeft de wagen aan de weg. Jan probeerde eruit te halen, wat erin zat en een half uur eerder dan ze berekend hadden, reden ze bij Ruurds ouders het erf op, waar de schuurdeuren al wijd voor hen opengingen.

Om halfzeven zaten ze bij elkaar in de kamer, keken hun revolvers na en repeteerden het plan tot in de kleinste onderdelen. Daarna ging oom Hein voor in gebed.

Om tien minuten voor zeven startte Jan de motor en liet die warm lopen. In de schuur namen ze afscheid van de Hoekstra's. Ruurd was diep teleurgesteld, omdat hij niet mee mocht. Voor het argument van zijn vader, dat het veel te gevaarlijk was, haalde hij de schouders op. Hij kon zich zeker niet voorstellen, dat hem tussen deze troep mannen iets gebeuren kon. Vijf minuten voor zeven.

„Rijden, Jan!"

In een kalm gangetje ging het de stad door. Sylvia, in verpleegstersuniform, zat dicht tegen Jan aangedrongen. Daarnaast zat Joop als agent van politie. Achterin Koos in Duitse uniform, Wim als agent, oom Hein met twee witte jassen op schoot. Leo en Anje waren reeds een uur geleden vooruit gegaan om in de buurt van het ziekenhuis een oogje in het zeil te houden. De straten lagen in de stilte van de eerste schemering. Er was niemand die sprak. Er viel niets meer te zeggen, er viel nu alleen nog te handelen. Nog niet eerder waren ze in zo'n spanning een avontuur tegemoet gegaan. Niet, omdat er nu meer gevaar bij zou zijn; het leek

een betrekkelijk eenvoudig karweitje — maar omdat het om het leven en de vrijheid van een hunner vrienden ging. In de straat naar het ziekenhuis liepen groepjes mensen met bloemen en pakjes. Bij de poort stonden Leo en Anje. „Doorrijden,” zei Leo. „Alles in orde. Bezoekuur juist begonnen.” Langzaam reed de wagen de poort binnen. De wielen knersten in het grind. Sylvia wees de weg. De wagen reed een perk om aan de zijkant van het ziekenhuis en stopte onder een hoge kastanje, waarvan een enkel blad in het licht van de lampen naar beneden dwarrelde. Koos en Wim sprongen uit de wagen en liepen in de richting van de voordeur. Joop bleef bij de auto. Oom Hein en Leo schoten de witte jassen aan en namen Jan bij de armen; Sylvia liep voor hen uit de zijgang in. Anje ging mee naar binnen, maar bleef op het kruispunt van de gangen heen en weer dreutelen; om naar beide kanten te kunnen waarschuwen, als er onverhoopt iets bijzonders mocht gebeuren. In de buurt van dat kruispunt stond de agent van de wacht een sigaretje te rollen en de bezoekers op te nemen, die door de voordeur binnenkwamen. Voor de groep, die op geringe afstand door de dwarsgang voorbijging, had hij nauwelijks een blik gehad. Twee dokters, die met een patiënt van de ene kamer naar de andere gingen; geen bezoekers, had hij niks mee te maken. Maar met die aardige blozende juffrouw kon hij wel eens een praatje maken.

„Kunt u de weg niet vinden?” vroeg hij. „Waar moet u eigenlijk wezen?”

„Ik wacht op mijn broer," zei Anje. „Die moet hier onderzocht worden. O, o, ik ben bang, dat hij geopereerd moet worden, meneer!"

„Komt u hier maar rustig even bij mijn tafeltje zitten," zei de agent. „Het zal misschien nog wel een beetje meevallen, juffrouw."

„Nee, nee, ik ben veel te zenuwachtig om stil te zitten," zuchtte Anje. „Ik blijf liever wat heen en weer lopen.... Wat zit er nou achter al deze deuren, meneer?"

En terwijl de agent haar ijverig uitlegde, dat dit de spreekkamer was van de directeur en dat de röntgenkamer, maakte Anje achter zijn rug een kalmerend gebaar naar de voordeur, waar Koos al ongerust door de ruit kwam loeren. - Intussen waren de anderen de trap naar de bovenverdieping al op en liepen, door Sylvia voorafgegaan, in de richting van de kamer, waar Piet moest liggen. Ze kwamen een paar bezoekers tegen, die niet de minste argwaan hadden en een oude verpleegster, die hen met open mond bleef nastaren. Vooruit maar, vóór ze van haar verbazing bekomen was, konden zij haast weer weg zijn. Een andere verpleegster, het zusje van Ruurd, dook uit een zijgang op met een lange overjas voor Piet over de arm en gaf die zwijgend aan Sylvia — daarna wees ze op een deur. Sylvia opende die en schreed als een koningin naar binnen, op de voet gevolgd door de drie mannen. In een ogenblik overzag Jan de situatie. Piet lag in het voorste van de drie bedden, richtte zich op en vreemde trekkingen liepen over zijn gezicht. De agent zat naast hem,

aan het hoofdeinde, en voor hij kon opspringen, waren drie revolvers op hem gericht.

„Handen op, alsjeblieft!"

„Gaat het om Lagerhuis?" vroeg de man rustig. „Neem hem dan maar mee, heren! Van mij zul je geen last hebben."

„Dank je wel," antwoordde oom Hein. „Mag ik dit schietdingetje dan maar nemen?"

„Jongens, jongens!" stamelde Piet bewogen. „Jullie zijn veel te.... veel te...."

„Stil," zei Sylvia. „Hier, trek aan."

Jan hielp haar om Piet z'n jas aan te trekken. Intussen zag hij, dat oom Hein de agent met het gezicht naar de muur plaatste en hem met de revolver bewusteloos sloeg. Het moest. Tijd om de man te binden en te knevelen, was er niet. Maar de patiënt in het bed naast dat van Piet brak los in een luid hulpgeroep en kermde, dat hij niks gedaan had. Jan probeerde de man te sussen, maar het lukte hem niet. En toen gebeurde er iets verbazingwekkends. Sylvia nam de waterkaraf, die op het nachtkastje stond, sloeg de schreeuwende man met één klap buiten westen en plaatste de karaf doodkalm weer op het kastje. Jan merkte op, dat de uitdrukking van haar gezicht er bijna niet bij veranderd was. Ze klopte rustig de waterdruppels van haar mouw en keek naar de patiënt niet meer om. De brancard was overbodig. Tussen de dokters in kwam Piet zelfs vrij vlug op één been de trap af. Sylvia nam Jans arm en wandelde rustig met hem achter de drie aan. „Ik heb zin in een sigaret," zei ze, met een

onderdrukte geeuw. Hield ze zich nu maar zo of was die kalmte echt?... Oom Hein en Leo stapten zonder opzien de zijgang voorbij, alsof ze alle aandacht hadden bij hun patiënt. Jans ogen ontmoetten even die van Anje, die nog met de agent stond te praten. Ze lachte, hij kon gerust zijn.

„Ik moet eens even buiten kijken, want daar staat een vriendin van mij te wachten," hoorde hij haar zeggen. Joop hield het portier al open. Piet werd achter in de wagen geholpen, Jan dook achter het stuur. Sylvia schikte naast hem, Koos en Wim kwamen snel aanlopen en sprongen op hun plaatsen. Oom Hein zat ook, de portieren klapten dicht. Rijden. In het licht van de koplampen zagen ze Leo en Anje gearmd de poort uitwandelen; die zouden morgen met de trein naar huis komen. En wie was die kleine man, die aan de andere kant bij de poort stond en gedempt „hoera" riep? Ruurd, die kwajongen! Hij had er toch bij willen zijn!....

„Zo'n rakker!" zei oom Hein vrolijk. „Rijden, Jan!" Ze suisdën snel de straten door. Het was nu helemaal donker. Koos wist de weg en gaf aanwijzingen. Sylvia stak een sigaret op met haar hand beschermend om de vlam, reikte hem daarna Jan aan.

„Je bent lief," zei Jan. Het is niet waar, dacht hij. Ze is niet lief. Ze is alleen maar flink. Ze is ontzettend flink!

Sylvia lachte, een hoog en helder geluidje, dat Jan nog niet van haar gehoord had.

Achter hen barstte Wim plotseling uit in een soort triomfgeschreeuw: „We hebben hem, we hebben hem! Ha, die Piet,

die ouwe rakker!"

Maar Piet hilde. „Oom Hein, ik durfde, ik kon"

„Ja, stil maar, kerel, we praten nergens meer over!"

„Hier rechts af," zei Koos. „Je bent op de grote weg.

Rijden maar."

„Stoor je niet aan die lui achter ons," zei Sylvia. „We moeten de telefoon vóór zijn...."

De banden joelden over de klinkerstraat. Weg die halve sigaret, die kon nu alleen maar hinderen. Er was geen verkeer, Jan kon rustig de binnenbochten nemen; gierend stoof de lage zwarte auto door de krommingen van de weg. Op de rechte einden liep de snelheidsmeter op tot ver boven de honderd.

„Wat zeg je van die kar, oom Hein?"

„Prachtig," zei oom Hein. „Maar wil je er wel om denken, dat je de beste K.P. van ons land in je wagen hebt?"

Jan grinnikte. Hij voelde zich zeker. De wagen gehoorzaamde aan de minste druk van zijn hand. Het was een heerlijke rit!

Alleen, die brug, als ze die brug maar over waren.... Een dorp. Een beetje kalmer nu. Aan de kant van de straat stond een agent, die warempel salueerde! Zo, lafaard, was je er zo zeker van, dat er Moffen in die snelle wagen moesten zitten? Daar was de grote weg weer, het gaspedaal maar ingedrukt. En het gezoem van de banden werd tot een lied:

„Wij hebben onze vriend! Wij hebben de vijand zijn buit ontruikt. . . ."

Ze naderden de brug. De revolvers werden te voorschijn

gehaald. „Denk erom, langzaam rijden, maar niet stoppen. Doen alsof. Als het mis is, meteen gas geven en er van door. Begrepen?"

„In orde, oom Hein!"

Een rood licht werd voor hen in het donker op en neer bewogen. De weg begon te stijgen. Voor een wachthuis, waaruit een zwakke lichtschijn naar buiten viel, stonden twee Duitsers, een met een karabijn. Ze traden aan de kant, toen de wagen vaart minderde. Koos boog zich uit het portier.

„Polizei!" schreeuwde hij met een Duitse keelstem. „Wir haben Eile, kommen sofort zurück!"

„Weiter!" riep een stem en ze waren voorbij. Dat was best afgelopen. Nu de volgende post nog. Hoe lang was die brug wel?... Daar was het licht, het tartende rode lampje, dat op en neer danste in het donker als het dreigende oog van een spook. Drie kerels waren er nu; twee gingen terug naar de kant, één bleef midden op de weg staan zwaaien. Wat wilde die gek?....

„Rij over hem heen!" zei Sylvia. Maar Jan stopte, schakelde meteen in op de eerste versnelling, hield de voet op het gaspedaal en wachtte in de hoogste spanning.

„Polizei, wir haben Eile!" had Koos al geschreeuwd met zijn diepste keelgeluid. Maar de lichtstraal van een elektrische lantaarn gleed door de wagen en een stem in het donker daarachter zei met harde onverbiddelijkheid: „Fahrbefehl, bitte!"

„Moment," antwoordde Koos en stak de hand in zijn

binnenzak. De Duitser voor de wagen belichtte met zijn lantaarn het nummerbord, richtte zich op en schreeuwde wat. „Rijden!" riep oom Hein plotseling.

De wagen sprong vooruit. Een schreeuw, een bons en meteen barstten de revolvers los. Een kogel sloeg met een hoog, jankend geluid op de kap van de wagen.

„Harder!" schreeuwde oom Hein. Maar waarom moest hij Jan bij die woorden zo hard en pijnlijk in de rug stompen?.... Het kon immers niet harder? De wagen vloog reeds over de weg; de banden waren nog heel. Het gevaar was voorbij.

„Alles goed, jongens?" vroeg oom Hein bezorgd. „Jij ook, Jan? Waarom zeg je niks?"

„Ja, 't is goed, oom Hein!" antwoordde Jan. Maar je had me niet zo moeten stompen, dacht hij. Ik voel het nog... Pas op, daar zat hij bijna op het fietspad, aan de kant van de weg. Al dat gepraat ook achter hem! Had de schrik hem een beetje te pakken? Hij beet zijn tanden op elkaar om zich te beheersen, hij voelde zich misselijk en even trok er een waas voor zijn ogen, dat hij driftig met zijn linkerhand wegveegde. Stel je voor, dat hij het moest opgeven! Hij zou zich altijd schamen voor Sylvia, die alweer doodkalm naast hem een sigaret opstak.

„Geef mij hem!" zei hij gretig en ze stak hem de sigaret tussen de lippen. Maar na een paar trekjes moest hij het ding weggooien, omdat het roken hem plotseling tegen stond. Intussen vloog de wagen met grote snelheid over de weg, week plotseling uit voor een vrachtauto, die zonder licht aan

de kant stond, schoot een bocht om, minderde vaart bij de wegwijzer en boog keurig de zijweg in, die naar de grote betonweg voerde. Maar Jan deed het alles als in een droom en hij hoorde niets van wat er naast en achter hem gesproken werd, want hij had al zijn aandacht, al zijn kracht nodig voor de wagen. En hij voelde zich heel verdrietig, want hij wist nu, dat hij maar een lafbek was, een kinderachtige knul, die van de spanning bij de brug, van de schrik door die paar revolvershots haast van zijn stokje gegaan was achter het stuur en die nu nog moeite had om het trillen van zijn armen te bedwingen en dat zware gevoel in zijn hoofd. Hij had het warm ook, het zweet liep langs zijn rug. Maar hij zou en hij moest het volhouden! Hij was de baas en niet zijn lichaam. De geest is het, die overwint, stond er in de bijbel. En niemand behoefde te weten, dat hij zo met zich zelf had zitten te vechten achter het stuur....

„Gaaf het goed, Jan? Je bent zo stil!" vroeg Wim die hem nog altijd het best van allen kende.

Hij slaagde erin om te zeggen, dat het best ging en het klonk nogal opgewekt ook. Niemand merkte iets, zelfs Sylvia niet. Vooral Sylvia mocht niets merken. Hij hield het vol, hoe groot de marteling voor hem was, hoe sterk de verleiding om de ogen dicht te doen en het hoofd op de borst te laten zinken. Naar de aanwijzingen van oom Hein stuurde hij de wagen een dorp door, daarna de oprijlaan in van het sanatorium en keurig om het gebouw naar de achterzijde, waar een klein afgeschermd lichtje brandde boven een deur.

„Is het hier?" vroeg hij en hij hijgde de woorden eruit.

„Ja, stop maar," antwoordde oom Hein ergens in de verte.

Toen verloor hij de macht over het stuur en liet de wagen in een bloemperk lopen.

HOOFDSTUK 8

Hij werd wakker, doordat een vreemde stem luid en dwingend op hem inpraatte.

„Luister eens goed," zei de stem. „Ja, doe je ogen maar open, je hoort me toch wel? Vertel me eens, heb je eerder een seruminjectie gehad?... Een serum-injectie, je weet toch wel, wat dat is? Ben je eerder in een ziekenhuis geweest? Ooit een ernstige verwonding gehad?...."

De man scheen een ontkennend antwoord te willen hebben en dat gaf hij toen maar om van hem af te zijn. Hij vond hem lastig. De stem daverde door zijn hoofd.

„Anti-tetanus," hoorde hij nog en daarna was hij weer weg. Toen hij de ogen opsloeg, zag hij Piet, naast hem in een bed, in een kamer waar alles wit was. Piet lag ernstig naar hem te kijken en stak een hand naar hem uit. Hij wilde die grijpen, maar had er de macht niet toe.

„Waar ben ik?" fluisterde hij en het was alsof ieder woord een vracht was op zijn tong.

„In het sanatorium," zei Piet. „Je mag niet te veel praten. Je hebt een kogel in je long."

Wat er verder kwam, hoorde hij niet meer. Hij lag stil in zich zelf te grinniken.

„Wat gek," dacht hij. „Een kogel in mijn long. Hoe kom ik aan een kogel in mijn long? Die heeft daar toch niet altijd gezeten?" Meteen zag hij een rood licht, dat voor zijn ogen op

en neer danste en hij voelde zijn handen krampachtig het stuur van een auto omknellen. Een golf van blijdschap sloeg door hem heen. Hij deed zijn ogen open en keek Piet aan. „Dan was ik. . . dan ben ik. . . ,” stamelde hij.

„Geen lafaard,” wilde hij zeggen. „Dan was het niet van de schrik, dat ik mij zo ellendig voelde op dat laatste stuk achter het stuur. Ha-ha, ik had een kogel in mijn long!”

Maar de kamer begon met hem op en neer te golven en hij deed zijn ogen dicht. Hij dreef weg op die golven naar een wijd en zonnig land en hij hoorde iemand lachen, hoog en helder, met het lachje van Sylvia.

Die stille blijdschap bleef nog dagenlang in hem, zelfs als de koorts hem martelde en ook als de dokters bezig waren met de pijnlijke verzorging van zijn wond. Een blijdschap, die door geen pijn en geen narigheid was weg te nemen. Hij kreunde soms, maar als hij de ogen opende en iemand aan zijn bed zag, glimlachte hij. Hij zag als in een droom de ernstige kop van oom Hein, het gezicht van tante Truus en van sommige vrienden en later boog zijn vader zich over hem heen en hij merkte ook, dat ze angst om hem hadden, maar zelf voelde hij geen angst. Hij dacht er niet aan, dat hij sterven kon en hij zou het niet geloofd hebben, als ze het hem hadden gezegd. Hij voelde zich alleen maar dankbaar, dat hij geen lafaard was en dat hij zijn taak goed had volbracht tot het einde toe, ondanks die kogel in zijn long.

Pas toen hij beter werd, kwam hij tot het besef, hoe gevaarlijk zijn toestand was geweest. De dokter legde het hem

uit. De kogel van een karabijn was door de zware rugleuning heen in zijn borstkas gedrongen, vlak onder het rechterschouderblad en in 1 iet weefsel blijven steken, na een rib gebroken te hebben. Die kogel was zo gevaarlijk niet; die kon daar rustig blijven zitten als een souveniertje aan de oorlog en met die rib kwam het ook wel weer in orde. Maar door die rugleuning of door zijn kleren wfs er vuil mee naar binnen gekomen en nu woedde in zijn long e<ün kwaadaardige infectie. De wond was door de dokter uitgesneden en werd nog open gehouden om de kwade stoffen gelegenheid te geven af te vloeien — daarom moest hij aldoor op zijn linkerzij of op zijn buik liggen.

„Snap je?“ vroeg de dokter. „Om het in de taal van deze tijd te zeggen: het was een plotselinge invasie van vijandelijke troepen in je body, maar de eerste aanval is, al was het dan op het nippertje, afgeslagen. De vijand is ingesloten en wordt door een leger van leucocythen, dat nog dagelijks versterkt wordt, langzaam maar zeker vernietigd, hoewel het nog wel een poosje duren kan eer de totale overwinning is bevochten. Jij ligt hier dus eigenlijk op je eentje een beetje oorlogje te spelen, jongeman!“

Jan lachte.

„Ik houd er niet van om slagveld te zijn,“ zei hij. „Ik help liever een beetje.“

„Dat kun je, door je heel kalm en rustig te houden en door je vooral geen zorgen te maken,“ antwoordde de dokter. „Dan is het altijd mooi weer op het slagveld.“

Maar als elke oorlog duurde ook deze langer dan ze verwachtten. Het laatste blad was van de beuken rond het sanatorium, toen hij voor het eerst even uit bed mocht en enkele stapjes deed aan de arm van de zuster. Toen was Piet al lang weer weg. Die was maar een paar weken gebleven, had bij tante Truus nog wat nagekuurd en deed nu alweer mee aan het werk met de anderen. De vrienden vergaten hem niet. Toen hij regelmatig bezoek mocht hebben, ging er bijna geen dag voorbij, of een van hen kwam een poosje aan zijn bed zitten; altijd zorgden ze voor bloemen en elk op zijn manier deden ze hem verslag van wat de troep gepresteerd had. Zo bleef hij precies op de hoogte van hun daden: de overval op het gemeentehuis, die nu eindelijk doorgegaan was en waarbij ze het hele kaartsysteem van de bevolking hadden gestolen en verbrand; de kraak van hun tweede distributiebureau, waarbij ze maar eventjes twaalfduizend bonkaarten hadden veroverd, en de manier waarop ze een zwarte handelaar hadden bestraft, die de fietsbanden voor honderd gulden per stuk verkocht en wie ze heel zijn voorraad tegen afgifte van bandenbonnen en betaling van de vastgestelde prijs hadden afgenomen, om die onder illegale werkers te verdelen. Bij de distributiekraak hadden ze de auto van Berendse gebruikt met Sylvia achter het stuur — ze hadden er nu prima papieren bij, daar had Koos voor gezorgd — en die meid had gereden, het was verbluffend; met een sigaret onverschillig in haar mond, alsof het een pleziertochtje was. Ze ging er ook wel mee uit om oom Hein naar een vergadering te brengen; als Koos

erbij was met zijn S.D.-papieren, kon dat geen kwaad. Hij hoorde het alles aan en verheugde zich over het succes van zijn vrienden, maar veel spijt dat hij niet mee kon doen, had hij nog niet: hij was er te zwak en te moe voor. Soms maakte hij zich bezorgd over hen; het ging allemaal zo mooi en voorspoedig — hij voelde, dat dit niet altijd zo blijven kon. En gretig volgde hij de oorlogsberichten of het einde van deze vreselijke tijd nog niet in zicht wilde komen. De vrienden brachten hem geheime krantjes, soms „Vrij Nederland", dan weer „Trouw" en Koos nam wel eens „De Waarheid" voor hem mee. Hij gaf die door aan de dokter en als tegenprestatie nam die hem 's avonds mee naar zijn kamer, waar een radiotoestel verborgen stond. In Rusland werden de Duitsers in deze winter steeds verder achteruit gedrongen en in Italië ook, maar het ging allemaal zo langzaam, er zat geen schot in. Stuk voor stuk schenen de meeste Duitsers opgeruimd te moeten worden, eer de rest aan overgave dacht. Ook de nationaal-socialistische infectie was slechts met de grootste inspanning te overwinnen. En soms had je er moeite mee om niet te denken, dat de grote Dokter deze zieke wereld maar aan haar lot scheen over te laten....

Een heel enkele keer kwam ook Sylvia op bezoek, mooi en zelfbewust als altijd. Ze had het steeds druk en ze bleef meestal maar kort. Ze scheen het grootste deel van het koerierswerk voor haar rekening te nemen; Anje bleef meer en meer bij tante Truus. Oom Hein nam Sylvia mee

naar alle besprekingen; dan droeg zij de geheime stukken voor hem. Toen het een keer erg veel was, zodat zij niet alles onder haar kleren verbergen kon, was zij er doodleuk mee in de Wehrmachtscoupé gestapt; daar voelde zij zich nog het veiligst, had zij gezegd. Een Duitse officier had haar bij het uitstappen beleefd het koffertje met bonkaarten en persoonsbewijzen aangereikt.

Jan moest dat van de anderen horen, zelf praatte zij er niet over. Sylvia vertelde maar zelden iets en Jan voelde zich altijd wat onrustig, als ze aan zijn bed zat met die mooie koele ogen zwijgend op hem gericht, die ogen die nooit knipperden, die alleen maar nu en dan door de zwarte wimpers versluierd werden. Vanzelf kwam hij er dan toe om veel te praten; je kon toch geen stommetje gaan zitten spelen met elkaar! Maar wat er achter die ogen aan gedachten leefde, bleef een raadsel. Hij probeerde het soms uit te vinden en haar door vragen los te krijgen. Het lukte niet. Ze antwoordde met een enkel woord, met een wedervraag of ook wel met een lachje, een beetje spottend soms, alsof ze dacht: „Je wilt me vangen, maar je krijgt me niet!" Hij keek ontzaglijk tegen haar op, maar meestal was hij blij als ze weer weg was: ze irriteerde hem. Het mocht dan waar zijn, wat Leo wel eens zei: dat de jongens van de K.P. zich de dingen te veel aantrokken, deze koele houding, alsof de strijd je van binnen helemaal niet beroerde, stond hem tegen. Eens kwam Trijntje, toen Sylvia er al zat. Jan stelde de meisjes aan elkaar voor en elk aan een kant van zijn bed zaten ze elkaar op te nemen, Trijntje verstolen, met

zijdelingse blikken, Sylvia brutaalweg, op het onbeleefde af. Jan probeerde een gesprek gaande te houden, maar het lukte niet. Trijntje zat met een strak gezicht en deed erg stijf. Hij dacht dat ze jaloers was en Sylvia scheen dat ook te vermoeden, want er was een spotlachje om haar mond, toen ze afscheid nam.

„U woont in Rotterdam?“ vroeg ze.

„Ja,” zei Trijntje.

„U bent in de verpleging?“

„Geweest.”

„O, waar woont u ergens in de stad?“

Toen gaf Trijntje een verkeerd adres op en hij had op de tong om verbaasd te zeggen: „Ben je verhuisd, Trijn? En waarom ben je niet meer in het ziekenhuis?“ Maar een blik van haar deed hem zwijgen.

„Jan,” zei ze heftig, toen de deur achter Sylvia dichtgegaan was, „wat is dat voor een meid?“

„Dat is onze koerierster,” antwoordde hij. „Mag je haar niet?“

„Bah, nee!” zei Trijntje uit de grond van haar hart. „Ik moet dat type niet, ik heb een hekel aan dat soort. En wat had ze met mijn adres te maken? Dat vraag je toch niet in deze tijd? Jan, denk eraan, ik wil niet, dat die meid iets van mij weet, hoor!”

„Ze is ontzettend flink,” verdedigde hij, „en absoluut betrouwbaar. Ik zou je sterke staaltjes van haar kunnen vertellen

„Vind je haar mooi?“ vroeg Trijntje. Toen moest hij lachen.

Ze was dus toch jaloers!

„Ja, ik vind haar erg mooi," zei hij. „Maar maak je niet ongerust, hoor, want ik vind haar niet lief. Kom eens gauw wat dichterbij, voordat de zuster er is...."

„Ik vind haar lelijk," zei Trijntje. „Net een slang!"

Een paar dagen later kwam de grote verrassing. Hij zat te kuren in een gemakkelijke stoel op het terras van het sanatorium tussen de andere longpatiënten — bij hen ging hij ook voor'een t.b.c.-patiënt door — en daar kwamen ze aanwandelen in het winterzonnetje: zijn vader en moeder, arm in arm! De ontroering steeg hem naar de keel, want het was net als vroeger; toen had hij ze vaak zo zien aankomen in de tuin. Ze keken rond, maar ze merkten hem niet op tussen de andere patiënten en hij kon er niet dadelijk toe komen om te roepen. Hij moest eerst nog even van dit beeld genieten; het leek net alsof het al vrede was. Maar toen ze het pad naar de voordeur opgingen, gooide hij de deken van zich af en haastte zich naar hen toe. Het mocht niet, en de zuster zat natuurlijk meteen achter hem aan, maar hij kon het niet laten. Hij wilde moeder direct geruststellen en niet te veel patiënt lijken, want ze had zorbezorgd gekeken. Voor straf werd hij meteen in bed gestopt, maar toen waren ze dan ook fijn onder elkaar.

„Je ligt hier best," zei vader tevreden. „Ziek maar goed uit; het hindert niet of dat wat langer duurt dan we dachten."

En Jan begreep wel, wat hij bedoelde. Niet alleen: je wordt hier goed verzorgd, maar ook: zolang je hier ligt, ben je veilig

voor de vijand. Nu het zo goed begon te gaan met hem, was vader eigenlijk blij om dat longschot — Jan had het al eerder gemerkt. Zelf zat hij na een half uur al op zijn horloge te kijken en over een afspraak te praten, waar hij niet af kon. Zelfs voor vandaag had hij zich niet helemaal vrij kunnen maken. Maar de volgende dag kwam hij terug, opnieuw met moeder. Die logeerde in de buurt, — oom Hein had voor een adres gezorgd — en ze bleef bijna een week. Nu konden ze alles eens doorpraten, over Frits en Hansje en de zusjes, en al die goede lieve dingen ophalen van vroeger, toen ze nog allemaal samen waren. Moeder zag er zo gelukkig uit, als ze zich daarin verdiepte. Bij het laatste bezoek, dat ze alleen bracht, vertelde hij haar van het droombeeld, dat hij gehad had, eerst in Amsterdam en later bij Berendse. Hij vertelde er natuurlijk niet bij, dat hij die eerste keer in een schuilplaats opgesloten had gezeten en bijna het leven erbij ingeschoten had. Dat had vader ook verzwegen. „We liepen samen in de tuin,” zei hij. „Het was alles weer net als vanouds. En het was alsof een stem tegen me zei, dat het zo weer worden zou. Over een paar maanden misschien al, moe-kie! Zelfs de N.S.B.-ers beginnen over de invasie te praten. Die kan nu niet lang meer uitblijven!”

„Ik hoop het,” zei ze met een zucht. „Het huis is kapot en ons geld zijn we bijna kwijt, maar al komen we straatarm de oorlog uit, het kan me niets schelen. Als we mekaar nog maar hebben!

Eens kwam Anje en haar oude goede hartelijkheid was versluierd onder een waas van zorg. Ze zat met een probleem, dat ze het best met hem kon bepraten, vertelde ze. Een paar dagen tevoren was ze samen met Sylvia naar Amsterdam geweest om een hoeveelheid bonkaarten te brengen en bij het inpakken had ze wel gemerkt, dat Sylvia een pakje van vijftig apart had gehouden en die in haar tas had gestopt, maar ze had daar verder niet bij nagedacht. Ze moesten op verschillende adressen zijn en hadden afgesproken, elkaar te ontmoeten op de Keizersgracht in de buurt van de Spiegelgracht. Anje was er het eerst en was voor de regen in een portiek gaan staan. Toen had ze Sylvia zien aankomen in gezelschap van een man, een raar type, met een pet en een leren jas, en dichtbij gekomen, had ze het pakje zien verhuizen van Sylvia's tas naar de binnenzak van die vent en een handvol papiergeld in omgekeerde richting. Reeds eerder was het voorgekomen, dat Sylvia ergens twintig bonkaarten minder had afgeleverd dan afgesproken was en daar was toen over geklaagd, maar Sylvia had gezegd, dat ze zich zeker verteld hadden bij het inpakken. Nu evenwel had Anje begrepen, hoe ze altijd zo ruim in haar geld kon zitten en zwarte sigaretten kon kopen en dure kleren. Ze had er niet over gepraat met Sylvia. Ze durfde niet. Ze was bang voor haar. Maar ze begreep wel, dat ze dit zo maar niet voorbij kon laten gaan. „Vind je 't niet erg?“ vroeg ze. „Ja, heel erg,“ zei Jan. Hij kon het haast niet geloven. Was dat dus het geheim achter die mooie ogen? Zo iets-laag-bij-de-

gronds, zo iets gemeens?....

„Vertel het aan oom Hein," zei hij. „Of nee, doe dat ook liever nog niet, Anje. Praat er toch maar eerst met haar zelf over. Misschien heeft ze erg in geldnood gezeten, in verband met haar familie. Of misschien weet die man iets van haar en heeft hij chantage op haar gepleegd.... Iets dergelijks moet het zijn. Moet zij niet een oude moeder onderhouden? Ik meende, dat Koos zo iets heeft verteld

„Ik weet het niet," zei Anje. „Zo is ze immers: ze weet alles van mij, maar ik weet niets van haar.... Nee, ik praat er niet over. Oom Hein gelooft het toch niet en Koos kijkt me nooit meer aan, als hij hoort, dat ik haar verdenk. Die is zo gek op haar!"

Ten slotte kwamen ze overeen, dat Jan er met haar over spreken zou. Als ze haar daad verklaren kon en beloofde, dat het nooit meer zou gebeuren, zouden ze zwijgen. Anders moest er werk van gemaakt worden bij oom Hein.

„Stuur haar maar gauw," zei hij. „Hoe eerder het achter de rug is, hoe liever."

„Dank je lekker," antwoordde Anje.- „Dan heeft ze meteen al argwaan, want zij is zo listig als een slarig. Maar ik zal proberen een boodschapje te bedenken."

Een slang. . . Wie had dat woord ook eerder gebruikt? Het leek er toch wel op, dat juist meisjes een hekel aan Sylvia hadden. En daarom had hij nog hoop, dat Anje overdreven zou hebben.

Er gingen een paar dagen voorbij en Sylvia verscheen niet.

Toen kwam ze, maar in gezelschap van oom Hein en toen ze naast zijn bed zaten, dacht hij aan de hele kwestie niet meer, want ze brachten het vreselijke bericht van Joops dood. Bij een nieuwe overval op een distributiekantoor had hij de wacht gehouden bij de voordeur en ineens was de landwacht,¹ die zeker onraad had gemerkt, versterkt met politie, op het gebouw afgekomen. Joop had dadelijk de anderen gewaarschuwd en terwijl die nog een deel van de buit in veiligheid trachtten te brengen, had hij hun aftocht gedekt met zijn revolver, maar was na een kort gevecht zelf neergeschoten. De vrienden hadden hem moeten achterlaten om het eigen leven te redden. Jan was er diep van onder de indruk, dat Joop, juist Joop, de vrolijkste en meest levenslustige van de hele troep, het eerst had moeten sterven. Hij was blij, dat oom Hein en Sylvia al gauw weggingen, zodat hij zich vrij aan zijn verdriet overgeven kon; zijn zenuwen waren nog niet sterk. Maar toen hij tot kalmte kwam, dacht hij eraan, dat Joop het offer van zijn leven had gebracht voor een paar bonkaarten; dezelfde bonkaarten, die Sylvia zwart verhandeld had om dure sigaretten en manteltjes te kunnen kopen! Hij liep naar de spreekkamer van de dokter, waar toevallig niemand was, belde het huis van tante Truus op en vroeg aan Anje die de telefoon aannam, om zo gauw mogelijk Sylvia bij hem te sturen; het kon hem niet schelen wat zij ervan zou denken.

Ze kwam de volgende dag. De wimpers lagen als gordijntjes over haar ogen, zolang hij sprak. Toen zij ze opsloeg, schrok

hij bijna van de harde uitdrukking op haar gezicht.
„Ik kan kort zijn," zei ze. „Dit is van a tot z gelogen. Er zijn andere bronnen, waar ik geld uit krijg, waar Anje niet van weet en waar jullie niets mee te maken hebben, omdat het mijn particuliere zaken zijn. En ik waarschuw jou, om dit kletspraatje niet verder te verspreiden!"

Onder het spreken was ze al opgestaan en vóór hij iets kon antwoorden, was ze bij de deur en sloeg die hard achter zich dicht. Hij bleef een beetje verbijsterd achter, geneigd om haar te geloven, terwijl dat toch zo moeilijk was. Haar laatste blik bij de deur voelde hij nog lang — daar was bijna iets van haat in geweest. En die waarschuwing klonk als een bedreiging. Waarmee wilde ze hem bedreigen? Het ergste wat ze kon doen, was bij de K.P. weg te lopen en ergens anders werk te zoeken. Dat zouden de jongens en vooral oom Hein wel erg vinden, want ze was bijna niet te, vervangen.... Maar moest oom Hein dit toch niet weten?

Hij kreeg niet lang de tijd om over de oplossing van dit vraagstuk na te denken, want in deze dagen scheen alles mis te zullen lopen. Er kwam een tijding die al het andere verdrong. Diezelfde dag nog werd hij in de kamer van de directeur geroepen en daar zag hij Freek zitten, Freek uit Amsterdam, ernstig en met die felle blik in zijn ogen, die er altijd was als de Duitsers in zijn omgeving hun slag hadden geslagen. Hij begreep meteen, dat er iets mis was met vader en verwonderde zich, dat hij de boodschap, dat zijn vader gevangengenomen was, zo kalm opnam. Het was alsof hij het

altijd geweten had, dat dit gebeuren zou.

Freek probeerde de boodschap zoveel mogelijk te verzachten, door te zeggen, dat de zaak van vader er niet slecht voor stond,, maar Jan geloofde het niet; hij had al dadelijk geen hoop meer. „Hij is bij een gewone straatcontrole aangehouden," vertelde Freek, „en er zou niets gebeurd zijn, als hij niet een pakje toet een paar honderd valse controle-zegeltjes voor persoonsbewijzen in zijn tas had gehad. Je weet toch wat dat zijn, of ben je er daarvoor te lang uit geweest? Alle mensen krijgen binnenkort een oproep om op het gemeentehuis te komen — in Amsterdam is het al begonnen. Daar moeten ze hun persoonsbewijs tonen en hun distributie-stamkaart, waar ze tot nu toe de bonnen op konden halen. Dan krijgen ze een nieuwe stamkaart en een klein zegeltje op hun persoonsbewijs, als teken dat ze geregistreerd zijn. Voor de onderduikers zou deze maatregel, als er niets tegen gebeurde, verschrikkelijk zijn, want zij kunnen dat zegeltje en die stamkaart natuurlijk niet gaan halen en hun persoonsbewijzen zouden dus bij controle meteen als vals te herkennen zijn. Maar wij hebben er wel wat op gevonden! Wij drukken die zegeltjes na of wij gappen ze en delen ze aan de onderduikers uit.

„En noem je dat niet ernstig, als je met zulke zegeltjes gesnapt wordt?" vroeg Jan bitter.

„Luister eerst. Je vader had het geluk, dat het papier, waar die dingen in zaten, erg vuil was. Je weet hoe dat gaat tegenwoordig, je kunt haast geen stuk pakpapier bemachtigen,

daarom wordt hetzelfde stuk telkens weer gebruikt. Toen heeft hij bij het verhoor gezegd, dat hij dat pakje op straat gevonden had en juist op weg was om het bij de politie in te leveren. En daar zijn ze blijkbaar ingetrapt, want hij wordt niet zwaar verhoord en zit bij een stuk of drie andere mannen in een cel aan de Am-stelveense weg. Maar ja, je hebt natuurlijk de kans, dat ze meer over hem gewaarworden en die Moffen laten tegenwoordig niet zo gauw iemand weer los. Daarom „Ja, daarom! Wat zou er dan nog voor hoop zijn?“ „Meer dan je denkt,“ zei Freek beslist. „We hebben geregeld contact met hem door een S.S.-bewaker, die tegen beloning stiekem briefjes overbrengt en hij geeft zelf ook de moed niet op, dat moest ik jou speciaal nog zeggen. Eén dezer dagen wordt er een poging gedaan om hem los te kopen. Zijn vrienden hebben contact met een hoge officier van de S.D., een fuifnummer dat veel geld nodig heeft, en met die kerel is wel wat te beginnen. Nu hebben ze twintigduizend gulden bij elkaar gebracht en die willen ze hem aanbieden, op voorwaarde dat hij je vader loslaat. Kop op, Jan, met een paar dagen heb je hem terug! Ik twijfel er eigenlijk niet aan, zo waar als ik Freek heet! En ik beloof je dat ik je dadelijk zal opbellen.“

Hij wachtte drie dagen; toen hield hij het niet langer uit. Hij had een gesprek met de dokter, die hem niet wilde laten gaan omdat hij nog lang niet op krachten was, maar het eindigde ermee, dat die hem een warme overjas afstond en een uur later zat hij in de trein. Het was heel vreemd na al die

maanden om in de trein te zitten en door de stad te lopen in de pittig koude decemberlucht, maar hij genoot er niet van. Eerst moest hij weten, hoe het met zijn vader was, voor hij weer van iets genieten kon.

Freek wist nog niets. Die bracht hem bij een verzetsvriend van vader, een leraar aan een van de grachten en die wist ook nog niets. Maar die avond kwam er bericht.

Het was mis. Het was hopeloos mis. De poging om vader vrij te kopen, had faliekant gewerkt, want de Duitsers hadden blijkbaar door dat hoge bedrag begrepen, welk een belangrijke vangst ze hadden gedaan. Ze hadden hun arrestant overgebracht naar de Weteringschans en hem daar in verscherpt verhoor genomen.

Jan bleef in Amsterdam en dagenlang was hij met Freek op stap om een bewaker te vinden, die een kans zag om tot vader door te dringen. Ze vonden er één, een hoofdbewaker, die van goede wil was, een uitstekend vaderlander, die al dikwijls zijn leven voor de gevangenen had gewaagd. Maar ook van hem kregen ze de volgende dag te horen, dat hij voorlopig geen mogelijkheid zag om iets voor vader te doen. Vader zat in de Duitse afdeling en werd buitengewoon streng bewaakt; dat was alles wat hij te weten had kunnen komen.

Toen wist Jan niet meer wat hij doen zou. Hij dwaalde alleen de stad in en koos als vanzelf de richting van de gevangenis. Hij liep langs de singelgracht en keek over het water naar de zware muren met de kleine getraliede vensters, maar hij voelde, dat hij dat niet te lang moest doen om niet zijn

zelfbeheersing te verliezen. Het was zoals oom Hein gezegd had na de dood van Joop: je moest je gevoel niet laten gaan, je moest hard zijn en aan je plicht denken. Dóórwerken, met een bloedend hart, met de tanden op elkaar! Het was oorlog, het ging om de overwinning, om de vrijheid van het volk en niet om het geluk van de enkeling....

Hij nam afscheid van Freek en stapte op de trein naar het noorden, naar moeder, die in martelende onzekerheid zou leven omdat ze al een paar weken lang geen bericht had gehad. Nu vooral moest hij sterk zijn, om haar te kunnen troosten, voor wie dit ongeluk nog het allerergst was.

Onderweg bedacht hij wat hij zeggen moest. Er gingen hem mooie zinnen door het hoofd, een bijbeltekst en een woord van de koningin, dat hij door de radio had gehoord. Maar toen hij haar vond in de kale keukenkamer van een afgelegen Drentse boerderij en het zielige verdriet in haar ogen zag, toen het hem duidelijk werd, welk een arme eenzame vrouw ze voor heel haar verdere leven zou zijn, als vader niet terugkwam, toen brak plotseling al zijn kracht en toen was hij het, die bij haar uithilde, met het hoofd tegen haar borst....

HOOFDSTUK 9

In deze tijd werd de strijd tussen de verzetsgroepen en de nazi's met de grootste verbetenheid gevoerd; er was van weerskanten geen pardon meer.

Op oudejaarsavond bracht Jan zijn moeder met Hans en Greetje, de jongste twee kinderen, naar vrienden in Groningen, waar zij beter verzorgd zou worden en meer afleiding zou hebben dan op die eenzame boerderij. Hij bleef de nacht in de stad over en 's avonds laat knalden de revolvers in de straten. De volgende morgen hoorden ze, dat enkele vooraanstaande burgers, die als anti-Duits bekend stonden, uit hun huis waren gehaald en voor hun deur neergeschoten, uit wraak voor de dood van een politiemann, een gevaarlijke S.D.-handlanger, die de dag tevoren door een verzetsgroep onschadelijk was gemaakt. Een represaillemaatregel heette dat. De vijand verstond de kunst om mooie woorden te bedenken voor zijn beestachtige praktijken. Een paar weken later, toen Jan bij oom Gerrit logeerde in zijn kleine huisje aan het kanaal, werd de boerderij van Hoving in de nacht door Duitsers en landwacht overvallen. De boer en zijn zoon werden na een kort gevecht overmeesterd, naar het kamp Westerbork gebracht, en daar reeds de volgende dag gefusilleerd. Vier ondergedoken Joden werden eveneens gevangengenomen en voor straf met het eerste het beste transport naar de vernietigingskampen in Duitsland gevoerd.

Daar waren de ouders van Marietje bij, het kleine meisje, dat zo lang bij Jans ouders in huis was geweest en dat nu bij de tekenleraar Biemolt ondergedoken zat. Het kind zou het pas na de oorlog te weten komen.

Vrouw Hoving en haar dochter werden eenvoudig het huis uitgejaagd, de meubels, een deel van het gereedschap en de meeste voorraden werden geroofd, en het beste deel van het vee werd langs de weg voortgedreven in de richting van het beruchte kamp. De mensen zagen het geschrokken aan van achter hun gordijntjes en sommigen, die ook onderduikers in huis hadden, vroegen zich angstig af, wanneer het hun beurt zou zijn. Maar het wonder was, dat niemand er zijn koppige verzetshouding om opgaf. Integendeel, de haat nam nog toe tegen ieder die met de vijand heulde. Een paar dagen later was een van de landwachters, die aan de overval hadden meegewerkt, spoorloos verdwenen. Een schipper vond hem drijven in het kanaal en waarschuwde oom Gerrit. Die legde de schipper het zwijgen op en samen met Jan verzwaarde hij het lijk met zandzakken en stenen, zodat het niet ontdekt zou worden. Op de verlaten boerderij kwam een berooide N.S.B.-er wonen, die door huichelachtige vriendelijkheid zijn burens voor zich trachtte te winnen, maar niemand keek de vent aan en werkvolk kon hij niet krijgen. Hij leefde met zijn gezin van de voorraden, die in het huis waren achtergebleven. De landwachters in het bijzonder waren erg gevaarlijk voor Jan bij zijn omzwervingen. Het waren N.S.B.-boeren uit de omgeving, van wie velen hem kenden.... Ze patrouilleerden

dagelijks langs de wegen, gewapend met jachtgeweren en daarom waagde hij zich bij daglicht niet meer op straat in de buurt van zijn vroegere huis. Maar ook 's avonds moest hij voorzichtig zijn. Er kwam iets loerends in zijn ogen in deze tijd. Hij kon het niet verdragen, dat er iemand achter hem fietste en als hij ergens binnenkwam, ging hij als vanzelf zo zitten, dat hij in de rug gedekt was en deur en ramen in het oog kon houden. Intussen ging zijn gezondheid vooruit en hij kreeg nu snel zijn vroegere krachten terug. Oom Gerrit was van mening, dat het van de gezonde Drentse lucht kwam en de degelijke boerenkost. Zelf begon hij snel te verouderen, hij liep soms krom van de reumatiek, maar hij verzorgde trouw de bezitting van zijn baas, de boomgaard en de bijen, dreef een handeltje in fruit en honing, en legde de winst apart voor het nieuwe huis. De stenen van het oude stonden al op stapels, netjes door hem gebikt, het puin was weggeruimd en zodra de vorst uit de grond was, wilde hij beginnen met het uitgraven van de fundamenteën. Hij was nog steeds de oude optimist. In de zomer zouden ze kunnen beginnen met bouwen, verzekerde hij met een gezicht, alsof Churchill het hem persoonlijk had bericht, want in het voorjaar zou de invasie komen, uiterlijk mei of juni. Zelfs Mussert had er in zijn nieuwjaarsrede op gezinspeeld en in de kranten werden aanwijzingen gegeven, hoe de bevolking zich bij een invasie te gedragen had. Al het N.S.B.-tuig liep rond met invasie-koorts. De humor had de oude man nog steeds niet verlaten en onlangs had hij er een staaltje van weggegeven, dat hem

onsterfelijk beroemd had gemaakt in wijde omtrek. Hij had met andere bijenhouders bericht ontvangen, dat op de eerstvolgende vergadering van hun vereniging het woord gevoerd zou worden door een leider van de landstand, de N.S.B.-organisatie die alle boerenverenigingen overkoepelen wilde. De imkers hadden besloten om te gaan en eens te horen, wat die N.S.B.-bons uit Den Haag van bijen afwist. Hij wist er natuurlijk heel weinig van, zijn voordracht werd een propaganda-rede voor het nationaal-socialisme, dat volgens de spreker in de staat van de bijenkorf zo'n prachtige weerspiegeling vond, omdat ook daar heel streng het belang van het algemeen vóór het belang van de enkeling ging en die enkeling desnoods aan het belang van heel het volk werd opgeofferd. De man werd zwijgend aangehoord en van de gelegenheid om vragen te stellen, maakte niemand gebruik. Tot eindelijk midden in de zaal oom Gerrit zijn kromme lichaam met moeite omhoog werkte en met zijn luide kraakstem zei: „Volk, wij hebben nou de gelegenheid om wat te leren en daar moet men zich nooit te oud voor voelen. Daarom wil ik wel eens wat vragen. Kiek es, meneer, as nou een volk de koningin kwijt is en een ander volk komt er op roof, hoe moet je daar dan mee an?”

De toespeling was duidelijk, het werd doodstil in de zaal. De spreker overlegde fluisterend met een van de heren aan de bestuurstafel, ook een N.S.B.-er, en die nam als praktisch imker de beantwoording over. Hij meende het best zakelijk op de vraag te kunnen ingaan.

„Daar is niets aan te doen," zei hij. „Dat volk is verloren, dat kun je maar beter opruimen. Volgende vraag." „Nog even," zei oom Gerrit. „Zo denkt u erover, dat dacht ik wel. Maar wij zeggen: Geef dat volk z'n koningin weerom en alles komt in orde."

En toen barstte er zon juichend applaus los, dat de geachte spreker woedend het podium verliet. Maar oom Gerrit keek met een onschuldig gezicht rond en haalde dom zijn schouders op. Hij werd die avond door een paar jonge sterke inkers thuisgebracht, maar zelf was hij niet bang, dat hij van zijn vrijmoedigheid last zou ondervinden.

„Ik heb toch niks kwaads gezegd?" zei hij. „Wat kunnen ze me maken?"

Over zijn baas zat hij, als je hem geloven wilde, het minst van allen in de zorg. Van Freek in Amsterdam was bericht gekomen, dat vader op transport was gesteld naar een of ander kamp, waarschijnlijk naar Dachau in Zuid-Duitsland, en toen oom Gerrit dat hoorde, zette hij een gezicht, alsof hij dat nog wel een goede boodschap vond.

„Hij heeft er het leven voorlopig afgebracht," zei hij. „Nou weet ik zeker, dat we hem aan het eind van de oorlog terug zullen zien."

„Weet je, hoe het in die kampen toegaat?" vroeg Jan.

„Ja, het is heel erg," antwoordde oom Gerrit. „Maar er zit iets in jouw vader, jongen, wat niet gauw klein te krijgen is. Ik ken Evert Jan van de geboorte af en je kunt me geloven: hij doet niet onder voor die meneer Muys, die Afrikaan. Daar kan

Frits jou meer van vertellen. Dat mannetje heeft bijna een jaar in het kamp Vught gezeten en hij heeft het er niet best gehad, want hij kwam terug als een geraamte. Maar hij loopt er weer! En jouw vader behoeft geen jaar te wachten op de bevrijding. Dan zullen we hem ook wel weer op krachten helpen; als we hem eerst maar terug hebben. . . . "

Guusje en Frits waren bij de oude tuinman op bezoek, toen hij dit zei en het meisje fleurde er helemaal van op; daarom ging Jan maar niet verder op de zaak in. Guusje zat nu voor haar eindexamen, zoals Jan het vorig jaar. Zij was bij een leraar in huis, werkte hard en bracht de zondagen bij moeder door. Frits' laatste mulo-rapport zag er slecht uit. Hij kon niet studeren in deze tijd, beweerde hij. Wat kon hem al die onzin uit de boeken schelen, nu hun hele gezin uit mekaar lag? Hij had geen zin om zich nu met die flauwe dingen te bemoeien; dat kwam later wel weer. Maar hij wist al het nieuws uit de omgeving, was precies op de hoogte met de stand van de oorlog en kwam bij zijn kostbaas, een bevriende bakker in de stad, alleen thuis om te eten en te slapen. Voor meneer Muys had hij tassen vol voedsel aangesleept; hij vereerde zijn leraar geweldig. Reeds een week na zijn terugkomst was de man op een stok leunend weer naar school gekomen. Het was hem verboden om te spreken over wat hij in het kamp ondervonden had, maar zo vormde hij een levende reclame, zei hij zelf.

Die andere leraar, die Van der Broek, die altijd zoveel praatjes had, maar geen Joods kindje in huis durfde nemen,

was ook gevangengenomen, vertelde Frits. Nee, niet om verzetswerk, maar omdat hij „o zo!“ gezegd had op straat; dat woord lag hem in de mond bestorven. Eén nacht had hij op het politiebureau gezeten en door een agent was bekend geworden, dat hij zo jammerlijk had lopen huilen en kermen in de cel, dat ze hem tegen de morgen maar vrijgelaten hadden om van het lawaai af te zijn. Maar nu stak hij natuurlijk zijn borst vooruit, alsof hij nog meer doorgemaakt had dan Muys. En bij zo'n vent zou je in de klas moeten zitten! Frits niet gezien, hij verzuimde de lessen van die opschepper en de directeur zei er niets van.

„Dat is toch niet goed van je,“ zei Jan.

„O nee?“ vroeg Frits. „Moet je dan alles maar slikken van zo'n kerel? Dat gebeurt al veel te veel. En je zult eens zien, straks na de oorlog staat dit soort met zijn grote mond vooraan en dan hebben zij het voor het zeggen. Maar Muys heeft hem getrakteerd, neen zeg, daar had je bij moeten zijn. Die zei tegen hem, in de pauze, toen hij het weer beter wist dan ieder ander: „Hoor eens, meneer, het is ieders goed recht om een lafaard te zijn, als hij daar nou eenmaal aanleg voor heeft. Maar als hij dan de rol van held wil spelen, kan hij beter bij de landwacht gaan lopen; die doet dat ook. En dan weten wij tenminste wat wij aan hem hebben.“

Op de landwacht was Frits gebeten als geen ander. Jan Hagel noemde hij de kerels en hij wist allerlei voorbeelden aan te halen van hun stommiteit. Het mooiste was, dat hij een keer door hen was aangehouden en gefouilleerd. Toen vonden ze

een blaadje in zijn zak, waarop een paar grote algebrasommen uitgewerkt stonden. „Is dat soms geheimschrift?" had een van die halve analfabeten gevraagd. Het was een beruchte stroper die voor de landwacht blijkbaar nog goed genoeg was.

„Voor jou wel," had Frits geantwoord. „En wat betekent dat dan?"

„Ik zie geen kans om jou dat duidelijk te maken," zei de jongen.

„Mee," commandeerde de vent en Frits had zich rustig laten opbrengen naar het politiebureau, waar de agenten zich haast een bult hadden gelachen.

„Moet je nog geheimschrift?" vroeg Frits voortaan, als hij die slimmerd tegenkwam.

„Pas maar op!" waarschuwde Jan.

„Ik ben niet bang voor die verraders," zei Frits. „Laatst op een keer, midden in de nacht. . . ."

Hij hield geschrokken op.

„Ga door," zei Jan.

„Nee," antwoordde Frits, „ik heb beloofd, dat ik daar niet over praten zal."

„Frits, jongen, jij moet ophouden met dat werk; je bent nog te jong," zei Jan bezorgd.

Frits voelde voor zijn oudere broer, die gewond uit de strijd gekomen was, bijna een even grote verering als voor Muys, maar nu kwam er een koppig verzet in zijn ogen. „O ja?" vroeg hij. „Hoe oud was jij toen de oorlog begon en toen je erop uittrok met vader en oom Gerrit om wapens op te

duiken in het kanaal en mij stiekem thuis liet? Reken maar na; net zo oud als ik nu."

„Maar het is nu veel gevaarlijker," trachtte Jan hem te overreden. „De Moffen zijn kwaadaardiger en ze weten veel meer."

„Wij weten ook veel meer," antwoordde Frits. „Wij zijn niet meer zo stom als jullie vroeger, dat wij er ongewapend op uitgaan of een geheime vergadering houden met een gevaarlijke N.S.B.-er ernaast op de loer!"

„Ik geloof, dat vader het niet goed zou vinden." Meer wist Jan niet te bedenken.

„Die moet je nodig noemen," zei Frits fel. „Terwijl vader daar ligt te verhongeren in het kamp, zal ik hier zoete broodjes bakken, wou je dat soms?.... Ik zal jullie één ding zeggen: als ik hoor, dat vader dood is, schiet ik er drie van die ploerten voor neer!"

„Zestien jaar," zei Jan in gedachten.

„Ja, zestien jaar," herhaalde Frits. „Bijna zeventien trouwens!" Heb je de nieuwe bezettingstroepen al gezien die de laatste tijd hier komen, omdat de Führer de andere aan het oostfront nodig heeft? Daar zijn jongens van de Hitlerjugend bij en wat denk je, hoe oud ze zijn? Zestien jaar! Maar ik denk, dat ze 't net zo goed kunnen als een heleboel van die suffe ouwe kerels!"

„Da's op mij, verdikkeme," zei oom Gerrit, maar niemand lachte. En Jan liet het maar zo. Hij had geen moed meer om ertegen in te gaan. In gedachten zag hij zijn broer weer

hangen aan de kabel van de sperballon en hij hoorde oom Gerrit zeggen: „Wat die vast heeft, laat hij niet meer los...." Hij had de neiging om zijn ogen dicht te doen en het alles maar te laten komen zoals het wilde. Het kon hem zo moe maken, deze strijd en deze ellende, iedere dag weer, dat hij geen moed meer had om er tegenop te tornen. Misschien was hij toch nog niet helemaal genezen van zijn ziekte.

Die vreemde vermoeidheid was ook de reden, dat hij nog niet had kunnen besluiten om naar zijn club terug te keren, ofschoon hij nu toch wel weer mee had kunnen doen. Hij had twee brieven gehad van de vrienden, die hem beide via Jansonius, een bevriend politiemann in de omgeving, bereikt hadden. Het ging goed met ze en ze werkten hard. Naast kleinere acties hadden ze een arbeidsbureau overvallen en de hele administratie verbrand, zodat er in die gemeente de eerste tijd geen man voor Duitsland kon worden opgeroepen. Nu waren ze bezig met de voorbereidingen voor een nieuwe distributiekraak. Na de dood van Joop waren er twee nieuwe leden aangeworven. Maar zijn plaats bleef open, schreef oom Hein. En ze misten hem allemaal erg. En onder de tweede brief stonden de handtekeningen van al de leden, met van elk een hartelijk woordje erbij. „My heart is longing for you!"

schreef Sylvia, in een sierlijk slank handschrift met een paar geweldige uithalen van de pen, die het hele blad vulden. Dat waren de woorden van een filmliedje, dat ze soms zong. Zo was ze: als ze hartelijk wilde zijn, deed ze gek; nog toonde ze niet graag haar hart. Maar hun woordenwisseling, een paar

dagen voor zijn vertrek uit het sanatorium, scheen ze toch vergeten te zijn en ook naar haar kon hij soms verlangen. Na die brief kwam hij tot de conclusie, dat hij het aan zijn eer verplicht was om weer mee te doen en hij besloot meteen de volgende morgen te vertrekken. Maar toen hij in zijn portefeuille naar het papiertje zocht, waarop hij de vertrektijden van de treinen naar het zuiden had aangetekend, kwam hem een oud portret van zijn vader in handen en hij hoorde hem weer zeggen, met iets van wanhoop in zijn stem: „Een van ons tweeën moet overblijven, Jan!...." Die avond in Amsterdam. ... Toen hij zich die weer indacht, ontzonk hem de moed.

Het was weer Wim, die hem moest opschrikken uit zijn wankelmoedigheid. Op een mistige februaridag kwam hij bij oom Gerrit binnenvallen, verwilderd en nerveus en met een stem die oversloeg van drift en radeloosheid, vertelde hij dat de club kapot was. Oom Hein en Piet waren dood. De twee nieuwe leden, Louis en Theo, zaten gevangen, tante Truus en Anje ook. Allemaal het werk van Sylvia, die vuile verraadster, die slang, met haar uitgestreken blanke tronie, dat serpent!.... Wim kon geen woorden vinden om aan zijn haat en ellende voldoende lucht te geven. Nu hij voor het eerst regelmatig vertellen moest wat er gebeurd was, kon hij nog nauwelijks geloven, dat het waar was.

Het ging juist alles zo prachtig. De distributiekraak was volkomen geslaagd, Sylvia had gereden en op de terugweg waren ze aangehouden met de hele buit achterin, maar de

papieren van Koos waren zo dendereend, dat ze meteen door mochten. Misschien was het evengoed de hooghartige blik van Sylvia geweest, die de Duitsers op een afstand had gehouden. Man, je had dat snuit moeten zien! En met datzelfde harde onbewogen gezicht was ze nu waarschijnlijk bezig om de hele zaak op te rollen! O, die judas, dat ellendige stuk verraad! De vorige dag was het gebeurd. Ze waren allemaal thuis geweest, behalve Koos, die een bespreking had in Utrecht, maar in de loop van de avond terug zou komen. Sylvia en Anje waren samen in de voorkamer en kregen plotseling een hevige woordenwisseling. Sylvia had Anje in het gezicht geslagen en toen had Anje beschuldigingen geroepen, waarover ze allemaal verbaasd gestaan hadden. Het ging over tweehonderd bonkaarten van de laatste kraak, die Sylvia stiekem in de zwarte handel gebracht zou hebben. Oom Hein had er zich mee bemoeid en de meisjes ondervraagd en toen was de schuld van Sylvia welhaast vast komen te staan. Oom Hein was razend geweest, ook omdat de meid geen boe of ba verkoos te zeggen en hem alleen maar stond aan te kijken met die grote gemene ogen. Hij had haar naar boven gestuurd en geboden om op haar kamer te blijven, tot Koos thuisgekomen was. Daarna zou ze haar vonnis horen. „Je vonnis,” zei hij en misschien had dat dreigende woord haar bang gemaakt. Toen Koos om een uur of tien thuiskwam, geloofde hij geen woord van Anjes verhaal, had een daverende ruzie met oom Hein en holde naar boven, maar Sylvia's kamer was leeg en nergens in het huis was zij te

vinden. Hij schoot meteen zijn jas weer aan om haar in het dorp te zoeken. „Als zij niet terugkomt, zul je mij ook niet meer zien!" schreeuwde hij nog tegen oom Hein. Toen sloeg de deur achter hem dicht.

„Leo en ik gingen hem na om hem te kalmeren," vertelde Wim, „en dat is ons geluk geweest. We liepen een paar adressen met hem af, waar Sylvia zou kunnen zijn en op het laatste adres, toen het al over elfen was, kwamen we tot de conclusie, dat ze natuurlijk al thuis moest wezen. Dat was bij de L.O.-man, je kent hem wel, die van bijna al ons doen en laten op de hoogte is. Daar kregen we Koos zo ver, dat hij beloofde, de zaak kalm te onderzoeken en ons fijne kringetje niet onnodig kapot te maken. Om half twaalf slopen we de straten langs naar huis, en toen we aankwamen, was het al gebeurd: de overvalwagen stond voor en de gevangenen werden erin gesleept. Die rotmeid moet meteen naar de S.D. zijn gelopen!"

Op dat ogenblik dachten we daar nog niet aan, maar op het politiebureau, waar de gevangenen eerst heengebracht waren, had een van de Moffen zich versproken en een goeie agent had dat opgevangen en daarna kans gezien om enkele woorden met tante Truus te wisselen. Ze waren plotseling in huis geweest, zelfs zonder dat de hond gewaarschuwd had en het is ons nu wel duidelijk, hoe dat mogelijk was. Tante Truus legde 's avonds, als er nog jongens thuis moesten komen, de huissleutel onder het putdekseltje naast de voordeur; die hebben de Duitsers alleen kunnen vinden doordat Sylvia het

verraden had. Misschien is ze er zelf wel bij geweest, om ze binnen te laten! Louis en Theo werden van hun bed gelicht, oom Hein en Piet, die bij mekaar op één kamer sliepen, hebben zich dood gevochten. Het hele huis werd doorzocht en de kerels wisten precies waar ze wezen moesten: één haalde lachend de wapens uit de stoel van tante Truus. Alles zijn we kwijt, Jan, alles! Zelfs de auto! Die heeft dat loeder 's avonds al voor negen uur gehaald bij de wachter van de begraafplaats, waar we hem in een ongebruikt lijkenhuisje onder dak gebracht hadden.... De man had natuurlijk geen argwaan; het was altijd Sylvia die de wagen haalde en bracht... Wie weet, waar ze er nou mee rondtoert! Wim zweeg en zat met het hoofd in de handen bij de tafel. Zijn gezicht was bleek en vertrokken. Oom Gerrit stond op, nam een fles uit de kast en schonk iets in een glas.

„Drink dit op," zei hij. „Dat is goed voor je zenuwen." Maar Wim scheen het niet te horen.

„Wij waren allemaal eenvoudige jongens," zei hij voor zich heen. „Wij kenden dat geraffineerde schepsel niet. Alleen Koos, die had haar door kunnen hebben, maar die is totaal verblind geweest. Ik geloof, dat hij verliefd op haar was. Een gevoel van schuld begon Jan te besluipen. Hij had haar ook door kunnen hebben, twee maanden geleden in het sanatorium al... .

„Ik waarschuw je...." Nu wist hij, waarvoor ze hem gewaarschuwd had! Dat was dus het geheim geweest achter die mooie ogen: vuil eigenbelang, zucht naar avontuur misschien

ook en ten slotte het gemeenste verraad, toen ze zich gedwarsboomde zag. Of had ze misschien van het begin af met de S.D. in contact gestaan?.... En hij was in zijn schulp gekropen voor haar bedreiging en had oom Hein niet op de hoogte gebracht, had later bijna niet eens meer aan de hele zaak gedacht....

„Wat moet ik doen, wat moet ik doen?" vroeg hij zich in wanhoop af.

„Helpen te redden wat er te redden valt," zei Wim. „Daarom ben ik hier; zij weet het adres van die Jansonius, die moet dadelijk gewaarschuwd worden. De laatste brief aan jou heeft ze zelf gepost; geloof maar niet dat ze jou vergeten is. Maar dat wil oom Gerrit wel doen. Jij moet mee, dadelijk, jij weet adressen in Amsterdam, waar oom Hein wel eens kwam. Neem zoveel mogelijk geld mee, ik heb bijna geen cent meer op zak. Dat komt er ook nog bij, man, dat zij alle troeven in handen heeft; ze reisde overal met oom Hein naar toe. Vannacht hebben we in het dorp en de omgeving nog gewaarschuwd waar we konden en vanmorgen hebben Leo en ik zoveel mogelijk mensen opgebeld. Koos heeft ons de adressen gegeven die hij kende en verder hebben wij niets aan hem. Hij is net gek, hij is alleen maar bezeten van die ene gedachte: haar terugvinden. Ik geef hem een goeie kans: hij kent haar vriendinnen in Rotterdam en in Leiden en met zijn S.D.-papieren loopt hij overal binnen. Als het hem maar gauw lukt, want denk eens aan, hoe zij tegen de jongens en tegen tante Truus en Anje uitgespeeld zal worden: zij weet letterlijk

alles van hen! Misschien kunnen we nog wat voor hen doen. Ik heb met Koos een adres afgesproken, waar we mekaar morgenavond zullen ontmoeten. We zijn nog met z'n vieren, ze hebben ons nog niet klein!.... Maar ik heb niet eens een wapen meer...."

„Daar kan ik je aan helpen," zei oom Gerrit. „Er zit een goeie revolver verborgen in een van mijn bijenkasten. Haal hem er zelf maar uit, de derde van links. Kogels liggen erbij in een lapje met vet. Dan ga ik nou binnendoor op Jansonius aan...." Hij trok steunend zijn duffel aan en kwam bij de tafel terug. Zijn tandeloze mond was een smalle streep in zijn oude verweerde kop.

„Ik heb nooit om de dood van een mens gebeden," zei hij. „Maar nou doe ik het!"

Ze haalden Amsterdam niet meer. Achter Meppel werd de trein beschoten door Engelse jachtvliegtuigen. De doorboorde locomotief stond in een wolk van stoom te sissen, de reizigers kropen gillend in de spoorloot over elkaar, in de voorste wagen waren slachtoffers. De jongens gunden zich geen tijd om te helpen; zij liepen door de weilanden naar de weg en liften op een vrachtauto met gaspot naar Zwolle, waar Jan een adres wist, dat gewaarschuwd moest worden. Ze overnachtten bij de vrachtrijder en haalden hem over, om de volgende morgen om vier uur met hen naar Amersfoort te vertrekken. Het kostte hun Wims gouden zegelring, Jans horloge en vijftig gulden. Wat kon het hun schelen? Meer dan ooit was tijd nu geld.

Ze lagen een paar uur op een slecht bed in een ijskoud zolderkamerijtje te woelen. Jans gedachten wilden telkens terug naar oom Hein en de anderen. Maar het mocht niet, want hoe heette die radiohandelaar in Utrecht, bij wie oom Hein wel eens kwam? En hoe vond hij het huis in Amsterdam Zuid terug, waar die vergadering met vader was geweest; daar kwamen ze later ook weer bijeen.... Er was geen tijd om te rouwen. Je gedachten wilden stilstaan bij herinneringen, maar ze moesten voort. Je ogen mochten geen tranen hebben, ze moesten open blijven voor nieuw gevaar.

Ze hobbelden Amersfoort binnen bij het eerste licht. De vrachtrijder wilde ze nog een tientje extra afzetten, maar Wim viel plotseling driftig uit en zei, dat hij een klap op zijn hersens kon krijgen. Op het perron gingen ze uit elkaar. Wim moest naar Utrecht en vandaar naar Den Haag, Jan liep anderhalf uur later in Amsterdam. Freek was niet thuis en zijn moeder beweerde niet te weten waar ze hem vinden kon. Jan begreep, dat hij ondergedoken was, maar hij kreeg de vrouw eindelijk zo ver, dat ze, zoals ze zei, in de buurt zou informeren, of iemand daar iets van hem wist. Vijf minuten later kwam ze met Freek terug. Die noemde hem het adres in Zuid en een paar andere, waar oom Hein mogelijk ook geweest kon zijn. Terloops vertelde hij, dat opa Meyer dood was en tante Stien ook – tante Fie zat in Vught. Toe maar, er kon nog meer bij. Je hoorde het aan en je voelde er weinig meer van. Je werd zo hard als een spijker.

Hij ging naar Zuid en kreeg daar nog een ander adres. De

mevrouw, die hem herkende van de vergadering, bood hem een kop koffie aan, maar hij weigerde; het was voor haar ook beter, dat ze maar gauw maakte, dat ze wegkwam. Hij werkte de andere adressen af en kocht toen in een groentewinkel een wortel, want broodbonnen had hij niet bij zich en zelfs die halfbevoren wortel kreeg hij alleen los door er de dubbele prijs voor te betalen. Terwijl hij op straat liep te kauwen, dacht hij aan de leraar Van Loon op de Prinsengracht, die hem indertijd over zijn vader had ingelicht; die bleek toen oom Hein ook te kennen. Hij liep erheen en was er eerder dan hij dacht. Hij moest zich haasten om zijn mond leeg te eten. Toen hij de hand uitstreckte naar de bel, werd hij plotseling bevangen door zo'n ellendig angstgevoel, dat hij snel doorliep. Hij probeerde zich te vermannen; het was immers dwaasheid, op de vorige adressen was hij ook niet bang geweest. Toen bedacht hij, dat deze man telefoon moest hebben, Freek had hem indertijd opgebeld om een afspraak te maken. In een klein café belde hij hem op.

„Hallo, mit Von Loon,“ zei een stem. „Met wie?“

Toen wist hij het en legde de haak zonder een woord neer: de Duitsers zaten er al in huis!

Het drong nauwelijks tot hem door, door welk een wonder hij was bewaard, want in het café begon een oude valse grammofoon een wijsje te spelen, dat onweerstaanbaar zijn aandacht trok. De Duitse woorden kende hij niet, hij had het in het Engels gehoord. . . „My heart is longing for you, my dear!....“ Dat had ze hem geschreven: „Mijn hart verlangt naar

jou!" Voor het eerst, na dit telefoongesprek, verlangde hij ook naar haar en voelde, hoe hij haar haatte. Intussen haastte hij zich door de stad om de trein naar Leiden te halen.

's Avonds zaten ze met z'n vieren op een verlaten studentenkamer en spraken af, dat Leo en Wim naar Utrecht zouden gaan, waar tante Truus en de anderen gevangen zaten, om zo mogelijk contact met hen te maken en uit te zoeken of er iets voor hen te doen viel. Jan zou met Koos teruggaan naar Amsterdam, want Koos had gegronde vermoedens, dat ze daar de meeste kans hadden om Sylvia te vinden. Hij wist nu, dat ze bevriend was met een S.D.-officier, die daar werkte, en dat ze 's avonds Amsterdam had opgebeld om haar verraad te plegen. Van daaruit was de S.D. in Utrecht aan het werk gezet. Koos vertelde niet, hoe hij aan die feiten kwam, zei geen woord meer dan nodig was en sprak de naam Sylvia niet uit. Hij zag er heel gewoon uit, maar in zijn ogen was iets vreemds, alsof iets in de verte aldoor zijn aandacht trok.

Drie dagen zochten ze tevergeefs. Toen stond Jan op een middag op de Overtoom voor een winkel en hoorde achter zich het geluid van een Citroën, die overgeschakeld werd en optrok door een bocht.

„Dat is ze," dacht hij, „niet omkijken!" En hij deed het toch. Toen zag hij Sylvia achter het stuur, in een grijze bontmantel, een sigaret tussen de lippen. Een vent in burgerkleden zat naast haar. Ze nam haar sigaret uit de mond en lachte. Even voelde Jan haar blik over zich heen glijden, toen keek ze weer

voor zich, schakelde over en reed snel de Overtoom af in de richting van de stad. Ze had hem niet herkend. Had ze hem niet herkend? Het was alsof hij haar ogen nog voelde. Hij rende al, dicht langs de huizen. Als hij de hoek op tijd haalde, kon hij zien, welke richting ze koos bij het Leidsebosje. Dat hij nou geen fiets had, dat er geen taxi's meer waren! Wat hielp het hem zo, dat hij dagenlang geloerd had? Ja, de mensen mochten denken wat ze wilden; hij zou Koos niet meer in de ogen durven zien, als hij haar nu niet vond....

Natuurlijk kwam hij te laat. Het asfalt lag nat en verlaten te glimmen in het avondlicht en de sporen waren niet te volgen. Hij koos de richting van het Centrum en vroeg zich wanhopig af, waar ze gebleven kon zijn. Tot hij op het Leidseplein met een schok bleef staan, want daar onder de bomen zag hij de wagen. Daar stond de auto van Berendse geduldig te wachten als een trouw dier, dat het ook niet helpen kon, dat het in de macht van het kwade werd gebruikt.... En je hoefde niet te vragen of hij het was, al droeg hij nu een Duits legernummer, want de damp sloeg van de motorkap.

Rennen naar een adres in de Kerkstraat om op te bellen. Bidden, dat Koos thuis mocht zijn. Het zou een wonder wezen. En het wonder gebeurde. Koos nam zelf de telefoon aan. Drie woorden waren genoeg. Geen tien minuten later ontmoetten ze elkaar op de hoek bij de Schouwburg. De auto stond er nog. De schemering was ingevallen. Uit de dure cafés in de buurt klonk muziek.

Nu was er tijd genoeg. Toch hielden ze. Maar de stem van

Koos klonk rustig en bijna opgewekt.

„Je kunt zeggen wat je wilt," zei hij, „maar je zult moeten toestemmen, dat ik meer recht heb dan jij. Bovendien is het mijn revolver. Wat jij doet, kan me niet schelen, ik blijf bij de auto en misschien kruip ik erin. Vroeg of laat zal ze hier terug moeten komen."

Jan kon niet weggaan, al had hij geen wapen. Hij liep met een bocht het plein om en naderde de cafés. Misschien kon hij uitzoeken, waar ze zat. „My heart is longing for you, my dear! Hij was geen jongen voor cafés, hij zag er altijd tegenop om zo'n ding binnen te stappen. Maar een portier sprak hem aan en nodigde hem uit om naar binnen te gaan, zijn galons glommen in de schemering. Hij liep zwijgend door, keerde opeens terug en vroeg naar een dame in een grijze bontmantel. Of de man die ook gezien had....

„Stom," dacht hij. En hij ging niet in op de uitnodiging van de vent om even binnen te kijken, maar bedankte en liep door. Hij deed drie stappen. Toen was er iemand achter hem, een hard ding porde hem onder in de rug en een hese stem zei zacht: „Wenn Sie sich umdrehen, schiesse ich! Sie sind verhaftet!" Iemand greep zijn arm. Terwijl hij nog stond te duizelen, klikten de boeien om zijn polsen.

HOOFDSTUK 10

Een merkwaardig licht gevoel beving hem na de eerste schrik. Een soort voldaanheid: het was zover! Wat hij maandenlang gevreesd had, was gebeurd. Nu was er geen reden meer voor die vrees....

Ze sleurden hem mee voor de donkere huizen langs. Even had hij hoop op Koos. Toen dacht hij eraan, dat Koos hem niet helpen zou, ook al zag die hem gaan; die zou zich om hem zijn kans niet laten ontnemen. Hij weerstond de lust om in de richting van de auto te kijken. Het moest lukken.... Hem hadden ze, hem had Sylvia natuurlijk herkend op de Overtoom en hier hadden ze hem gemakkelijk in de val laten lopen. Nu zou ze misschien geen wantrouwen meer hebben. Ze zou gewoon naar de auto gaan. Haar lot was beslist! En als zij dood was, wat konden ze hem dan maken? Hij liep op straat, had niks bij zich, zijn persoonsbewijs was in orde! Mocht hij daar soms niet lopen voor die cafés?.... Hij richtte zich hoger op en keek naar de mannen, die hem meetrokken. Die de ketting vasthield, was in uniform en kleiner dan hij; de ander stonk naar odeur. Dat was die met de hese stem, die hield hem slechts licht bij de arm. Als hij de boeien niet aanhad....

Nu waren ze bij de hoek, daar was de singelgracht. Een meisje bleef staan om naar hem te kijken, het leek Guusje wel, maar hij kon haar gezicht niet zien in het donker. De kleine man

gaf een ruk aan de boeien.

„Ja, wat wilt u nou eigenlijk van me?“ vroeg Jan. „Denkt u soms“

„Maul halten!“ grauwde de ander en trapte van op zij tegen Jans been.

Een gangetje, hun voetstappen klonken hol. Een deur, de kleine helde aan. Een beampte in uniform liet hen binnen in een gang, waar een gore bedompte lucht hing. Hij ging hun voor naar een groot ijzeren hek, maakte dat open, liet hen door en sloot het weer. Zijn sleutelbos rammelde. Het was benauwend om als een dier achter zon hek gesloten te worden. Hier moest vader ook doorgedaan zijn, een paar maanden geleden. Het gaf hem een vreemde voldoening, dat hij nu hetzelfde beleefde.... In een kaal vertrek met hard licht werden zijn boeien afgedaan. Hij wreef zijn polsen. Een beampte, ouder dan die hem binnengelaten had, stond achter een tafel. De hese Duitser greep Jan plotseling in de borst en duwde hem tegen de muur. Hij herkende de man, die in de auto naast Sylvia zat.

„Na, was wollen Sie denn jetzt, was? Sind Sie jetzt zufrieden, was?“ Bij ieder „was“ werd hij ruw tegen de muur gebonsd. De drift sloeg heet door Jan heen. Hij moest zich beheersen. Het zou stom wezen om de vent aan te grijpen. „Komt er nog antwoord, hm?“ Een nieuwe stoot. „Ik begrijp niet, wat u bedoelt!“ zei hij en hij was nijdig omdat hij zijn stem niet beheerste. „Mocht ik daar niet lopen?“ „Er versteht nicht! Hij begrijpt het niet!“ spotte de man. „Wat moest je daar, vraag ik!“

„Ik wou een biertje drinken, ik had dorst," zei hij, nu rustiger.

„Mag dat soms niet?"

„So, und die Dame?.... Wat moest je met die dame?"

„O," antwoordde Jan, en hij begreep niet, waar hij de leugen zo gauw vandaan haalde, „ik zocht naar mijn zuster. Daarom vroeg ik aan die portier. . . . "

„Ah, je zuster!.... Zo, mijn waarde, is dat je zuster? Die met die grijze bontmantel, hm? Nou, je zult je zuster straks zien, hoor! Met die grijze bontmantel, ja. Wacht maar even...."

„Dat hangt van Koos af," dacht Jan.

„Berg hem op," zei de man. „Wij komen terug."

De beambte salueerde. De Duitsers wilden gaan. Nu moest hij in zijn rol blijven....

„Ja, hoor es even," zei hij, „ik wil ook weg. Mag dat maar, dat jullie iemand, die niets gedaan heeft, zo maar opsluiten?" De grootste kwam terug.

„Je zult nog leren, wat hier mag," zei hij, met zijn gezicht vlak voor dat van Jan. „Hier, dat mag ook, du Schwein!" Jan kreeg een vuistslag onder zijn kin, die hem tegen de muur deed vallen. De kerels liepen lachend de gang in.

„Kijk niet zo," zei de beambte. „Dan slaan ze nog meer. Kom hier, geef maar gauw je spullen af. Kom je van buiten?" Hij gaf trillend zijn portefeuille, zijn mes, zijn persoonsbewijs, dat hij los in zijn binnenzak had, en legde alles naast elkaar op de tafel. Zijn zakdoek kreeg hij terug. Een half pakje sigaretten stopte hij eronder in zijn broekzak.

De man keek het persoonsbewijs in en haalde toen de

portefeuille leeg. Hij keek de papieren en foto's na. Jan schrok, want tussen al die rommel lag nog een persoonsbewijs. Hij had er twee, beide op de naam Jan van der Sloot, maar op het ene stond als woonplaats Meppel, op het andere Amsterdam. Omdat er in Drente een verblijfsverbod gold voor mensen uit het westen. De man had borstelige wenkbrauwen; zijn ogen waren in de schaduw. Hij stond met het tweede persoonsbewijs in de hand en keek Jan even aan.

„Waar woont u ook weer?”

„In Meppel.”

„Dat weet u zeker?”

„Ja meneer.”

Eén persoonsbewijs ging in de portefeuille. Het andere was verdwenen. Hij begreep, dat hij niet bedanken moest. De man keek een lijst in en drukte op een knop. Een jonge beampte met rood haar trad binnen.

„Nummer 83,” zei de oudere. „Denk om de etenslijst.”

„Jawel meneer.”

De man nam Jan mee in een kleiner vertrek en fouilleerde hem door tegen zijn zakken te kloppen. Er rammelde een doosje lucifers. Dat nam hij in beslag.

„Mee,” zei hij.

Ze gingen een gang door, twee trappen op; toen kwam er weer een gang. Aan beide kanten waren celdeuren. Een bewaker stond door een gaatje in een van die cellen te gluren en ging er rustig mee door toen ze langs kwamen. Ergens

klonk een vreselijk luide geeuw. De deur met nummer 83 erop werd opengemaakt. Jans bewaker maakte een geluid als tegen een hond, die in zijn hok moest. Jan deed een stap en de deur viel achter hem dicht. Het ging niet hard en toch bonsde het door zijn lijf. Dit was het einde. Nu zat hij opgesloten. Hij leunde slap tegen de muur. Pas na een paar seconden merkte hij, dat er een man in de cel was. Hij zat op een soort bed en was bezig om van een touwtje, dat hij op zijn vingers had gespannen, figuren te maken, een spelletje zoals kleine meisjes graag doen.

„Kijk eens," zei hij, „varken op de ladder!"

Hij stopte het touwtje in zijn zak en stond op.

„Ik zal niet zeggen: welkom," zei hij met een glimlach.

„Maar ik vind het natuurlijk wel leuk om gezelschap te krijgen. Even voorstellen: Pijnenburg...."

„Jan van der Sloot," zei Jan. „Volgens persoonsbewijs."

„Pijnenburg volgens persoonsbewijs, geboorteakte, trouwakte en diploma zendingsschool," zei de ander. „Ik ben zendeling, maar ik kon niet weg om de oorlog. Zeg maar Dirk. Wat heb jij op je geweten?"

„Ik word zo meteen gehaald voor het verhoor," zei Jan onrustig. Hij wist niet of het goed was om de ander nu alles al te vertellen.

„Ga dan hier zitten," zei Dirk, „en bedenk je verhaaltje. Pas op: wat je de eerste keer zegt, moet je volhouden tot het einde. Als je met iets zit, wil ik je wel helpen. Beetje water?"

„Graag."

„Heb je nog wat in je zakken? Geef het me dan. Straks ben je het kwijt. Wacht even, ik ga met de rug tegen dat loergat staan."

Hij maakte een malle sprong van blijdschap, toen hij de sigaretten zag.

„Ik heb geen lucifers," zei Jan spijtig. „Die flauwe kerel „De rooie zeker? Dat is een rotvent. Maar ik heb lekker twee lucifers! Vanavond elk een saffie, joh! Je bent een reuze kerel. Nou, ga zitten. Doe je best!"

Jan zat een half uur met het hoofd in de handen op een krukje voor een muurtafeltje. Toen waren er voetstappen in de gang. Het luik in de deur klapte open. Een hand schoof een blikje eten naar binnen.

„Twee," zei Dirk. „Ik heb visite vandaag. Wou je soms, dat ik mijn gast op een houtje liet bijten? Geef me dan dat houtje, want dat heb ik ook niet. En breng straks even een matras, de vloer is een beetje hard."

„Meneer heit maar te commanderen," zei de bewaker, maar het klonk niet onvriendelijk. Het luik ging weer dicht.

„Koolraap," zei Dirk. „Hou ik van."

Jan at twee hapjes, toen kon hij niet meer. De onfrisse reuk van het eten stond hem tegen. Dirk nam zijn portie er graag bij en likte de blikjes schoon met zijn vinger.

„Ben je klaar met je verhaaltje?" vroeg hij.

„Jawel," zei Jan lusteloos. Wat hielp het hem? Alles hing van Koos af. Als Koos niet slaagde, hielp niets meer. Dan zouden ze alles van hem weten door Sylvia....

De tijd ging voorbij. Er kwam niemand dan een bewaker, die een matras op het bed gooide.

Ineens drong het tot Jan door, dat dit lange wachten een gunstig teken was. Ze zouden met haar terugkomen. Waarom kwamen ze niet? Omdat ze nog zaten te drinken? Of. . . . omdat het niet meer kon?

In de cel naast die van hen werd geklopt. Rom-pom-pom-pomm! Het V-teken. Dirk klopte terug. Even later lag hij op de vloer en praatte zacht met zijn mond tegen de verwarmingsbuis.

„Een jonge kerel," zei hij. „Ik weet het niet, ik neem hier geen verhoren af—Heb je anders nog wat?.... Invasie? Je bent gek. Ik zeg, dat je gek bent!_____Stop!"

Een bons op de deur.

„Licht uit," zei een stem.

„Kinderbedtijd," zei Dirk. „Wees gerust, ze zullen niet meer komen. Geneer je niet, we zijn jongens onder elkaar."

Jan moest het bed nemen, zelf strekte hij zich uit op de matras. De deken stonk naar lysol. Waar had Jan die lucht het laatst geroken? Een jaar geleden op de hei bij het kamp Westerbork? Och, die wijde Drentse hei.... Niet aan denken. In het donker lagen ze zacht te praten. Toen de bewaker langs gekomen was voor controle, probeerde Dirk een lucifer aan te strijken op de muur. Het mislukte. De tweede, onder zijn schoen, vlamde op. Ze rookten. Het smaakte Jan niet.

Op de gang kwam gebonk van zware laarzen. Twee of drie mensen gingen voorbij. Een eind verderop sloeg een grendel

op een deur.

„Een arrestant," zei Dirk. „Zul je aan moeten wennen, gebeurt wel eens vaker. Soms midden in de nacht." In de buurcel werd zacht geklopt. Dirk reageerde er niet op. Hij vertelde zacht van zijn vrouw en kinderen. Twee kinderen had hij, een jongen en een meisje. Het laatste kende hij niet, dat was geboren, toen hij al zat. Na de oorlog zou hij het zien. Hij hoopte, dat hij maar gauw naar een kamp zou gaan, dan zou hij het eind wel halen, dacht hij. Zijn grootste angst was, dat hij doodgeschoten zou worden bij een represaille. Niet lang geleden hadden ze nog twintig man tegen de muur gezet, omdat er ergens een soldaat in de gracht was gesmeten....

„Wat heb je eigenlijk gedaan?" vroeg Jan.

„Och," zei Dirk, „wat moet je doen om hier te komen? Krantje geredigeerd, Joden geholpen.... In 't algemeen: mijn best gedaan om God lief te hebben boven alles en mijn naaste als me zelf. Ver van af gebleven, hoor, van dat ideaal!" En toen op een heel andere toon: „Nou kerel, wel te rusten, hoor! Maak je geen zorgen, deur en ramen zitten goed dicht: inbrekers komen hier niet. Dag Jan." „Tot morgen, Dirk." Een vriend, een broer, hoewel ze elkaar slechts een paar uur kenden. Maar hij moest niet zo snurken.... Enfin, hij deed het zelf ook. „Ik kan vast niet slapen," dacht Jan. En even later dommelde hij in. In de nacht werd hij wakker, zag een bleke lichtstreep door het venster vallen en dacht aan Koos, of die nu nog bij die auto zou staan. Hij dacht aan al de mensen, die net als hij door haar schuld in een cel lagen en bad voor hen.

Later sliep hij weer in.

Toen ze zich 's morgens stonden te wassen, klapte het luik open en de kop van een bewaker kwam ervoor.

„Een nieuwe?" zei de kop. Het leek net een levend portret in een lijstje. „Vertel eens, ben jij het, die die meid heeft neergeschoten hier vlakbij?"

„Nee," zei hij. „Is ze dood?"

„Mors," zei de kop. „Drie schoten zeggen ze. Dan zal die gannef verderop zitten."

Het luik klapte dicht. Jan greep Dirk bij de blote arm en schudde hem opgewonden heen en weer. „Ze is dood," fluisterde hij. „Dirk, ze is dood!"

„Een verraadster?" vroeg Dirk.

„Ja! Alles hing hiervan af, voor tientallen mensen!"

„Dan ben ik er blij om," zei Dirk.

„Maar die jongen die het gedaan heeft, hebben ze gepakt, Dirk! Koos hebben ze gepakt. Hij zit hier bij ons!" „God zij hem genadig," zei Dirk ernstig.

Om tien uur werd hij gehaald. Dirk had hem geïnstrueerd: „Lieg gerust, je dient er de waarheid mee, maar doe het goed. Zweer desnoods, als ze het eisen. Ontken niet te heftig, alles op dezelfde toon. Zo mogelijk, beken een kleinigheid, dan zijn ze tevreden. En wees niet bang voor een klap, na een poosje voel je er niks meer van. . . ."

Drie Duitsers zaten achter een tafel. Een oude dikke middenin, de hese links van hem. Wat een vuile kop had die

vent. En wat keek hij fel. Ja, die had geen beste nacht gehad, nu zijn vriendinnetje dood was....

De bewaker kon weggaan. Een soldaat kwam binnen en ging naast Jan staan, een zware jonge kerel met een stierennek. Jan moest zijn naam opgeven. Toen zijn woonplaats. Meppel. Nee, hij sprak geen Duits, verstond het wel een beetje.

„Als je in Meppel woont, wat deed je dan in Amsterdam?“ vroeg de oude in het Duits.

Hij herhaalde, wat hij de vorige avond had gezegd. Hij zocht zijn zuster.

„De waarheid!“ schreeuwde de man. De hese, naast hem, gaf de soldaat een wenk. Ineens lag Jan op de grond, kreeg een trap, een vuistslag en werd weer overeind gesleurd.

„Weet je 't nou beter? Wat moest je in Amsterdam?“

„Mijn zuster,“ zei hij en verwachtte de volgende klap. Als hij dan die kerel maar niet aangreep.... Alles trilde in hem. Als hij wilde, smiet hij hem over de tafel....

„Wat moest je met je zuster?“

„Ik wou haar halen. Ze is van huis weggelopen.“

„Zo, zo! En waarom is ze weggelopen?“

„Ze is met een Duitser meegegaan. Ze moet in Amsterdam zijn. Ik meende, dat ik haar in de Leidsestraat zag lopen.“

„Hoe heet ze?“

„Guusje,“ zei hij. „Guusje van der Sloot.“

„Vergis je je niet?“

„Nee.“

„Heette ze niet. . . . Sylvia?“

„Heette," zei de vent. Nieuw bewijs, dat ze dood was!

„Nee, Guusje. Mijn zuster heet Guusje."

De man zuchtte zwaar, haalde de schouders op, keek de hese aan en begon opnieuw.

„Je was lid van een K.P.?"

„K.P.? Wat is dat?"

Ze grijsden alle drie. De soldaat lachte hardop.

„Knokploeg," zei hij. „Zo!"

Hij stompte Jan onverwacht in het gezicht. Nog beheerste die zich.

„Nu moet u eens goed luisteren," zei hij, toen hij duizelend weer voor de tafel stond. Hij hoorde zelf, dat zijn stem rustig klonk en hard. „Als ik hier nu nog één keer geslagen word, dan hoort u geen woord meer van me, dat verzeker ik u. Ik heb altijd gemeend, dat de Duitsers fatsoenlijke mensen waren. Ik heb niets gedaan, u zult me morgen weer vrij moeten laten en u kunt erop rekenen, dat ik dan weet, waar ik mij beklagen moet!" Het sloeg in, hij merkte het met voldoening. De oude keek onzeker de anderen aan, hij fluisterde wat tegen de hese. Toen zei hij tegen de soldaat: „Haal 594."

De man verdween. De kerels achter de tafel staken sigaretten op. Jan stond stil te wachten. Zijn lichaam gloeide op vele plaatsen, het bonsde in zijn hoofd; hij voelde het bloed langs zijn kin lopen, maar hij wiste het niet af. Een weldadige rust begon hem te vervullen, een verheven rust bijna. Hij dacht aan de tekst, die opa Meyer gelezen had en die hij nooit

helemaal begrepen had: „Alle wapen, tegen u gesmeed, zal vruchteloos zijn...." God, wat een woord, wat een heerlijk woord!.... Ze mochten doen, wat ze wilden, ze kregen hem niet! Aan hem zelf, aan zijn diepste zelf, raakten ze niet. Deze rust konden ze hem niet ontnemen!

Een snik van dankbaarheid welde op in zijn keel, een snik die overging in een lach.

„Was gibt 's?" vroeg de oude verwonderd.

Hij antwoordde niet. Dit kon hij toch niet uitleggen, misschien aan niemand, maar in ieder geval aan een Duitser niet. De deur ging open. Tussen twee Duitsers werd iemand naar binnen gesleept. Confrontatie?.... Jan merkte, dat de hese scherp naar hem keek. Gezicht in de plooi houden dus, niemand kennen. En het was ook moeilijk om Koos te herkennen in de zwaar mishandelde stakker, die voor hem werd gezet. Maar Koos stond rechtop, trots, ongenaakbaar, en zijn ogen keken hard en koel in die van Jan, als de ogen van Sylvia.

„Kijk mekaar aan," zei de oude, totaal overbodig. „Ken je die man?"

„Nee," zei Koos. „Nooit gezien." „En jij?"

„Wat bedoelt u?"

„Of je die kent? Je hoort het toch?"

„Waar zou ik hem van moeten kennen? Ik zie hem voor het eerst."

„Breng weg," zei de Duitser.

„Fortbringen!" schreeuwde hij ineens, met overslaande stem.

„Die Schweine, die Lügner!"

Haastig werden ze, elk door een Duitser, de gang op gesleurd. Achter elkaar werden ze meegevoerd naar de trap. Hij kon vlugger, Koos sleepte zich met moeite voort. Even keek hij op zij, de ogen van Koos gleden rustig over hem heen, toen staarde hij weer voor zich. Neen, ze kenden elkaar niet. Maar hun harten hadden elkaar gegroet.

Dirk stond te wachten, legde Jan op het bed en waste zijn gezicht. Jan lachte en hilde.

„Is het goed gegaan?" vroeg Dirk.

„Best," zei hij. „Zeg, hoe is die tekst: Alle wapen tegen u gesmeed ..."

„Zal niets uitrichten...."

„Verder!"

„Elke tong, die zich tegen u keert, zult gij in het ongelijk stellen. Jesaja vierenvijftig, nieuwe vertaling. We zullen het straks samen lezen."

Drie dagen lieten ze hem met rust. Toen werd hij weer gehaald.

Deze keer zag hij er gruwelijk tegenop en biddend liep hij mee. De hese was er niet. Op zijn plaats zat een typiste in uniform achter een schrijfmachine, een echt Duits Gretchen, blond en dik, veel te dik voor mooi, en met de harde ogen van een man. Maar de sfeer was toch anders, minder vijandig. Ze gooiden hem een foto voor.

„Kennen Sie Den?" Oom Hein.

„Nee," zei hij, „nooit gezien."

„Kennen Sie Den?"

Piet.

„Nee, ook niet."

Anje, een vreemde, tante Truus, weer een vreemde. Neen, hij kende er geen van. Het ging hem goed af. Toen was er een grote foto van Sylvia. Zo had ze hem aan zijn bed dikwijls aan zitten kijken, koel, hooghartig, met die opgezette glimlach, waaraan haar ogen niet meededen. Hij wachtte te lang.

„Ha, Die kennen Sie!"

„Nee," zei hij rustig, „maar wat een mooi meisje is dat! Mag ik nog even kijken?"

„Ist es nicht.... Ihre Schwester?"

„O nee," praatte hij, „mijn zuster ziet er heel anders uit. Dat is maar een gewoon boerenmeisje. Maar ze is wel lief, hoor! 't Is jammer, dat ze weg is. Mijn moeder...."

De man waaide zijn woorden met een nieuwe foto weg.

„Passen Sie auf! Den kennen Sie!" Met een grijnslach, alsof hij zeker wist, dat hij Jan te pakken had, wierp hij de foto voor hem neer.

„Kennen Sie Den?"

„Nee," wilde hij al zeggen. Toen zag hij zijn eigen portret, zoals het indertijd in het politieblad gestaan had.

„Hoe is 't mogelijk? Dat ben ik!" riep hij verrast. Want bliksemsnel had hij zich twee dingen gerealiseerd: dat hij dit niet ontkennen kon en dat het nog zo erg niet was. Het leidde in elk geval van de hoofdzaak af.

De twee heren hadden de grootste schik.

„Daar hebben we de leugenaar!" zei de bijzitter. Het was voor het eerst, dat Jan zijn stem hoorde. Een piepstemmetje was het. Misschien zei hij daarom zo weinig.

„Heet jij Jan van der Sloot?"

„Nee, Jan de Boer."

Toen werd de hele geschiedenis uit de dagen van de meistaking opgehaald, met het politieblad erbij, maar ze konden er geen beschuldiging tegen hem uithalen. Hij beweerde, dat hij niet begreep, waarom ze hem in het blad gezet hadden; zijn vader had een vergadering in huis gehad, ja, en dat was toen verboden. En zijn vader had een piloot verzorgd en die was een vuurgevecht begonnen, toen zij al gevlucht waren. En hij had zich natuurlijk niet gemeld, dat durfde hij niet, omdat hij ondergedoken was voor de arbeidsdienst – ziezo, daar hadden ze wat, de bloedhonden, een heel klein kluikje.... Verder wierp hij alle schuld op zijn vader, hij zelf was minderjarig. Het was een truc die alle gevangenen toepasten: wie eenmaal veroordeeld was, mocht je de schuld geven – op een eenmaal uitgesproken vonnis kwamen ze nooit terug. Vader zat toch in Dachau....

„Waar is je vader?"

„Ik weet het niet," zei hij. „We denken, dat hij doodgeschoten is."

Hij mocht gaan. Deze keer was hij niet geslagen.

„594," hoorde hij nog zeggen.

Op de gang kwam hij een hoofdbewaker tegen met een stapel papieren onder de arm. Die keek hem vluchtig aan, keek toen beter en liep door. Het was de man, die hij indertijd had gezocht om berichten over zijn vader te krijgen. Toen hij in de cel gekomen was, wilde hij het Dirk vertellen, maar hij kreeg er de gelegenheid niet voor. Op de gangen brak een hevig lawaai los. Er was gedraaf en geschreeuw, een Duitser vloekte en een ander verzekerde heftig, dat hij het niet helpen kon. Ze stonden met het oor tegen de deur; in alle cellen heerste een doodse stilte. Ze begrepen het niet. De buurman wist het ook niet. En de bewaker, die rondkwam om te controleren of de cel schoon was, haalde de schouders op, toen Dirk ernaar vroeg. Maar tegen de avond kwam langs de buizen het bericht: „Gevangene zelfmoord gepleegd. Van de derde verdieping langs de trap naar beneden gesprongen. Die van de meid op het Leidseplein....”

Dit werd de eerste nacht in de gevangenis, dat hij niet slapen kon.

„Koos, Koos, arme kerel!” fluisterde hij in het donker. Dirk richtte zich op naast zijn bed.

„Niet hij heeft het gedaan,” zei hij. „Zij hebben hem vermoord, de schoften. Zij zullen er rekenschap van moeten geven. Het was zijn laatste verdedigingsmiddel. Wees blij, dat hij uit zijn lijden is....”

De volgende dag stapte de hoofdbewaker bij hen binnen, deed zorgvuldig de deur achter zich dicht en stak Jan de hand

toe. Dirk bleek hij ook te kennen.

„Kerel, jij!“ zei hij zacht tegen Jan. „Ik wist niet, wat ik zag. Je vader zit in Duitsland, heb je het bericht gekregen? Hij was vol moed, toen hij wegging. Maak een briefje klaar, ik kom met een kwartier terug. Geen adres erop, dat onthou ik wel.“ Jan schreef met een stompje potlood van Dirk op een W.C.-papiertje. Hij deelde mee, hoe hij ervoor stond en dat Koos dood was, meer niet. Groeten aan allemaal, vooral ook aan moeder. Hij liet het bezorgen bij Freek, die wel zou weten, hoe hij Wim bereiken moest en een week later was er bericht terug. Wim schreef, dat tante Truus vrij was. Dank zij de dood van Sylvia had zij vol kunnen houden, dat ze pensionhoudster was geweest en eigenlijk niets van de troep in haar huis geweten had. Anje zat in Vught, maar ook daar werd er voor haar gewerkt. Leo en hij hadden zich aangesloten bij een andere club; het werk ging door. Als Jan een kans zag om in het ziekenhuis te komen, was er misschien iets voor hem te doen. Dan moest hij Freek berichten.

Hij had die mogelijkheid al lang overwogen. Hij wist, dat sommige gevangenen daarvoor een lepel inslikten of zich van de trap lieten vallen. Hij kon het niet riskeren om door een dokter onderzocht te worden, zijn litteken was te herkennen als van een kogelwond. Bovendien wilde hij niet, dat de jongens voor hem hun leven zouden wagen. Hij stond er immers niet slecht voor. Dirk meende, dat hij na een poos wel vrijgelaten kon worden.

Op een dag werd hij weer gehaald en tot zijn verwondering naar een ander vertrek gebracht. Daar zat alleen een jonge Duitser met in de hoek de dikke typiste. Hij had geen onsympathiek gezicht.

„Ich bin Ihr Sachbearbeiter," zei hij. „Ohlhoff. Angenehm. Zigarette?"

Wel ja, waarom niet? Hebben was hebben. Het was nog een goeie ook!

De man was buitengewoon vriendelijk. Hij sprak over vaderlandsliefde en zijn eerbied voor het verzet. Maar eens was het spel uit en dan moest er ook ridderlijk bekend worden. Ze waren geen vijanden, maar slechts tegenstanders en ze moesten tonen sportief te kunnen zijn. Of Jan dat niet met hem eens was. Ja natuurlijk, volkomen.

Hij liet zich niet vangen, ook met vriendelijkheid niet, en hield alles vol, wat hij al eerder gezegd had. De man was slecht met zijn zaak op de hoogte, hij zette zijn bril op en af om in een dossier te lezen. Dat dossier legde hij ten slotte met een zucht in een la van het bureau.

„Ik wil u niet te veel vermoeien," zei hij huichelachtig. „We praten morgen wel verder. Maar dan moet er iets veranderen, jonge vriend, u moet morgen de waarheid spreken. Wat moet het Fraulein wel van u denken? Tegen mij kunt u absoluut eerlijk zijn, dat is uw enige redding. Auf Wiedersehen." Hij had intussen gebeld, een bewaker kwam binnen en bracht Jan terug naar zijn cel. De volgende dag zat hij uit te kijken; hij vond het niet eens onplezierig om weer zo'n gemoedelijk

praatje te houden en een goede sigaret te roken. Dirk waarschuwde hem met een bezorgd gezicht.

„Pas op, pas op," zei hij, „deze vent is gevaarlijker dan die beulen! Als hij eenmaal ingewerkt is aan de hand van het dossier, vangt hij je op een woord, op de klemtoon van een zin!" Pas drie dagen later werd het verhoor vervolgd. Ohlhoff verontschuldigde zich beleefd, dat hij zo lang gewacht had. Hij was uit geweest, hij had een gelegenheid gehad om met een auto mee te rijden naar Duitsland, naar Osnabrück, waar hij woonde. Of Jan daar wel eens geweest was. Neen, nog nooit. Moest hij eens heengaan na de oorlog, zou hem bevalen. En toen hadden ze een lang gesprek over Drente en de streek om Osnabrück en even was Jan bijna vergeten, waar het de vent om te doen was. Dirks waarschuwende vinger redde hem nog net. Oppassen! Had hij nog niets verkeerd gezegd?_____ „Nou, en nu zullen we nog even over uw zaak praten," zei de man met een glimlach. „Die roodharige jongen, die Wim heet hij zo niet?...."

Hij vloog er niet in. Hij kende geen roodharige Wim. Neen, er was nooit een Wim bij hen ondergedoken geweest, alleen een piloot, die bij de brand was omgekomen, zoals ze later gehoord hadden.

Een uur lang werd hij doorgezaagd over Wim, over Piet en Anje en Sylvia en hij verborg zijn vreugde toen hij de wanhoop in de ogen van zijn vijand zag groeien. Ik kan hem hebben, dacht hij. De deur ging open en een andere officier stak zijn hoofd naar binnen.

„Ben je nog bezig?" vroeg hij. „Kerel, hoe kun je de afspraak vergeten? De champagne staat in de koeler!" Ohlhoff stond gehaast op, smiet het dossier in een bureaula en ging naar de deur.

„De juffrouw zal bellen als ze klaar is," zei hij. „Dan wordt u wel gehaald. Wiedersehen!"

Hij was weg. Het Fraulein deed precies wat haar baas gezegd had: eerst haar boel opruimen, dan pas bellen. Haar blauwe ogen keken Jan uitdagend aan, toen ze wegging. Ze wilde tonen, dat ze niet bang geweest was om met hem alleen te zijn. Nee, wat een wonder!....

Hij had het niet overdacht, hij deed het zo maar. Nauwelijks was de deur achter haar dicht, of hij dook onder het bureau door, trok de tweede la van boven open en greep het dossier. Het zat al onder zijn kleren toen hij weer op zijn stoel gleed. Toen pas begon zijn hart te kloppen. Maar de Führer op het portret aan de wand kon hem niet verklappen. En het duurde nog wel tien seconden, voor de deur openging. Schijnbaar lusteloos stond hij op en volgde de bewaker, maar hij had zin om te proberen of hij nog op zijn handen kon lopen. In de cel omarmde hij Dirk. Die stelde zich op voor het loergat en hij kon rustig alles lezen, Ohlhoff zat toch aan de champagne. Wat Sylvia van hem verteld had en wat de anderen hadden bekend. Anje zo goed als niets. Louis alles wat hij wist. Het gevecht op de IJsselbrug stond er niet op. Dacht hij trouwens wel, ofschoon het een raadsel was, hoe Sylvia dat had kunnen vergeten.

Hoe raakten ze het papier nu kwijt?

„Opeten," zei Dirk. „Geef maar hier een stuk. Lekker, net roomtaart!"

„Nee," zei hij, „jij niet, mijn maag is sterker. Laten we eerst zien, hoever ik kom!"

Het was geen roomtaart. Maar alles, wat beschreven was, wurgde hij door zijn keel. Het andere ging regelrecht in de emmer, 's Nachts had hij buikpijn, maar dat had hij ervoor over.

Na die dag werd hij niet meer gehaald. De Moffen werkten systematisch, ze hadden alles in dossiers en kaartsystemen. Wat op papier stond, kwam in aanmerking, anders niets. Ohlhoff was hem zeker vergeten. Kon je eens zien, wat al die vriendelijkheid betekend had.....

Buiten was het nu volop voorjaar. De zon scheen soms warm door het raam. Dan gingen ze met ontbloot bovenlijf in de zonnestreek staan, om de beurt, om sterk te blijven. Daar deed Dirk alles voor, hij wilde het volhouden. Daarvoor at hij tandpasta en aambeipillen, om de olie en de cacaoboter die erin zat. En nooit verzuimde hij zijn ochtendgymnastiek. Begin mei werd hij plotseling weggehaald. Er ging een transport naar Duitsland. Hij was vol goede moed en liet Jan al zijn bezittingen: het potloodje; een scheermesje dat je gebruiken kon, als je het tussen de tanden van een etensvork klemde; het touwtje met een stuk papier waarop hij al de figuren getekend had, die je ermee maken kon; een halve

sigaret. Ze waren aan elkaar gehecht geraakt, ze hadden het beiden te kwaad, maar lieten het natuurlijk niet merken. Na de oorlog, spraken ze af, zouden ze elkaar opzoeken. Hun leven lang zouden ze vrienden blijven.

's Avonds kwamen er toch nog twee porties eten door het luik, Dirk was blijkbaar nog niet van de lijst afgevoerd. Hij zei natuurlijk niets en at de beide blikjes leeg. Koolraap, hij lustte het nu best, likte ook als een kat de blikjes schoon. Hij miste Dirk erg. Ze hadden samen gedamd, gebeden en elkaars ruggen gewassen. Je kon bijna niet intiemer samenleven dan in de cel noodzakelijk was. Maar hij kon zich nu alleen redden, hij was al een ouwe gevangenisrot. Hij hield ook gesprekken met de buurman, — die al lang een andere was — en wist wat hij van de geruchten moest denken, die langs de buisleidingen gingen. Het was altijd weer invasie. Ook in de gevangenis heerste de invasiekoorts. Hij boorde met zijn vork een gaatje naast het luik, zodat hij op de gang kon kijken en had daardoor wat afleiding. Hij wist een lucifer af te strijken, die hij in de luchtkooi had gevonden en rookte voldaan zijn halve sigaret, met een dankbaar gevoel voor Dirk. En de angst van Dirk was nu de zijne: de angst voor een represaille. Hij stond nog altijd in het kaartsysteem. Misschien ging ook hij gauw naar een kamp. Of zou die invasie nu toch eindelijk eens komen? Een mezenpaar was zijn nest gaan bouwen in een boom op het gevangenisplein. Hij kon het nest niet zien, maar de vogels vlogen voor zijn raam heen en weer, vele keren per dag met veertjes en strootjes.

„Als er jongen zijn," dacht hij, „dan is de invasie er!" Hij zag ze na een paar weken voorbijkomen met wurmpjes en vliegjes. De jongen waren er, maar de invasie was er niet. In die tijd had hij een zwarte handelaar als celgenoot, een nare man, die de hele cel voor zich opeiste. Maar toen die weg was, kwam er een jonge illegale werker, die hij op zijn beurt troosten en helpen kon.

De vogeltjes vlogen niet meer. De jongen waren uitgevlogen. Het was de zesde of de zevende juni, — hij wist het niet meer — toen langs de buizen het bericht kwam, dat de geallieerden in Rome stonden. En 's avonds een ander bericht: dat de invasie er nu toch eindelijk was. Het eerste zou wel waar zijn, dat werd trouwens tijd. Het tweede was fantasie.

's Nachts ging zijn deur open, het licht werd aangeknipt. Een vreemde Duitser met een handgranaat in de koppelriem stond op de drempel. Een S.S.-er! Hij had een lijst in de hand.

„De Boer?"

„Ja?"

„Mitkommen. Alle Kleider mitnehmen. Schnell!"

„Transport?" vroeg hij.

„Schnell," zei de soldaat nog een keer. „Sie haben fünf Minuten."

In een ogenblik was hij in de kleren. Transport. Het kamp. Het was angstig en ook opwindend van hoop en verwachting. Hij zou de frisse lucht voelen, buiten zijn, de hemel zien;

mensen op straat misschien. Hij keek naar zijn celgenoot; de jongen sliep door alles heen, een vreselijke slaapkop was dat! Toch een goeie knul en hij zat niet zo zwaar, het zou ook met hem wel loslopen. Hij maakte hem niet wakker, maar legde het potloodje en het touwtje op het tafeltje tegen de muur. Ook een beetje sigaretten-tabak, dat hij van een bewaker gekregen had. Het scheermesje was gebroken, een paar dagen geleden nog maar.

Nou, dag cel! Gek, dat je toch aan zo'n kleine ruimte gehecht was geraakt. De Duitser kwam hem al halen. Op de gang stond een grauwe troep mannen bij elkaar, twintig stuks misschien. Een zacht gemurmel ging door de rijen.

„Schweigen!”

Hij kwam achteraan, naast een oude man, die een vuil verband om het hoofd had en een pet er bovenop. Zot gezicht was dat! Voor de deur van de gevangenis stond een vrachtwagen met een huif erover, daar moesten ze in. Het ging niet zachtzinnig, ze werden gestompt en geslagen als ze niet gauw genoeg in de hoge bak konden klimmen. Jan gaf de oude man een zetje, kreeg een schop en nam zijn sprong. Hij zat, de achterste van de rij, het dichtst bij de buitenlucht. Een Duitser klom naar binnen, draaide zijn dik lichaam naast hem en duwde hem tegen de oude man. De rij schikte zacht mopperend op. Op de rij tegenover Jan kwam ook een Duitser aan het eind. Toen kroop er nog een vloekend naar binnen en zocht dieper in de wagon een plaats, tussen de gevangenen. Vijf Moffen waren er straks. Twee zaten er dus

bij de chauffeur.

Ze reden Amsterdam uit. Hij kende de stad, wist iedere bocht. Stadhouderskade, toen de Amstel langs, Berlagebrug over, het Gooi in. Dat werd dus het kamp Amersfoort. Amersfoort was niet best. Vught ging voor beter door. De Duitser naast hem hoestte en spuwde naar buiten. Hoe laat was het? Het was net alsof het al een beetje licht begon te worden. Zouden ze de zon zien opkomen straks? Dat zou heerlijk zijn!

Ze reden hard en de weg was slecht. Het lichaam van de Duitser schommelde bij iedere beweging van de wagen heen en weer. Hij steunde op zijn geweer, dat tussen zijn knieën stond. De wind tochtte in vlagen naar binnen. Het was koud zo vroeg in de morgen. Jan huiverde.

Toen ze door Amersfoort reden, was het nog bijna donker. Ze joegen in bijna dezelfde vaart door de stad. In de wagen ontstond een zacht gemompel: ze gingen niet de weg naar het kamp!

„Schweigen!" riep de Mof, die tussen de gevangenen zat en stampte met zijn geweer. Toen werd het weer stil. Ze reden Amersfoort uit de Veluwe op. Waar gingen ze naar toe? Het kon toch niet, dat ze met een auto naar Duitsland werden gebracht?— Wat wilden ze met hen hier op de Veluwe? Fusilleren?....

De angst kneep ineens zijn hart samen. Maar dat kon niet, dat mocht niet, hij was niet eens veroordeeld! Hij was geen

zwaar geval; Dirk had zelfs gezegd, dat hij vrij zou komen!_____

Hij hijgde en probeerde de rij van gevangenen langs te kijken, wat die ervan dachten. Hij zag ze niet eens, zo donker was het nog. Ze fluisterden. Hij voelde, dat ze hetzelfde dachten als hij....

„Een van ons tweeën moet overblijven...." Vader zat in het kamp, misschien kwam hij niet terug. Het zou een wonder wezen als hij terugkwam. Hij, Jan, moest overblijven, hij had zijn taak, voor moeder en de kleintjes.

Was er een kans? Hij gluurde op zij naar de Duitser, die naast hem zat. Die hing voorover op zijn geweer, hij scheen te slapen. Die daar tegenover kon hij nauwelijks zien, die leunde tegen de kant. Hoe hard reed de wagen? Veertig, vijftig kilometer? . . .

Stil nou, hart, waar maak je je bezorgd over?_____Die sprong?

Dit kunnen je laatste slagen zijn, maar wagen we 't niet, dan houd je over een uur toch op met kloppen. Wat is een uur op de eeuwigheid?_____

Al zijn spieren waren nu gespannen. Hij loerde naar buiten en onderscheidde in de eerste schemering de silhouetten van bomen en daarachter een donkere massa, een bos. Waar wachtte hij op, waarom sprong hij nog niet? Met de wagen mee en oppassen voor je kop, dat die niet op de grond sloeg.... Hij kon toch springen? En vallen ook? Had hij toch op jiu-jitsu geleerd? In de sprong moest hij zich omgooien,

dat hij met zijn gezicht naar voren kwam.

Wat was er nog, dat hem deed aarzelen? God, geef mij toch de kracht, geef mij de durf.... Laat een van ons tweeën....

Toen nam hij de sprong, vóór de Duitser langs en hij voelde dat hij het goed deed. Hij sloeg neer, rolde een eind met de auto mee en lag stil. Hij voelde dat zijn lichaam gekneusd was, maar hij kwam overeind – hij had niets gebroken. Hij rende, viel in een sloot, kroop eruit en was in het bos, een dennenbos. En toen pas schreeuwden ze en viel er een schot. Daarna knarsten de remmen.

Te laat! Hij was al middenin het bos, de bomen namen hem op in hun stille barmhartige duisternis. Weer vielen er schoten, ze deerden hem niet. Hij werkte zich door een hakhoutbos, dat hem plagend vastgreep, maar hij kende het uit zijn jeugd, en kroop er op handen en voeten doorheen. Zijn kleren mocht hij scheuren, moeder zou er niet kwaad om zijn! Achter hem, ver achter hem was geschreeuw, misschien gingen er nog meer van door....

Het bos hield plotseling op. Hij strompelde een akker over, waar hij diep in wegzakte. Mensen, wat was hij moe!.... Die sloot kon hij niet meer over, hij liet zich erin glijden en plonsde erdoor – het water was niet koud. Hij liep, de ene akker na de andere, klom over prikkeldraad, zwoegde dwars door een korenveld. Tot hij ergens aan een slootkant neerzakte met een hart dat bonsde alsof het op barsten stond en hij geen stap meer kon doen.

Maar de geur van de aarde, van het gras en van het koren

vervulde hem met een vreugde, als hij in lang niet had gekend. Hij plukte een handvol gras en rook eraan. Er zat zuringblad tussen, dat stak hij in zijn mond en hij kauwde erop, zoals hij vroeger als kleine jongen in Drente had gedaan. Drente! Moeder! Hij was er nog, het was gelukt, hij was weer vrij! Een van de twee was er nog!

Drie koeien waren door het weiland komen lopen en stonden met de koppen boven de sloot nieuwsgierig naar hem te kijken. In het weiland liep een man. Wie was dat? Hij kroop door de sloot, maar de koeien volgden en snoven naar hem. De man riep ze aan: „Köjo, kójo!....," vriendelijk en zangerig, zoals iedere Saksische boer zijn koeien roept. Hij kwam tussen het vee bij de sloot staan en keek op Jan neer. „Wie ben je?" vroeg hij. „Wat doe j' in mien laand?" Het klonk niet onvriendelijk.

Jan probeerde tegen de wal op te klauteren, maar hij had bijna geen kracht meer. De man greep zijn hand en trok hem naar zich toe.

„Ik zie 't al," zei hij. „Onderduker? Maor kerel, wat is er met oe gebeurd? Ie zit ja onder 't bloed!"

„De auto," zei Jan. „Ik ben eruit gesprongen. Ze wilden me doodschieten

„Wel kerel toch!" riep de man. „Ik zee al tegen de vrouw: ik heur geleuf ik schieten! De vrouw zal oe wel opknappen, kom maar gauw met. Dan moeten de koeien maor een beetie wachten."

Hij voerde Jan aan de arm het weiland door, de koeien liepen

mee tot het hek. Ze gingen samen over een zandweg, die langs een bosrand liep. Vogels riepen in het veld, een wulp steeg jubelend op en de man praatte. Wat was het goed om weer een gewoon mens te horen praten over onschuldige, onbetekenende dingen.... Maar over de oorlog sprak hij ook. „Ja," zei hij, „ik zal ook bliede wezen, as die verrekte oorlog of gelopen is. Maor ik zeg straks nog tegen de vrouw, ik zeg: het zal nou niet lang meer duren, nou de invasie d'r is...."

„Wat zegt u?" vroeg Jan. Hij bleef staan. „Waar? Wanneer? Hoe weet u dat?"

„O, veur een dag of wat al," zei de boer. „Waor? Ja, in Frankriek, hoe heet het daor ook? Normandië of zo. De meester zegt dat het in Frankriek ligt. Ze moeten er hard tegen vechten, maor ze speulen 't klaor, zegt hij."

Ze speelden 't klaar, natuurlijk speelden ze 't klaar! Ze hadden lang genoeg de tijd gehad om zich voor te bereiden. Nu was gauw alle leed geleden. Dit was het begin van een nieuwe tijd. Ze liepen het bos voorbij. De boer bleef staan.

„Daor ligt mien boerderij," zei hij. „En kiek daor nou es!" Hij wees naar de horizon. De hemel was oranje, bijna van noord tot zuid, met een vurige kern in het midden, waar straks de zon zou verschijnen. Zij was er nog niet, maar zij zou komen en het land hield er de adem voor in. Niemand kon de zon tegenhouden in haar loop. Evenmin kon iemand de loop der gerechtigheid tegenhouden. Hitler? Het was belachelijk! Ochtendgloren!. . .

„Kom," zei de boer. En hij trok zijn beschermeling mee naar de boerderij, waar een kleine dikke vrouw met een poes op de arm in de deur stond te wachten.